

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

THORVALDSEN I KÆRLIGHEDENS ALDRE

Af LOUIS BOBÉ

THORVALDSEN
I KÆRLIGHEDENS
ALDRE

FANNY CASPERS

LOUIS BOBÉ

THORVALDSEN
I KÆRLIGHEDENS
ALDRE

KØBENHAVN
BERLINGSKE FORLAG
1938

Copyright 1938

by

Dr. phil. LOUIS BOBÉ

Printed in Denmark

DET BERLINGSKE BOGTRYKKERI

THOR hed han kort og godt i Vennelag som i Omtale blandt Kunstfæller. Udover det fortrolige og knappe i hans Kaldenavn rummede det en bevidst aandelig Betydning. Som Guden Thor i sin Vælde svang Mjølner, drev han sin Hammer mod Mejslen ind i Marmorets Plint og vakte Guder af Dvale.

Sagakraften, den billedskabende Evne, Sansen for heroiske Skikkelser var en Arv fra hans islandske Forfædre. Alle hans Samtidige saa i ham en særlig udpræget Ætling fra Sagapen, ikke alene i Skikkelsen, senestærk, typisk blond, lysøjet og lyshaaret, men ogsaa af Hu og Væsen. "Det bundede i hans islandske Natur," siger W. Schadow træffende, "at kunne tage et saa uforligneligt Opsving, som Tilfældet var, naar han, lig en Falk, styrtede sig over sit kunstneriske Bytte".

"Da jeg lærte den islandske Sagalitteratur at kende," beretter Hauch fintmærkende, "troede jeg først ret at forstaa, hvorfor Thorvaldsen sædvanligvis udtrykte sig saa kort og sammentrængt. Dette var nedarvet efter hans islandske Forfædre, thi ogsaa disse udtrykte sig kort, sammentrængt og med Forsigtighed, men dog rammede de ofte med deres faa Ord Sømmet paa Hovedet, skøndt de

vistnok ligesom Thorvaldsen talte kraftigere med deres Handlinger end med deres Tunge.”

At Thorvaldsen kun havde ringe Sans for Slægtsregistre som for Historie overhovedet, betyder selvsagt langt fra, at han ikke var sig sin Herkomst bevidst, han har tværtimod oftere vedkendt sig den. Det fuldgyldeste Bevis herpaa er den Døbefont, han i 1827 skænkede Island og som nu findes i Domkirken i Reykjavik. Den bærer følgende megetsigende Indskrift: “Dette Arbejde gjorde Bertel Thorvaldsen i Rom og gav det til Island, sine Fædres Land (*terræ sibi gentiliciæ*) for Pietets Skyld.”

Udfra samme Bevidsthed og Overbevisning skænkede Københavns Magistrat ved Islands Tusindaarsfest i 1874 Statuen af Thorvaldsen til hans Ætland.

Baade i sin Tragedie “Kjartan og Gudrun” som i flere Hyldestdigte til Thorvaldsen har Oehlschläger benyttet et Motiv fra Laxdælasaga, hvor Problemet om Ned-arvning af kunstneriske Anlæg i en Slægt fremsættes. Den gamle Oluf Paa, ifølge Thorvaldsens Slægtsregistre en af hans Stamfædre, der i sin Fritid har skaaret Valhals Guder i Træ, drømmer, at Bragi har forkyndt ham, at en Ætling af ham engang skal øve mesterligt den Kunst som svigted ham, og hans Navn skal begynde med Thor.

I Festjubelen, der greb Københavns Befolkning ved Mesterens Hjemkomst med Fregatten “Rota”, vilde man i det pragtfulde Nordlys, der flammede over Septembernattens mørke Himmel, se en Hyldest fra Valhal, fra

Thor, der omgav en af sine berømmelige Sønner med en Straaleglorie.

“Bifrost-Gudebro — Glimt fra Island brød, Nordlys hilste ham fra Island.”

I Thorvaldsens sidste Leveaar har Thor-Skikkelsen fæstnet sig i hans Bevidsthed, ikke tilfældig, men som en Tanke. Blandt hans seneste Udkast findes der flere, forestillende Thor, uden Tvivl bestemt til at benyttes ved Tegningen til hans Vaabenskjold som Storkorsridder til Ridderkapellet paa Frederiksborg. Selv naaede han ikke at faa Tegningen færdig. Den udførtes efter hans Død af Bissen og fremstiller Thors ungdommelige spænstige og muskuløse Skikkelse med Bjørnehuden over Ryggen og Hammeren lænet til Skulderen.

“Helten af bristende Marmor staar atter op af de Døde, Thor med sin Hammer har vakt Grækernes Guder til Liv.”

Bertel Thorvaldsens Forfædre fra Island havde Ry for at være ualmindeligt “haandfærdige”. Hans Bedstefader, Præsten Thorvald Gottskalkssøn, om hvis Skønhedssans endnu bevarede Breve fra hans Haand vidner, byggede selv Kirken i Miklibær, der betegnes som “et Arbejde, der var bedre end det, der udførtes andre Steder paa samme Tid.” Det faldt derfor naturligt, at Præsten, i Bevidstheden om, at Sønnerne havde Anlæg i kunstnerisk Retning, sendte dem i 1757 til København for at uddannes henholdsvis som Billedhugger og Guldsmed. I 1762 fin-

der man Gotskalk Thorvaldsen boende som Læredreng i Huset hos Billedhugger Peder Pedersen Leed og Broderen Are som Svend hos Guldsmed Sigurd Thorsteinsson, deres nære Frænde. Aaret efter indberetter Brødrene sammen med deres Søster Ólöf Thorvaldsdatter, der altsaa er fulgt med dem til København, at deres afdøde Fader har sat sig i vidtløftig Gæld for at opbygge en Kirke og Præstebolig, saa at hans Børn har maattet frasige sig Arv og Gæld, hvorfor de ansøger om at maatte befries for videre Tiltale.

Gotskalk Thorvaldsen naede aldrig videre end til en beskeden Kunsthaandværker, men i dette Tilfælde kan der med sjælden Sikkerhed tales om nedarvede kunstneriske Anlæg, der i tredje Slægtled kom til Udfoldelse i Bertel Thorvaldsen.

Der har været rejst Tvivl om, hvorvidt Kunstnerens Forældre har været lovformeligt gifte, fordi man ikke har kunnet finde deres Vielse i Københavns Kirkebøger, hvadenten de nu er blevet viet udenfor Hovedstaden, Kopulationen enten ikke har været indført, eller den paa-gældende Kirkebog kunde være brændt. Man veed nu af de i Maj 1770 udfærdigede Skemaer til Brug ved Opret-telsen af en Enkekasse at de da var rette Ægtefolk.

Den sejge Modstandsevne, der fulgte Bertel Thorvaldsen hele Livet og hjalp ham over hyppigt tilbagevendende Feberanfald af den romerske Malaria, skyldes vel hans jyske Moder, af Naturen slidsindet, selvbevidst, rap i Svar, sindig og lun, værnende, værgende sit og sine.

Den Kvinde, der gav Bertel Thorvaldsen Livet, var *Karen Dagnes*, det næstældste Barn af en talrig Søskendeflok, Børn af den daværende Organist ved Lemvig Kirke og forhen Musikantersvend, som havde taget Navn efter sit Fødested, den lille Landsby Dagnes tæt ved Horsens. Sytten Aar gammel blev hun i Aaret 1753 konfirmeret i Nørre Nissum Kirke, hvor Faderen levede sine sidste Aar som Degn. Hjemmet maa være blevet hende for trangt, eftersom hun som saamangen jysk Pige fulgte det store Drag til Hovedstaden for dèr at tjene sit Brød. Sig selv nok afbrød hun, uvist af hvilken Grund, Forbindelsen med sin Hjemstavn, og i de otte Aar, der hengik indtil Faderens Død, lod hun intetsomhelst høre fra sig og gjaldt da for at være spørøst forsvundet.

Om hendes Tilskikkelser i København vides intet, indtil man i 1770 genfinder Degnedatteren som den islandske Præstesøns Hustru.

Aldeles forkasteligt er der for faa Aar siden gjort Forsøg paa at mistænkeliggøre Thorvaldsens islandske Herkomst i Lighed med de Tvivl, der er blevet rejst om andre af vore Stormænds, Oehlenschlägers og H. C. Andersens Paternitet, i alle tre Tilfælde Gisninger og Paafund, der bedst kan betegnes som et Modefænomen. Beklageligvis er disse i Dagspressen med Brask og Bram fremførte Postulater trængt ud til Offentligheden og i vide Kredse bleven opfattet som Kendsgerninger.

Sagens Sammenhæng er i Korthed følgende. J. M. Thiele, Thorvaldsens fortjenstfulde Biograf, hvis Paalidelighed

dog i mange Tilfælde ikke kan staa for en nærmere Prøvelse, angiver, at Thorvaldsens Moder oprindeligt hed Karen Grønlund, "en Nærpaarørende af Brygger Grønlund, senere Underfoged i København". Denne Meddelelse beror paa et Udsagn fra en Præst D. Grønlund i Jylland, hvis Beslægtethed med sin Navner overhovedet ikke stod denne klart og er mere end tvivlsom. Thorvaldsens Moder hed, som det nu bestemt vides, Karen Dagnes, med hvilket Slægtsnavn hun opføres ved sin Konfirmation og Død.

Anders Grønlund var født 1742 i København, ikke i Jylland, og hele seks Aar yngre end Karen Dagnes. Som exam. jur. blev han Prokurator ved Over- og Underretten, 1772 Prokurator samt 1782 Underfoged ved Hof- og Stadsretten. I 1795 tog han Borgerskab som Brygger og døde i 1807. Berøringen mellem ham og Thorvaldsens Forældre indskrænker sig til, at Grønlunds Svigersøn, Murmester J. C. West, der havde sin Gang hos dem, paa-tog sig at være Kommissionær for Thorvaldsen i Rom, og at denne har tegnet Portrætter af Underfogeden og hans Hustru Mette Birgitte Aistrup. En aldeles uhjemlet Familietradition og en for Tilfældet hævdet Lighed mellem Tegningen af Grønlund og Thorvaldsen som gammel har endelig ført til den forbløffende Slutning, at Underfoged Grønlund skulde være Kunstnerens virkelige Fader. Bortset fra, at enhver Hævdelse af Portrætlighed beroer paa personligt Skøn, viser Billedet af Grønlund et Gammelmandsansigt af en bestemt Tidstype. Sammenligner man dette med Hovedformen, Næsebøjningen og Munden fra

Eckersbergs fintmærkende Portræt af Thorvaldsen, kommer man til en modsat Slutning.

Iøvrigt er Drøftelsen af Ligheden mellem Thorvaldsen og Grønlund ganske ørkesløs, eftersom Thiele beretter, at Kunstneren ifølge Samtidiges Udsagn var *sin Moders udtrykte Billede*.

Paa et saa ganske løst Grundlag har man villet røve Island dets ingensinde før omtvistede Ret til overfor Verden med fuldt beføjet Stolthed at kalde Thorvaldsen sin største Fostersøn, og enhver Tvivl i saa Henseende er i hans Ætland ganske naturligt bleven opfattet som en national Krænkelse.

Hvor fristende den Formodning ved et første Øjekast end maatte være, at identificere det i Novbr. 1768 paa Fødselsstiftelsen fødte Barn *Bertel Torvals* med Bertel Thorvaldsen, taler dog saamange Argumenter herimod, at det bør underkastes en nøjere Prøvelse, inden Gisningen, som sket er, ophøjes til Vished.

Formodningen staar først og fremmest i Modstrid med alle tidligere samtidige og indbyrdes overensstemmende Angivelser, at Bertel Thorvaldsen er født *den 19. November 1770*. Dette Aar og Datoen anføres udtrykkeligt i hans Ungdomsven P. H. Hastes Meddelelser om Kunstnerens Liv og støtter sig paa en samtidig Kalenderoptegnelse. For Aarets Vedkommende bekræftes det af den Aldersangivelse, Thorvaldsens Fader selv har opført i Folketællingslisten, og som nødvendigvis maatte stemme med den Daabs-

attest, der baade blev forelagt Familiens Sognepræst C. F. Høyer og dennes Broder Maleren Cornelius Høyer, Thorvaldsens Lærer paa Akademiet. Hvis Thorvaldsen virkelig var født 1768, maatte han have været 18½ Aar, da han blev konfirmeret, hvilket lyder ret usandsynligt. Endvidere stadfæstes den hævdevundne Angivelse af Aar og Dag udtrykkelig gennem Thorvaldsens Udsagn til Baronesse Stampe, der aarligt fejrede hans Fødselsdag den 19. Novbr., hvilken Dag ogsaa højtideligholdtes i Hundredaaret efter hans Fødsel i 1870.

Vil man endelig slutte, at den 1768 fødte Bertel Torvals var en Søn af Gotskalk Thorvaldsen, foreligger der i hvert Fald den Mulighed, at det kunde være en før Forældrenes, *senest i 1770* vitterligt indgaaede Ægteskab født Broder til Kunstneren. Som enhver, der har beskæftiget sig med Genealogi, veed, var det en gammel, lige op til Nutiden fulgt Skik, at man efter et tidligt afdød Barn gav det næste Barn samme Fornavn, hvilket endog i talrige Tilfælde udstraktes til det tredje Barn i Rækken. Denne Skik har ved Fortidens store Børnedødelighed foranlediget, at der i Enkekassens Daabsattester udtrykkeligt bemærkes, at den indskrevne "ej er et yngre Barn af samme Navn". Ydermere gaves der netop paa den Tid, Thorvaldsen fødtes, flere af samme Navn og paa Alder med hans Fader, hvis Barn det kunde være. Endvidere kan man ikke se bort fra, at man ved en hemmelig Nedkomst paa Fødselsstiftelsen, for at skjule Barnets Herkomst, hyppigst gav det Faderens Fornavn, ikke hans Slægtsnavn.

Endelig og maaske ikke mindst fortjener det at bemærkes, at der paa Island i en til Thorvaldsens Slægt nær knyttet Familie bestaar den med Styrke hævdede Tradition, at Bertel Thorvaldsen er født “paa et Handelsskib under Udsejlingen i Læ af Klipperne ved Hofsós, da Forældrene havde været paa Besøg (kynnisferd) i Skagafjorden”. Et lille Stykke længere ude i Fjorden under Þorðarhófdi er der Læ, hvor Skibene hyppigt søger ind, og som maa have været det Sted, der menes.

Overfor alle disse uberettigede Tvivl og *den absolute Mangel paa ethvert Støtte- og Identitetsbevis* er det uforvarsligt, pludseligt at kuldkaste hævdvundne Angivelser med hundredaarig Tradition bag sig og at rokke ved en af Thorvaldsen selv anerkendt og af hans Folk fejret Mindedag. Det maa beklages, at Forfatterne af de senest fremkomne Biografier af Thorvaldsen har ladet hin Formodning optræde som en uomstødelig Kendsgerning, ja, i det ene Tilfælde derved endog helt igennem har rykket Thorvaldsens Alder to Aar frem i Tiden.

Thieles Skildring af det “uhyggelige Familieliv” i Thorvaldsens fædrene Hjem og Dommen over hans Forældre giver ogsaa et fra de faktiske Forhold afvigende Billede. Hans manglende kritiske og psykologiske Sans røber sig i den Maade, hvorpaa han har benyttet det efterladte værdifulde Brevmateriale fra Thorvaldsens Ungdom, og som er ganske det samme, vi nu kender. I sin Fremstilling har Thiele anvendt den af Biografer yndede Effekt, hvor Talen

er om en i beskedne Forhold opvokset Berømthed at lade Liljen gro af Sumpen.

Hvem der læser Faderens Breve, ikke i de af Thiele moderniserede og normaliserede, paa sine Steder ogsaa fejlagtigt tydede Nedskrifter, vil sikkert erkende, at begge Forældre hver for sig rummede menneskelige Værdier.

Moderen stod afgjort Sønnens Hjerte nærmest, som hun ogsaa betød mest for Hjemmet, hvad Thiele ogsaa erkender.

I sin bedste Tid, under Sønnens Opvækst, skildres hun som en lille, buttet Person, rask og rørig, med et ravjysk Mæle og saa køn, at man lagde Mærke til hende, naar hun bragte sin Mand Kaffe paa Arbejdspladsen.

Ingen Moder kan have elsket sin Søn med dybere, varmere Kærlighed og Æmhed. Han var hendes eneste Tanke.

Naar der i Smaakaarshjemmet nu og da faldt Solskinsstrejfe fra Æventyrets lyse Verden, var hun Lyskilden. En Maaneskinsnat, medens Forældrene sov, listede den lille Bertel i sin Stumpetrøje hen til Moderens Rok og gav sig til at dreje Hjulet. Hun vaagnede forfærdet ved Støjen, og i samme Nu faldt det hende ind, at hun havde ladet Rokken staa om Aftenen med strammet Snor, hvilket ifølge en blandt Almuen udbredt Overtro voldte, at Trol-dene spandt videre og næppe til det gode. Men da saa hun, at det var *hendes* Barn, der spandt Traaden, og det maatte jo være selve Lykkens gyldne Spind . . .

Faderen kendes fortrinsvis kun af Omtale fra hans Breve til Sønnen fra hans sidste Leveaar. Alt tyder paa, at han, særlig under den lange, glimrende Handelsperiode, hvor Koffardiflaaden stadigt forøgedes, havde godt at bestille med at udskære Gallionsfigurer paa Larsens travle Værftplads. Desuden var han beskæftiget med at udføre Frontoner, Stene og Stukornamenter, Billedskærerarbejde af forskelligste Slags, saasom Gudebilleder og Fabeldyr, der skulde figurere i Theaterstykker. Efterhaanden som vore offentlige og private Arkiver gennemforskes, dukker der Kvitteringer op for Penge, Thorvaldsens Fader har modtaget for Arbejde, og som vidner om hans Stræbsomhed.

En hel almindelig Mand var Gotskalk Thorvaldsen ingenlunde. Skønt født og opdraget paa Island til sit 17. Aar beherskede han det danske Sprog fuldkomment, omend hans Retskrivning var mangelfuld. Hans Breve til Sønnen røber en sund Forstand og livlig Opfattelse. Udsøgte Vendinger skifter, ofte virkningsfuldt, med københavnske Kraftudtryk. Snart bitter og bidsk, snart skæmtsomt drilsk, alt efter som Humøret staar. Hans kønne Haandskrift er lige til det sidste klar og rolig, uden Spor af Gammelmands Rysten eller Paavirkning af Alkoholnydelse.

Under Thorvaldsens Opvækst boede hans Forældre forskellige Steder i Byens mest berygtede Kvarterer, hvor Skøger og lyssky Existenser holdt til - det Aar, han blev konfirmeret, i Laksegade. Trods Branden 1795, der vel helt eller delvis har lagt Huset i Aske, er Gadebilledet

endnu ret uforandret om det maaske paa hin Tid har haft et lidt mere notabelt Præg end nu. Unægtelig overraskes man ved i denne Smaakaarsgade at se en Husfacade prydet med en Række Balustre, ja endog med Billedhuggerornamenter, der maaske skyldes Thorvaldsens Fader. Som vel før i lange Tider er der paa Muren udhængt store, røgede Laks.

I Folketællingslisten for 1787 opføres som de første Lejere i Huset (nu Nr. 20), altsaa i Stuen, en Familie, bestaaende af *Gotskalk Thorvaltsen*, Hosbond, 44 Aar, gift 1ste Gang; *Karen*, hans Kone, 28 Aar, gift første Gang, *Bertel Torsen* [!] hans Søn, 17 Aar, ugift, lærer Professionen. Den anden Lejer var Auditør og Stadssekretær *Christian Gran Molberg*, da 73 Aar gammel og aflagt med en aarlig Pension af 200 Rdlr., hans Hustru og tre Døtre i en Alder af 17-20 Aar, og en ugift Søn, Fuldmægtig, 26 Aar gammel. Molberg, hvis bevægede Livsførelse er grundigt oplyst, havde et højst ufordelagtigt Rygte. Student paa falske Attester og anklaget for Bedrageri og alligevel beskikket til Auditør ved Garnisonen i Tronhjem og tilige til Stadssekretær, derefter paa Grund af Misligheder afskediget, og mærkeligt nok med Pension. Af Børnene i hans Ægteskab med Christine Marie Fuchs fra Kongsberg har de to med Thorvaldsen jævnaarige, meget smukke Døtre *Sylvia* og *Amalie*, en vis Interesse. Begge var den Gang forlovet med to Brødre *Christian* og *Jens Michael Hertz* af højst forskellig Livsførelse, idet den første efter en lystig, udskejjende Studentertid, der nedbrød hans Hel-

Kvinde, der flerer –
udateret Haandtegning af Bertel Thorvaldsen

bred, forsøgte sig som Digter og endte som Klokker i Roskilde, hjulpen af Broderen, den ærværdige Domprovst og senest Biskop i Ribe, der snart hævede sin overilede Forlovelse. Bispens Datter, Fru Lucie Fich, betegner i sine trykte Livserindringer Søstrene som lystige og raske. Hos Molberg førtes "et overgivent, støjende og vist ikke ganske sædeligt Hus". Her færdedes mange letsindige Fyre, og den kendte Skolemand S. B. Thrige omtaler ligeledes det vilde Liv i det "vist meget farlige Hus".

Paa Forhaand vilde man være tilbøjelig til at mistænke Forældrene og Sønnen for at have sluttet sig til det lystige Selskab ovenover. Tværtimod ses Faderen netop i det Aar, Bertel gik til Konfirmation, at have besværet sig over at Molberg og hans Selskab foruroligede de øvrige i Huset boende Dag og Nat "ved uanstændig Syngen og Banden samt Støjen med mere". Klageren og Indstævnte blev til-sagt at møde, og Molberg lovede at det ikke skulde ske oftere, hvormed Sagen bortfaldt.

Man er vel derefter berettiget til at slutte, at Thorvaldsens Fader var en stille og alvorlig Mand, der vilde værne sig og sine mod ulidelige Samboer, og vel særlig Sønnen mod skadelig Paavirkning.

En samlet Fremstilling af den talrige og brogede Kreds af Venner og Kendinge, der sluttede sig til Bertel Thorvaldsen under hans Opvækst og Udvikling, udfylder Billedet af hans kun sparsomt belyste Ungdomshistorie og bidrager tillige til Forstaaelsen af de sociale og økonomiske Forhold i hans Hjem.

I Omgang med Faderens tidligste Bekendtskaber, nære Slægtninge og andre Landsmænd, der havde fundet Vejen til København og som i indbyrdes Samvær sikkert talte deres eget Sprog, fæstnedes hos Bertel Thorvaldsen tidligt Bevidstheden af, at Island var hans Ætland.

I første Række maa nævnes hans Farbroder *Are Thorvaldsen* og *Sigurd Thorsteinsson*, Oldermænd for Guldsmedelavet og Borgerkapitain, hvis Datter 1773 blev gift med Eigil Thorhallesen fra Borg i Vestisland, Missionær og Viceprovst i Grønland, af hvis topografiske Beskrivelse han har indlagt sig store Fortjenester. Blandt andre Islændere, Thorvaldsen maa have kendt fra sin Barndom, er den lærde Rentekammerdeputeret *Jón Eiríksson*, der døde i 1787, hvis Portrætbuste han skal have modelleret. Af Busten, der i hvert Fald maa have været et af hans tidligste plastiske Arbejder eller udført efter en Dødsmaske, er nu kun Hovedet tilbage, som opbevares i Reykjavik Nationalmuseum. En anden af Thorvaldsens islandske Kendinge er *Olafur Olavsson*, død som Tegnemester i Kongsberg, af hvem han i 1794 udførte en Sortkridtstegning. Bekendtskabet fornyedes i 1820, da Thorvaldsen fra Rom sendte ham to Tegninger af Dagen og Natten.

Udover Forældrenes Omgang søgtes Hjemmet fortrinsvis af hans jævnårigge Kammerater fra Læreaarene paa Akademiet. En snævrere Kreds dannede de unge fremadstræbende Kunstnere, Blomstermaleren *E. D. Fritzsck* fra Holsten, Kobberstikkeren *H. A. Grosch* fra Lübeck, og *C. D. Propsthain*, der en Tid lang samledes med Thor-

valdsen i Grønnegade for at øve sig i Kompositionen af Landskaber. Til disse sluttede sig den unge Arkitekt *C. F. Stanley*, hvis tragiske Livsskæbne senere vil blive omtalt.

Af Venner fra Akademiet, som opgav Kunstnerbanen for at dyrke Kunsthaandværket, omgikkes Thorvaldsen fortroligt med *Jens Ulstrup*, der efter syv Aars Læretid erhvervede den lille Guldmedaille. I Aarene 1789-95 boede han i Aabenraa og tilbød Vennen at flytte sammen med sig, hvad Thorvaldsen dog af Hensyn til Forældrene afslog. Ulstrup var en aandsdannet Mand, der omgikkes flere af Datidens Digtere, bl. a. Thomas Thaarup. Han underviste Kronprins Frederik i Tegning, udførte en Skizze til en Medaille, præget til Minde om Slaget paa Rheden, og dyrkede samtidig sin Profession som Guldsmed, Stempelskærer og Ciselør, indtil han blev Bogholder ved Vaabenfabrikken paa Frederiksværk. Ulstrup opnaede en høj Alder og kunde give Thiele vigtige Oplysninger om sin Ungdomsven.

Ulstrups Kaldsfælle var den i Hamborg fødte Juvelér og Gravør, senere Spisevært paa Kongens Nytorv *Wilhelm Theodor Ferrini*, i hvis Hjem han færdedes meget. Hans opvoksede Børn sluttede sig til Thorvaldsen, hvorom vidner det trohjertede Hyldestdigt, han ved sin Afrejse fra København 9. April 1820 modtog fra Ferrinis ældste Datter Juliane: "Farvel og Minde til Thorvaldsen, med Agtelse og Hengivenhed fra Veninden." Thorvaldsen har gemt det pyntelig skrevne Digt, og man har heri atter et Bevis paa hans trofaste Hukommelse for sine Ungdoms-

bekendtskaber. Ferrini, der først døde i 1853 i en Alder af 86 Aar, har ligesom Ulstrup forsynet Thiele med Bidrag til Kunstnerens Biografi.

En nær Ven af den unge Thorvaldsen var hans jævn-aarige *Jørgen Christian Engelbrecht West*, der 1790 etablerede sig som Tømmermester og i 1798 ægtede *Elisabeth Nanette Wadskiær*, Datter af den bekendte Poet og Professor i Sorø. West kom til at indtage en fremskudt Stilling i det københavnske Borgerskab og blev paa Grund af sine Fortjenester som Brandmajor og Chef for Brandkorpset udmærket med Ridderkorset. Under Thorvaldsens mangeaarige Ophold i Rom var West uden Tvivl den af alle Vennerne fra de unge Dage, der mest tog sig af hans Sager hjemme og brevvekslede med ham.

Jørgen West maa ikke forveksles med Murmester og Brandkaptajn *Johan Christian West*, tidligere nævnt som Underfoged Grønlunds Svigersøn, der vel omgikkes Thorvaldsens Forældre, men var ildeset af dem paa Grund af sin Hovenhed.

En Kammerat fra Thorvaldsens Akademitid var ogsaa *Stephen Heger*, der i et Exemplar af Correggio har noteret, at han gennemgik "anden Klasse - Figurklassen - ved Thorvaldsens Side og endte i 3. Klasse, Gibsklassen". Bekendtskabet med Heger, der siden gik til Scenen, gav Anledning til, at Thorvaldsen kom til at undervise hans Søster Kamma i Tegning, hvilket senere bragte ham i Berøring med K. L. Rahbek.

Thorvaldsen var almindelig vellidt. Hans Ungdomsven fra 1794, *Peder Horrebow Haste*, hvem man skylder værdifulde Bidrag til Thorvaldsens Karakteristik, giver ham den Ros, at han var en ærlig Ven med Liv og Sjæl, der fordrede lidt, ventede intet, men ydede alt. Med en næsten jomfruelig Beskedenhed forbandt han mandig Selvstændighed. Han var meget indesluttet, ikke mistroisk, men forsigtig i sine Ytringer, talte lidt, men hørte gerne.

Af største Betydning for Thorvaldsen var, som bekendt, den Opmuntring og Støtte, han gennem Aarene fandt hos Maleren *N. Abildgaard*, der ogsaa efter hans Bortrejse af al Evne ydede hans Forældre pekuniær Bistand.

Den snæversynede og skæve Opfattelse *A. D. Jørgensen* har fremsat af Thorvaldsen som en daarlig Søn, er fra forskellig Side, tidligst af *G. Sibbern*, bleven skarpt modsagt og gendrevet. Saalænge han lige til sin modne Ungdom boede sammen med Forældrene var han dem uundværlig med sit kunstneriske Talent og gav Faderens haandværksmæssige Gerning Fremdrift. Det er umuligt andet end at føle for denne godlidende unge Mand, der løber fra Dør til Dør, kun for at tjene til sit og Forældrenes Underhold ved at tegne Portrætter mod en ringe Betaling og at give Tegneundervisning. "Hans Karakter var langt fra at være af den vanartede Slægt," som det smukke Vidnesbyrd lyder, hans Fader har givet ham to Aar før sin Død.

Kendt i vide Kredse, lige fra de jævne borgerlige op til de fornemste, fik han som den lovende unge Kunstner og den søgte Portrættist Indpas i mange af Hovedstadens bedste

Hjem. "Koncerter, Klubber, Baller, Komedier og meget mer," - Tidens Modeforlystelser, som den gamle Punschevise lovpriser, var hans Lyst og gav Anledning til mange Bekendtskaber. Den musikalske Sans og Glæden i Sangen fulgte ham hele Livet igennem og var vel nedarvet til ham gennem Morfaderen, der som Musikant først havde trakteret Fiolen og derefter plejet Orgelspillet. Thorvaldsen forsøgte sig baade paa Violin, Fagot og Fløjte og havde i sin musikalske Passion Opmuntring og Vejledning hos den dygtige Fagottist *Johan Heinrich Schmabel*, jævn-aarig med Thorvaldsens Fader og Ven af Huset. I Rom var Thorvaldsen kendt for sit virtuosmæssige Guitar- og Mandolinspil. Han elskede at danse og har vel lært af sin Ven, Danseren *Adam Ebbesen*, der døde kort efter hans Afrejse til Rom.

Thorvaldsens sikkert virkelighedstro Selvportræt, tegnet i 1794 i hans 24. Aar, viser de samme karakteristiske Ansigtstræk, man genfinder i Billeder af ham som gammel. Han har afbildet sig selv i Færd med at stoppe sin kære Pibe, siddende i sin Hybel i Aabenraa, af hvis kunstneriske Uorden Portrætmaleren Hans Hansen har givet en fornøjelig Skildring fra Tiden umiddelbart før hans Afrejse til Rom: "Der seer saa meget genimæssigt ud hos ham, thi Røgtobak, Farver, Papir, Thevand, Bøger, Modelerstokke, Pudder og Tælle, Miniatur Portrætter og hundrede andre Ting tilligemed en god Portion rent Skidt forligtes meget godt paa et lille Bord og er saa godt mele-

ret blandt hverandre, at den bedste Chymicus skulde have ondt ved at skille dem ad.”

Med sin ranke, høje Skikkelse, de markante Træk, de dybe, milde Øjne og den interessante Bleghed i Forening med et Skær af Tungsind, som drager Kvinder, har han sikkert gjort Lykke hos de unge Piger. Navnene paa et Par af dem er overleveret.

Der er bevaret en i 1795 omhyggelig udført Portræt-tegning af hans Haand, forestillende en ung Skønhed, Jomfru *Sophie Amalie Kurtzhals*, lidt selvfølende i sin Stads med den koket udfordrende Fjerpynt. Billedet er ledsaget af en sirlig prentet poetisk Nytaarshilsen i Tidens Kransekagestil. Om Thorvaldsen selv har forsøgt sig som Digter, det var ellers ikke hans Sag, veed man ikke. Maa-skee har det været bestilt hos en Lejlighedsdigter, han boede jo i Aabenraa, hvor Poeterne fra Holbergs Tid holdt til.

Svage Skjald om Farver ikke Leder
Til en Engel Her at male Dig
Som trods Støvets Ufuldkommenheder
Her Veninde var umalelig
Tænk dig hende Her og tænk den Samme
 Klædt i Salighedens Lyse Flamme.

Den 1. Januar 1794.

B. Thorvaldsen.

Om hende vides kun, at hun var Søster til den vel-meriterede Murmester og Brandkaptajn Niels Schønberg Kurtzhals.

Sophie Amalie Kurtzhals.
Blyantstegning af Thorvaldsen.

Af større Betydning for Thorvaldsen end dette Bekendtskab var Forholdet til en vis Jomfru Margrethe, der sandsynligvis er identisk med den *Margrethe Ackermann*, der ifølge Folketællingen af 1801, den Gang 22 Aar gammel, havde til Huse hos og fik alt sit Ophold hos Guldsmed Ferrini.

Ifølge Overleveringen var Thorvaldsen ved sin Afrejse forlovet med denne efter Faderens Vidnesbyrd "gode Pige".

Der er bevaret en 8. Maj 1797 dateret Billet fra hende til Thorvaldsen, vedlagt et Brev fra hans Fader, og som i uforandret Retskrivning lyder:

"Gode Torvaldsen! blev ikke vred, Jeg tager mig den Frihed, selv at skrive dig, med hvilken Glæde Jeg har modtaget Helsen fra dig det fornøyer mig meget, at du so lykkelig er bleven satt paa land. Gid du der maae nyde Jorderiges største Glede, det ønskes dig af din Veninde.

Din Brøstnaal brillerer her; den er mig Evig Kiær. Jeg er frisk og rask; giv jeg maae spørge det samme fra dig. Glæd mig selv med en Skrivelse, so snart som muligt. Intet videre dene gang. Lev bestandig lykkelig og fornøyet.

din Tienerinde

Margrete."

Hvad H. C. Andersen veed at fortælle om Thorvaldsens Forlovede og hendes senere Skæbne beror vel paa direkte Meddelelser. Thorvaldsen tog en trohjertig, ærlig Afsked

Thorvaldsens Nytaarshilsen til Jomfru Kurtzhals 1794.

med hende. Han maatte ikke føle sig bunden. Som gammel Kone af Borgerklassen stod hun i Mængden, da Sørgetoget med hans Kiste bevægede sig forbi hende.

Sønnens Bortrejse efterlod et Brist i Forældrenes Tilværelse, som ikke groede sammen i Tiden, men tværtimod flængedes videre og dybere.

Ud af det Længselsbrev, Thorvaldsens Moder i December 1797 skrev til sin Søn, de eneste Linier, der er bevaret fra hendes Haand, lyser en altoptagende Kærlighed. Brevstil og Stavemaade var ikke hendes Sag; alt hos hende var eget og ægte, hun skriver som hun har talt, et enfoldigt, rørende Hjertesprog. Brevet, der før kun har været gengivet skødesløst og med moderne Retskrivning, lyder bogstavret:

“Min aller kiæreste og gode søn

ieg længes meget efter dig Gud give dete met brev maa træfe dig ve god hilsen og et foernøje siend da skal det enderlig glæde mig hvad mig angaaer da lever ieg ikke som ieg ønsker din fader har ieg ofte bedet om at skrive dig til men forgieves hvad akedemiet angaaer da kan jeg lade dig vide at du er ves paae at beholde dine penge men du maae hvert aaer skrive dem til og lade dem vide hvor du er for det er efter loven jeg taker dig mangfoldig for di styker af Bearenstorf 60 tyve er der solt af dem og din fader har faet 2 rix daler for styke og 12 byster men ieg har kuns bekomme lidet der af 16 rix: har han faae af Revenklav¹⁾) og 10 rix af kroen prens men hvor han har gjort af dem ved ieg ikke for nar han har noget saa er han sielden hiem hos mig som du vel selv ved dog er han være og ikke bedre det gjør mig meget ont at han har sat i planen at du skulle have dem pengene over til dig det er for at bilde folk noget ind mien kiære søn der som di skule

---

1) Statsminister Greve C. D. F. Reventlow. Thiele læser Rentekammeret (!).

Ungdoms-Selvportræt af Thorvaldsen.

forlange af dig at bliv der længer en dine 3 aar da maae du negte det for min skyld for skal det vare længere sa maa ieg død af sorig vel Gud at ieg maae leve at see dig igien saa er al min sorig ent du er aldrig af mine tanker hverken nat eller dag da du er mig en kjær og god søn Gud velsigne og bevare dig fra alt ont og Gud give dig et glædeligt nyt aar det ønsker ieg din moder

du maa ei glæmme at skrive mig til med det første for nu venter ieg paae brevet fra dig ieg er og forbliver din oprigtige moder til min død.”

Kiøbenhavn den 9. desember 1797

Da Moderen i April 1800 fik at vide, at Sønnens Stipendium var bleven forlænget, og han derfor ikke kunde holde det Løfte, han i sit seneste Brev havde givet hende om, at de snart skulde sees, gav hun sig til at græde “en Porsion”. Efterretningerne om Russernes og Østrigernes Besættelse af Rom ved Udgangen af Aaret satte hende i stærk Uro; særlig Tanken om de vilde Russere gjorde, at hun, som Faderen skriver, “var færdig at blive katolsk”. Da der endog indløb Rygtet om, at hendes Bertel var blevet myrdet, blev hun ganske utrøstelig.

Endnu de første Aar, saalænge Faderen ikke savnede Arbejde, og Moderen, baaren oppe af Haabet om at gensee Sønnen, endnu var rask og rørig indtil den uhyggeligste af alle Sygdomme, den snigende Kræft, hentærede hendes Energi, holdt hun den lille Husstand oppe.

Saalænge Faderen havde Hjælp af Sønnen ved sit Ar-

bejde paa Skibsgallioner, blev han ikke sat til Side af skrappe Konkurrenter, men den værste af disse, Holmens Billedhugger, *F. Willerup*, "den Sklungel, fik nu sin stor-talende Kiæft i Gang" og søgte at fortrænge ham fra Lar-sens Plads.

De økonomiske Forhold i Hjemmet, Thorvaldsen for-lod, kan ikke i de første Aar herefter have været saa helt daarlige, thi paa Flyttedagen et Fjerdingaar efter Sønnens Afrejse ombyttede Forældrene deres Lejlighed i den indre Bys snævre og skumle Gader med en mere luftig i Ama-lienborgkvarteret, hvor nu Toldbygningen ligger, med frisk Pust fra Vandet og Udsigt til Kaptajn Fiskers Have ligeoverfor.

I den første Tid nød Forældrene godt af den bortdra-gende Søns Forsorg gennem Salget af de Gibsafstøbninger, han havde overladt Faderen at tage efter sit seneste Ar-bejde, Busten af A. P. Bernstorff, der navnlig efter dennes Død var stærkt efterspurgt. Kronprinsen havde betalt sit Exemplar med 10 Rdlr., Statsminister, Grev C. D. Re-ventlow det for ham bestemte med endog 16 Rdlr. Salget kunde være blevet større, hvis ikke "Spisbøben", Gibseren Joseph Regoli, havde "oversvømmet" Byen med talrige Exemplarer.

I Vinteren 1798 havde Gotskalk Thorvaldsen godt Skibsarbejde, bl. a. to nye Gallioner, som alene indbragte ham over 100 Rdlr., saa at han kunde købe sig en ny Klædning og Frakke. Ydermere vandt Moderen 50 Rdlr. i Lotteriet, som hun rugede over lig en Høne paa Æg.

Hun vilde forebygge, at Manden flottede sig lovlig meget med Pengene ved et godt Glas blandt Venner.

Det lyder overraskende, at Thorvaldsens Fader endnu i Oktober 1801 var saa godt beslaaet, at han kunde gøre Indskud i en Enkekasse, der vilde kunne sikre Hustruen efter hans Død en aarlig Pension af 200 Rdlr., et for hin Tid ikke helt ringe Beløb.

Humøret var derfor højt, den vanlige Bitterhed og Klage tier. Man ser Faderen ryge sin Pibe sammen med en hyppig Aftengæst, Translatør *J. C. F. Primon*, Oversætter, Medarbejder og Udgiver af det obskure og forhadte Blad Folkevennen. Begge yndede at snakke Politik og øve deres Kritik overfor Samtidige, men ogsaa de kære Dyr fandtes værdig til Drøftelse.

Man har sagt, at Thorvaldsen hørte til dem, der jo mere de lærer Menneskene at kende, desto mere elsker de Hunden. Dyrevenligheden fulgte ham gennem hele Livet. Forkærligheden for Hunde har han iøvrigt tilfælles med flere af sine Samtidige, saaledes hans Ven, Maleren Abildgaard, der har rejst sin Hund en endnu bevaret Mindesten i Charlottenborgs lille Have, ligesom Oehlschläger i et Digt, der skildrer Barndomshjemmet, nævner den tro Hund Present.

Ved sin Afrejse til Rom efterlod Thorvaldsen en sort Pudel, Primong kaldet, der blev Genstand for Forældrenes rørende Omsorg og indtager en fremtrædende Plads i Faderens Breve. Hans Omtale af dette kloge Dyr giver en saa fornøjelig Prøve paa den brave Mands tørre Lune,

Kærlighedsscene -

Ungdomstegning af Thorvaldsen. - Er det maaske Pudlen Primong,
der ses i Baggrunden ?

at nogle Steder af hans Breve fortjener at hidsættes i hans uforandrede Skrivemaade.

“Pudelen lever overmaade gott men setter mig ofte i Forlegenhed, hans navne Primong Er Bliven Translatør og Vi komer samen om Aftenen og so kalder di andre min Hund for Hr. Translatør, og ved den leilighed komer di frem Paa en gang. Du kan vel forestille dig hvorledes han bliver til mode. Heiberg er bleven forvist Land og Rige for sit skriveri, og ved den leilighed har jeg tilbudet Transl: Primong at min Hund kunde gaae ham til honde i sine Forretninger. Han har ganske afslaaet mitt gode tilbud, men lovet at han vil opkalde en Hund Efter mig som jeg har givet ham Lov til paa de Vilkaar at han skal og giøre ham til Transl: for at Heibergs tab kan blive opreist. min Prim: ser ud nu som de gamle Erkebiskoper, har et grot Fipskieg men nu gaar det rygte, at man skal give 4 rd. i skatt af Hunde, men jeg haaber at det bliver ved Snakk.”

En anden Gang skriver Faderen: “Primong lever bedre end vi, han er so tykk som en Amager, ti hvor det gaaer foer han sin Salarium og er Ei bekymret for noget uden for at kome i Byen. Det er det klogeste Kreatur jeg har kient; hvor jeg sidder, legger han under stolen ved mine Føder. Naar din moder bliver litt høytalendes springer han op ad hende og siger Vuff. Han er det eneste Murskab jeg har, han lugted en halv time til det Brev jeg fik fra Dig.”

I Kærligheden til Hunden blev Mindet om den saa dybt savnede Søn altid frisk og levende.

Viljen til Selvhævdelse og Ærekærlighed i Modgang og trange Kaar havde Forældrene tilfælles.

Da den ovenfor nævnte Murmester West tilbød Moderen Pengehjælp, svarede hun skrappt paa sin jyske Dialekt, at hun trængte ikke til hans Bistand og viste "den storsnudede Murmester" en Æske med Dukater, som Sønnen formentlig havde givet hende ved sin Bortrejse. Faderen stod ikke tilbage for hende i Stolthed. I sine knappe Kaar følte han Trang til at vise sig nobel. Han vilde saaledes ikke have noget for den Solskive, han skulde udføre til Kaptajn Fisker, naar Sønnen fik gratis Overfart med hans Skib. Saalænge han kunde, vilde han ved sit Arbejde betale de Understøttelser tilbage, der var ydet ham i Tvangssituationer. Ingen skulde sige, at han overhængte sin Søns Venner med Bøn om Hjælp. Gotskalk Thorvaldsen blev i sit Fag aldrig mere end en jævn Haandværker, men en Kunstnernatur var han med sin Selvfølelse, der sattes paa den haardeste Prøve den Dag, Vartovs Port aabnede sig for ham.

Som Faderen begyndte at savne Arbejde og Alderens Træthed hinsides det fyldte tresindstyvende Aar meldte sig, og som Moderens Livshaab om at gensee Sønnen gled ud i det uvisse, samtidigt med at hendes legemlige Svaghed tiltog, kunde der falde knobne Ord fra begge Sider. Han bebrejdede hende, at hun satte deres Smaaskillinger i det svigefulde Lotteri, hun, at han brugte dem selv. Men altid

mødtes de i den ene Tanke om Sønnen i det fjerne, hvis voksende Ry Blade og Bøger forkyndte og fik deres Hjerter til at banke af Stolthed. I sine Breve til Sønnen formaar Gotskalk Thorvaldsen at give Udtryk for deres fælles Savn. Moderen ser til med vaade Øjne, medens han skriver; hendes Taarer falder paa den gamle sorte Vest, hendes Bertel har baaret, og som hun kysser; “hendes Længsel vokser i Dage”.

I Vinteren 1803 havde Gotskalk Thorvaldsen intet at fortjene. Ved Nytaarstid udfriedes Hustruen af sin haabløse Sygdom og fik en hæderlig Begravelse paa Nikolai Kirkegaard. To Aar senere skriver Abildgaard til Baron Schubart: “Jeg lod Thorvaldsens Moder begrave og har hidtil understøttet Faderen efter, og mere, end min Evne tillader, da de vare i yderste Fattigdom.”

Saa stolt følte dog den trætte, ensomme Gamle sig endnu, at han ved sit Arbejde vilde betale Abildgaard de modtagne Penge tilbage.

Man veed, at Thorvaldsen sørgede oprigtigt, da Efterretningen om hans Moders Død naede ham. Endnu som gammel Mand udtalte han som sin visse Tro, at hun var livet op igen, hvis han pludselig havde vist sig for hende, saa uendelig elskede hun ham, og det gjorde ham altid vemodig, naar han tænkte paa, at han i hendes sidste Leveaar ikke havde kunnet gøre noget for hende.

Efter grundig Overvejelse, særlig fra Stanleys Side, blev Gotskalk Thorvaldsen i 1805 indlagt i Vartov. Til Sønnen udøste han sin Bitterhed over at skulle være mel-

lem Halte, Blinde, Stumme og alleslags Krøblinge; men med den Stoicisme, der, som saa ofte før, udløste hans Heflighed, slog han sig til Taals i det gamle Alderdomsly, hvor saamangen hæderlig københavnsk Borger, der havde kendt bedre Dage, har endt sit Liv.

De sidste Linjer, Gotskalk Thorvaldsen har skrevet til Sønnen, var derfor blide og forsonlige Ord:

“Skulde ieg i min sidste skrivelse til dig have brugt naagle haar[d]e udtryk, da vel jeg bede, at du vel skiule dem under Kiærligheds Kaabe. Jeg vedste selv knap, hvad jeg skrev i Forbittrelse.”

I Rahbeks “Minerva” havde han læst, at hans Søn blev berømmet overmaade og at han i Kraft overgik Canova og gjorde sit Fædreland stor Ære.

Nu, da Bragis Drømmeforkyndelse om Ætlingens Storhed var gaaet i Opfyldelse, kunde han, lige til det sidste i fuld Bevidsthed af sine Aandsevner, i den fattige Stue føle sig løftet over Alderdommens Tyngde og Fornedrelse. Han var sig bevidst at have skænket Verden en Søn. Hans Navn skulde aldrig dø.

I denne Fortrøstning døde Gotskalk Thorvaldsen 24. Oktober 1806.

CASA BUTI

En sjælden Gang kan det endnu hænde, at Danske, for hvilke Thorvaldsen er mere end et Navn, opsøger de Steder i Rom, hans Navn var knyttet til under hans lange Ophold i den evige Stad, hvorfra hans Ry gik over Verden. Den sidste Rest af hans Atelier paa Piazza Barberina og det minderige Hus i Via sistina, hvor han boede i al den Tid, han levede i Rom og følte sig hjemme. Endnu risler som i hans Dage Vandspringet ned i Brøndkummen i Husets Gaardsrum, og i Halvmørket ved Trappeopgangen ser man endnu den Statuette af Thorvaldsen, hans trofaste Beundrer, Kong Ludvig af Bayern, lod opsætte her til Mesterens Ihukommelse.

Efter den Familie, der gennem Aartier har hævdet Husets enestaaende Anseelse som Fremmedpensionat, særligt for Tyske og Skandinaver, kaldtes det almindeligt *Casa Buti*.

Slægten Buti var hjemmehørende i Calenzano ved Firenze, hvor den levede af Agerbrug og Mølle drift, indtil et Medlem omkring 1700 flyttede til Rom, hvor den efterhaanden hævede sig op i den dannede Middelstand. Camillo Buti, der blev Advokat, flyttede 1781 ind i Huset

i Via Sistina (Nr. 46), den Gang ogsaa kaldet Strada felice, og som udgjorde en Del af Palazzo Tomati, hvis Hovedfacade vender ud mod Via Gregoriana.

Under Napoleonskrigene maatte Camillo Buti se sin sammensparede Kapital svinde ind til Bundter af værdiløse Papirsedler og efterlod ved sin Død Hustruen med fire uforsørgede Børn. Som saamange romerske smaa-borgerlige Familier maatte ogsaa Enken Buti søge sit Underhold ved at udleje møblerede Værelser til Fremmede, især Kunstnere, men netop denne Omstændighed gav Anledning til Husets senere Navnkundighed. Af Børnene, der opvoksede i Hjemmet, var ved Faderens Død det ældste, *Elena*, fyldt 11 Aar, det andet, *Vittoria*, 7, *Olympia* 4, og Drengen *Camillo* var kun 2 Aar gammel.

Den første og berømteste af alle Husets Pensionærer var Thorvaldsen, der i 1804 flyttede ind i Huset endnu i Camillo Butis Tid. I Vinteren 1805-06 fulgte C. F. Høyer hans Exempel, og i Aarenes Løb søgte flere Danske, saasom Eckersberg, Freund og Hauch, hertil.

Af megen Betydning for Pensionatets Ry blev det, at *Wilhelm von Humboldt* med sin Familie allerede i 1803 havde opslaaet sin Bolig i Palazzo Tomati, og under hans aarelange Fraværelse fra Rom indtog hans Hustru sine Maaltider hos Enken Buti, der var hende en omsorgsfuld Plejerske i hendes hyppige Sygdoms- og Svageligheds Anfald, ligesom Husets Døtre kappedes med deres Moder i Godhed og Ømhed for de Humboldtske Børn.

Frejdigt og tappert tog den ved Mandens Død 41aarige Enke Buti Livskampen op, lige utrættelig i Omsorgen for Børnenes gode Opdragelse og sine Pensionærers Vel og Ve. Aarle og silde hyggede hun for sine Gæster, vaagede over, at Kosten var god og rigelig, paatog sig Kommissioner for dem og delte deres Glæder og Sorger. Juleaften, naar særlig de nordiske Romafareres Tanker savnede Slægt og Venner i Hjemlandet, kom Husets Værtinde sine Gæster i Møde med den smukke romerske Festhilsen: Paaske med Gud, Karneval med hvem Du vil, men Jul med dine Kære.

Som Døtrene voksede til, opdragne til Ærbarhed, Lydighed og Beskedenhed, hjalp de trolig Moderen i Varetagelsen af alle huslige Pligter, altid sig selv lig i deres friske Naturlighed og medfødte Takt. Om Dagen gjorde de rent og ryddeligt i Huset, skyllede Tallerkener og stod i Vaskerbaljen for om Aftenen at svinge sig i Dansen - om det saa var med Kronprins Ludvig af Bayern, der i sine Breve ikke glemte at hilse "la brava famiglia Buti", eller med Wilhelm von Humboldts Børn.

Af tyske og nordiske Kunstneres Livserindringer og Breve faar man det mest tiltalende Indtryk af den Hygge og Humør, der i mere end en Menneskealder herskede i Casa Buti. De mange Portrætter af Husets Døtre viser, at de kunde gælde for Skønheder, hvorfor de ogsaa alle tre fandt Bejlere blandt de unge Kunstnere. Den ældste blev forlovet med Thorvaldsens talentfulde Elev Rudolf Schadow, yngre Broder til Wilhelm von Schadow, som døde før Ægteskabet. Den anden Søster blev gift med

Øverst: Fru Anna Maria Buti og Olympia Buti. Nederst: Elena Buti og Vittoria Buti.

Maleren Lengerich fra Stettin, og den tredje med Billedhuggeren Troschel.

I Casa Buti beboede Thorvaldsen til Stadighed tre Værelser. Det forreste var hans lille Atelier, hvor der langs Væggene overalt stod paabegyndte Arbejder. Gulvet, Bordene og Stolene var optaget af mindre Figurer, saa at man kun med Besvær kunde finde en Siddeplads. Soveværelset eller Kammeret var snævert. Her havde Thorvaldsen sin Seng, over hvilken der hang en Haandtegning af Rafael. Trods den sparsomme Plads var der foran Sengen opstillet en Modelerstol, paa hvilken der almindeligvis var anbragt et eller andet Arbejde i Ler, som han straks om Morgenen, naar han var staaet op, eller naar hans Skabertrang røvede ham Hvilen, tog fat paa. Bag Sovekamret laa et større Værelse, paa hvis Vægge var fremhængt de Malerier, han især yndede, eller som han senest havde erhvervet. Rundt om paa Borde laa i broget Uorden Oldsager, Vaser, Broncer og Mønter. Fra dette Rum førte en Dør, han alene havde Nøglen til, og hvorfra man gik ned ad en Trappe, som han sjældent benyttede, og paa hvis Væg var indsat en Stamtavle med Indskrift til Minde om Pave Pius VII's Besøg i hans Bolig.

Fra Casa Buti gik hans Vej dagligt frem og tilbage til hans Atelier paa Piazza Barberina.

Blandt de mange Interiørskildringer af Livet i Casa Buti skal kun fremdrages et Par enkelte. En tysk Kunstner mindes mange Aar efter Husets "henrivende" Døtre, særlig "den hulde Vittoria", naar hun om Aftenen med Lam-

pen i Haand aabnede Gadedøren for den hjemvendende Gæst med et melodisk “felicissima notte” og lyste ham op ad Trapperne til Dagligstuen. Her sad Moderen endnu oppe med Døtrene ved Familiebordet efter det anstrengende Dagværk, lyttende til sine Pensionærers Beretninger om Udflugter i Omegnen og andre fornøjelige Oplevelser.

F. Thiersch beretter om den lystige Nytaarsnat 1823 i Casa Buti. Der dansedes til Musik snart af et slet Klaver, snart efter Guitar, ledsaget af Tamburin. Thorvaldsen blandede sig med “store Spring” i Lystigheden. En af Husets Døtre dansede Saltarella med den yngre Riepenhausen til Thorvaldsens Klaverakkompagnement. Der herskede en Sprogblanding af Tysk, Italiensk, Dansk, Svensk, ja endog af Nygræsk. Foruden Thorvaldsen var af Danske til Stede Arkæologen Brøndsted og den senere Rektor, Dr. Niels Bygom Krarup. Til Slut istemte alle af fuld Hals: Gaudeamus igitur.

Om en lignende fornøjelig Aften fortæller Komponisten Rud. Bay, der priser de tre Søskende, “de meget lystige smaa Skabninger, hvis Valgsprog var: jo galere jo bedre”.

Casa Buti frembød saaledes i en ganske enestaaende Art alle Betingelser for at erstatte Gæsterne Savnet af Hjem, Slægt og Frænder.

Fremfor de mange, der her fandt en lun Trækfugle-rede, har Huset i Via Sistina været af største Betydning for Thorvaldsen. Hans ypperlige Værtinde var ham med sin praktiske Sans og sin trofaste Deltagelse i alle hans Tilskikkelser en uvurderlig Støtte. Lige hjælpsom naar det

gjaldt Livets daglige Fornødenheder eller at skabe Rammen for de mange fornøjelige Sammenkomster, han yndede at improvisere i hendes Stuer, fremfor alt Juleaften, som han ved sin barnlige Glæde og Elskværdighed gjorde uforglemmelig for alle, der har fejret Jul i hans Bo i Rom.

Forholdet mellem Thorvaldsen og Husets Døtre var efter alles Udsagn det smukkeste. Deres glade, kønne Ansigter, deres Tillidsfuldhed og Hengivenhed for ham har lyst for ham, naar Sorger og Mismod formørkede hans Sind. De drog Omsorg for hans Klædning og Linned, syede og stoppede. Hvor de opdagede Brist, drillede de ham godlidende for hans Ligegyldighed overfor Klæde- dragten og mønstrede ham grundigt, naar han skulde møde i Stadsdragt og pyntes med Ordener. Hvis de ikke af og til havde skaffet Passagen fri mellem hans Ler- og Gipsmodeller, vilde de Besøgende næppe kunne være naaet gennem de overfyldte Stuer ind til Mesterens Allers- helligste.

Kunde Døtrene ikke komme hans kunstneriske Uorden til Livs, maatte Moderen træde til. Godmodig og for- staaende bar hun over med hans Særheder og Uvaner. Under Thorvaldsens Fraværelse i 1819-20 benyttede hun Lejligheden til at støve af og gøre rent i hans Værelser, som var efterladt i en mislig Tilstand. Af Forsigtigheds Hensyn lagde hun overalt selv Haand paa Værket. Skjult bag Buster oven paa en høj Kasse fandt hun støvede Smaa- lapper, som hun til alt Held undersøgte grundigt, før hun kastede dem bort. Til sin store Forbavselse opdagede hun,

Elena Buti.

indsvøbt i et Stykke Papir, nogle ægte Perler og Ædelstene, et Bevis paa Thorvaldsens mærkelige Blanding af Mistro og Sorgløshed.

Enken Buti var ogsaa Thorvaldsens Fortrolige i hans mange Bryderier med Anna Maria Uhden, der af hans Værtinde opfattedes som et simpelt Kvindfolk (una donnaccia). Da han frygtede for, at hans lille Datter skulde komme under skadelig Paavirkning ved at være hos Moderen, tog Signora Buti sig af hende, og endnu til sin Dødgemte hendes Søn Cesare pietetsfuldt Elisa Thorvaldsens første Skrivehefter.

Udover Aarhundredets Midte røgtede Søstrene Elena og Vittoria Buti Husets smukke Traditioner, efter at deres Moder Aaret efter Thorvaldsen var afgaaet ved Døden.

Da han sidste Gang forlod Rom, var det i den bestemte Hensigt endnu en Gang at komme igen, hvilket dog ikke faldt i hans Lod. Ved hans Død henstod i det Værelse, i hvilket han ofte arbejdede, Gratiernes Gruppe, som Thorvaldsen havde omformet og bestemt til Kongen af Würtemberg. "Fuldførelsen af dette Værk vilde, om ikke andet, have draget ham tilbage," skriver L. F. Fenger 1. April 1844 fra Rom.

Da Thiele kort efter, ifølge kgl. Befaling, ankom til Rom for at varetage Thorvaldsens Museums Interesser, frembød Mesterens Stuer et Billede som en forladt Lejlighed paa en københavnsk Flyttedag.

Cesare Buti, der som ung i 1823 ved uforsigtig Omgang med Skydevaaben nær havde forvoldt Thorvaldsens Død,

valgte den juridiske Løbebane og fraflyttede allerede 1835 Hjemmet. Han var Elisa Thorvaldsens nære Ven og bestyrede hendes Pengesager. Biskop Swane skildrer ham i sine Livserindringer som en ægte Romer, smuk og begavet og i højeste Grad forekommende og høflig, men manglende Aabenhed. Han indfandt sig hver Aften hos Thorvaldsens Datter, daværende Kammerherreinde Poulsen og var livlig og underholdende ved Bordet.

I en Alder af 95 Aar døde Cesare Buti i Aaret 1901 som den sidste levende Bærer af Traditionerne fra Thorvaldsens Tid. I hans Besiddelse fandtes ikke faa værdifulde Mindegenstande, der havde tilhørt Mesteren.

ANNA MARIA MAGNANI UHDEN

Det første Brev, Bertel Thorvaldsen efter sin Ankomst til Rom modtog fra Faderen, slutter med følgende Formaning: "Ver for Gud Skyld forsigtig ved Venuss Tembel, at du ei komer, hvor du kan frøgte for Rivaler. Gianelli har sagt mig, at de vare farlige." En i Rom samtidigt bosiddende Kunstner advarede ligeledes sine Landsmænd mod Elskovsleg med Hesperiens Døtre: "For Piger maa man hytte sig, bliver man angreben, har man Valget mellem Ægteskabet og Galejen." Unægtelig maatte Sporene skræmme, naar man tillige tænker paa de huslige Sorger, der mødte Zoëga i hans Ægteskab med en Romerinde af Folket, og hans Samtidige, de to danske Diplomater i Neapel, Kammerherre F. Brockenhuus og Baron Conrad Bülow, hvis Forbindelser, ligeledes med Romerinder, slog dem ud af Livskursen. Under sit lange Ophold i Rom undgik Thorvaldsen skinsyge Medbejleres Dolke og unddrog sig de ægteskabelige Lænker, men det Forhold, han allerede Aaret efter han kom til Staden, knyttede med en indfødt Romerinde, Hustru og Moder, skulde blive af varige Følger i hans Liv.

Anna Maria Magnani Uhden.

Anna Maria Angelica Magnani var Datter af en Huskarl og fødtes 26. Juni 1772 i Rom. Hun var kun seks Aar gammel, da Faderen ved sin Død efterlod sig Enke med fem smaa Børn i Fattigdom. Da den ældste Søn havde etableret sig som Barber i Via Sistina, flyttede Moderen med sine øvrige Børn sammen med ham. Anna Maria kom i Tjeneste som Stuepige i Georg Zoëgas Hjem, og enten her eller i Broderens Butik blev hun bekendt med den ti Aar ældre, daværende Adjunkt og Expektant hos den preussiske Agent ved Pavehoffet i Rom *Wilhelm Uhden*, hvem hun 6. Marts 1795 blev viet til. Studiet af Kunst, Arkæologi og de skønne Videnskaber havde fem Aar forinden ført ham til Rom, hvor "hans gode Rygte og hæderlige Beskæftigelser havde erhvervet ham de berømteste Videnskabsmænds Bekendtskab og de nøjeste Forbindelser med de mest ansete Mænd i Staden." I Uhdens Ægteskab fødtes to Døtre, henholdsvis i Julen 1795 og Nytaarsdag 1798, den sidste kort før hans Udnævnelse til preussisk Resident. Allerede i Marts sidstnævnte Aar maatte han paa Befaling af den franske Regering ligesom de øvrige Diplomater ved det franske Hof forlade Rom og fulgte Pave Pius VI til Firenze. I Slutningen af April 1799 vendte Uhden tilbage som Privatmand.

Imidlertid havde Forholdet mellem hans Hustru og Thorvaldsen, der straks efter Uhdens Bortrejse var flyttet ind i Huset ligeoverfor hans Bolig i Via Sistina (Nr. 28), gunstig Lejlighed til at udvikle sig. Umiddelbart efter sin Tilbagekomst til Rom opløste Uhden sin Husholdning,

saaledes at hans Hustru blev boende i deres hidtidige Hjem, medens han selv med sine to Børn, af hvilke det ene døde Aaret efter, flyttede ind i Palazzo Tomati i Via Gregoriana. Den 9. Maj (gl. Stil) affattede Uhden følgende, i Thorvaldsens Arkiv opbevarede og ikke tidligere fremdragne mærkelige Erklæring:

“Den Separation, der har fundet Sted mellem under tegnede og Borgerinden Anna Maria Magnani af Rom, min Hustru, er alene afstedkommet ved Gemytternes Uoverensstemmelse og aldeles ikke af Bevæggrunde, ufordelagtige for hende, hvorfor jeg lover med det nærmeste at ville anvise hende et hæderligt Udkomme. Som Vidner: Giovanni Browne, Carlo Maria Sommainsi.”

Hvorvidt den omtalte Uoverensstemmelse er indtraadt før Uhdens Afrejse eller har været Følgen af et pludseligt Opgør mellem Ægtefællerne kan ikke siges, ej heller om denne Erklæring tilsigtede at dække over Hustruens Fejltrin, der maatte være Uhden noksom bekendt og gav Anledning til Sladder i Fremmedkvarteret. Der hengik dog saa nær tre Aar, før Uhden kunde bekvemme sig til at forlade Rom, der for hans aandelige Indstilling betød alt. I en 6. Februar 1802 dateret Ansøgning indberettede han til sin Regering, at han, efter at have levet flere Aar i det usunde Rom, til sin store Sorg maatte føle sine Kræfter tage kendelig af. I de sidste to Aar havde han kun opretholdt sit Helbred ved et bekosteligt Sommerophold paa Landet. “Jeg tror,” slutter han, “særlig at skylde min seksaarige Datter at søge om at fritages fra denne mig saa ugunstige

Stilling og ved selv at holdes oppe blive i Stand til at betrygge mit Barns Vel.” Den 27. April meddeles ham Afsked og samtidig Udnævnelse til Krigsraad i det nye øst-preussiske Departement. Af de preussiske Ministre, Greverne von Alvensleben og Haugwitz berømmes han for sine ultramontane Grundsætninger, sin Indsigt og Virksomhed, Retskaffenhed, Uegennyttighed og Tjenesteiver. Uhden forblev lige til November i Rom for at indføre sin Efterfølger, den til Gesandt ved Pavehoffet udnævnte, senere saa berømte Statsmand og Tænkter Wilhelm von Humboldt.

Inden Uhden forlod Rom maatte det komme til et endeligt Opgør mellem ham og Hustruen. Da begge var Katolikker, har Uhden paa dette Tidspunkt for sit Vedkommende regnet med Udsigten til at indgaa nyt Ægteskab ved Hjælp af Trosskifte. Thorvaldsens Interesser varetoges af den württembergske Billedhugger J. H. Schweickle, der i et udateret Brev til ham stiller Uhden i et højst ufordelagtigt Lys, idet han udtaler sig saaledes: “Kære Thorvaldsen! Da De var gaaet bort, tænkte jeg noget over det, De har sagt mig om Anna Marias Stilling, og jeg ser i det Tilbud, Hr. Uhden har gjort sin Hustru om at gaa med ham til Berlin, intet andet end listige Omsvøb. Han spejder efter alle mulige Midler for at komme *hende til Livs, ligemeget paa hvad Maade*, og intet vilde sikkert have været ham mere kærkomment, end om hun havde sagt: “Jeg vil ikke til Berlin!” Han: “Hvad skal jeg med en Kone i Rom, naar jeg er i Berlin.” Han vilde,

slet som han nu engang er, angive dette som Grund, hvorfor han vil lade sig skille fra hende. Jeg troer derfor, at det vilde være tilstrækkeligt, hvis Anna Maria i det Brev, hun skriver til Dem, eller i det hun *lader* Uhden sige, for at undgaa at svare hverken Ja eller Nej med Hensyn til den forestaaende Rejse til Berlin - slet ikke sagde noget derom for ikke paa nogen Maade at give ham Ret overfor hende. Hils den Ulykkelige mange Gange.”

Hvorom alting er, Fru Uhden fulgte ikke sin Ægtefælle til Berlin, men forblev i Rom. Skønt ivrig Katolik lod Uhden sig demonstrativt optage i den protestantiske Kirke og indgik nyt Ægteskab. Længslen efter Rom drog ham uafsladeligt tilbage til Staden. Caroline von Humboldt, sin Mands aandeligt jævnbyrdige Hustru, der ligeledes følte sig inderlig knyttet til den evige Stad, modsatte sig ivrigt Uhdens Planer om at blive genindsat i sin tidligere Stilling ved Humboldts forventede Tilbagetræden. Hendes Uvilje mod Uhden kommer frem i et Brev fra Januar 1809: “Kongen af Preussen kan ikke med Ære og, hvis han vil bevidne Paven Agtelse og Venskab, ikke under nogen Omstændighed atter sende Uhden hertil, thi hans Skilsmisse- og Giftermaalshistorie og Religionsskifte, der griber ind i hinanden, er modbydelig.”

Efter sit kunstneriske Gennembrud med Jasonstatuen blev Thorvaldsen Bytte for Malariaens Feberglød med følgende Afslappelse, dyb Nedtrykthed og Mistillid til sine Evner. Det blev af stor og vidtrækkende Betydning,

at han i dette kritiske Tidsafsnit af sit Liv blev bekendt med Baron *Herman Schubart*, daværende dansk Gesandt i Neapel og Kommerceintendant i Italien. Baade hans og hans udmærkede Hustrus mangeaarige venskabelige Forhold til Thorvaldsen er for nylig bleven gjort til Genstand for en dybtgaaende og varmfølt Enkeltfremstilling, hvortil her maa henvises.

Schubart var en Overgangsskikkelse, en sælsom Blanding af en typisk Hofmand fra det hendøende ancien régimes Tid, saavel i Fremtræden som i Skrift og Tale, og samtidig en Frihedssværmer, den gladeste og mest løsslupne Bægersvinger i lystigt Kunstnerlag og Fordanser ved landlige Baller. Aandelig fælles indstillet med Søsteren og Svogeren Grev Ernst Schimmelmann, Digtningens, Kunstens og Videnskabernes Mæcen, har Baron Schubart indlagt sig uvisnelig Fortjeneste ved sin Fortale og Opmuntring, sin Gæstfrihed og Gavnildhed overfor unge danske Kunstnere. For Thorvaldsen blev han et Forsyn, Bebuderen og Forkynderen af hans Storhed og Berømmelse.

Om Sommeren boede Schubart en Mils Vej fra Livorno paa Klippen Montenero i en beskeden Villa med en vinkelædt Loggia, hvorfra man havde Udsigt ind til Byen og ud over Havet. Foraar og Efteraar var Schubart paa Embedsrejser sydpaa, især til Rom, Civita vecchia og Neapel. Om Vinteren nød han Hofglansen hos Storhertuginde af Toscana, Elisa Baccocchi, Napoleons Søster, der residerede i Firenze. Montenero blev et Trækfuglehvil for unge

danske Kunstnere paa deres Vej til den evige Stad; for Thorvaldsen blev det en Sundhedskilde til Helbredelse og Arbejdskraft. Herhen tyede han, saa tit Roms Sommerglød truede med at udtære hans Legeme, her nød han ubegrænset Gæstfrihed og fandt aandelig Fordybelse i Omgang med en saa fintstrenget Natur som Baronesse Schubarts.

Den første Billet fra Thorvaldsen til Anna Maria Uhden, dateret Montenero 6. Aug. 1804, er kun et Brudstykke, som lyder: "Kæreste Veninde. Du maa undskylde, at jeg først nu har kunnet opfylde min Skyldighed, men Grunden er den, at jeg er blevet forhindret af min uafbrudte Rejsen, men nu, da jeg opholder mig her i den danske Ministers Villa, vil jeg sige Dig, at det, Gudske lov, gaar mig vel, og at jeg glæder mig til at faa at vide at . . ."

Thorvaldsens Undskyldninger blev ikke taget for gode Varer, hvad Anna Marias Svar af 10. Aug. noksom udviser:

"Kæreste Ven. Jeg har modtaget Dit meget ærede af 6. Aug. ved Sig^r. Luigi, som traf mig, da jeg i flere Dage var daarlig af Smerte i den ene Side, men nu er jeg Gudske lov bedre. Naar jeg siger Dig, at jeg syntes, jeg følte mig bedre efter at have læst Dit Brev, siger jeg ingen Løgn, og blev *meget* bedre, da jeg hørte, at Du var ved godt Helbred. Uden at smigre Dig med at Du er mig meget kær, overlader jeg Dig at betænke, at da jeg hørte

om Din anden Afrejse, var jeg utrøstelig og end meget mere, da det ikke var muligt at faa høre Nyt om Dig, for Du kan være vis paa, at jeg spurgte alt hvad jeg kunde. Det blev sagt mig, at Du havde et Forhold til Grevinde Moltkes Kammerpige, som jeg ikke kunde tænke mig i Rom. Jeg vil ikke tro paa alt hvad man siger, men da jeg seer, at Du ikke har værdiget mig at lade mig vide noget om Dig, tvivlede jeg næsten om, at Du da, efter at være draget ud af Roms Porte, skænkede mig en Tanke. Det synes, at det er ikke saa, hvorfor jeg beder Dig om ofte at lade høre Nyt fra Dig; eftersom jeg ikke kan tale med Dig, giv mig Trøst ved et Brev, for jeg beder Gud, at Tiden maa gaa hastigt, for at jeg kan have den Glæde at tilbringe et lille Stykke Tid sammen med Dig; for jeg kan ikke fornøje mig uden Dig, og det skal være et sikkert Tegn paa, at Du er den samme som før, om Du saa bare skrev en eneste Linje er jeg tilfreds, gør mig nu den Glæde. Vær forvisset om, at jeg altid er den samme som før. Ved Din Hjemkomst til Rom glem ikke at medbringe mig det højrøde Maroquinskind, og hvis Du finder noget kønt til at bære paa Brystet, gør mig den Glæde at købe det til mig. [Følger Hilsener fra fælles Bekendte].

Nu kan jeg ikke skrive mere, for jeg har det ikke altfor godt, men tag Dig det ikke for nær, for det bliver ikke til noget, da alle siger, at jeg er bleven svær, men ellers mangler det ikke paa Daarligheder. Gør Brug af mig i alt hvad der maatte forekomme og Du tror mig duelig til i saa Henseende, og vær forvisset om min Iver, og hil-

Anna Maria Magnani Uhden.

ser jeg Dig hjertelig og er jeg ganske Din Anna Maria Uhdens.”

Til Forklaring af dette Brev, der i sin troskyldig naive Tone giver et gunstigt Indtryk af Anna Maria Uhdens Person, tjener følgende Oplysninger:

I Foraaret kom Grev *Adam Moltke-Nütschau* til Rom, kendt især som intim Ven af Baggesen, hvem han havde ledsaget paa dennes i “Labyrinten” beskrevne Rejse 1789, og den Gang ildeseet blandt sine Standsfæller som Tilhænger af de franske Revolutionsideer. Thorvaldsen modelerede hans Buste og blev nærmere bekendt med ham og hans Hustru. I April tiltraadte Grev og Grevinde Moltke en Rejse til Neapel, hvor de færdedes meget sammen med Baron Schubart og i Begyndelsen af Maj mødtes hos ham med Thorvaldsen, der havde indfundet sig her for at være sammen med sin Velynder i de sidste Dage, hans Embedsforretninger endnu bandt ham til Neapel, og for at følge med ham tilbage til Rom. Ankommen hertil indberettede Schubart 19. Maj til sin Regering, at Thorvaldsens Helbred var meget svagt, hvorfor han vilde tage ham med sig til et længere Rekreationsophold paa sit havfriske Landsted. Her lod Schubart indrette et Atelier til ham; han kom til Kræfter igen, Arbejdslysten vendte tilbage, og yderligere blev han opmuntret ved Meddelelsen fra Kunstakademiet i København, at hans Stipendium var bleven forlænget. I sin Takkeskrivelse af 6. August ytrer Thorvaldsen sig saaledes: “En langvarig Sygdom havde berøvet mig alle mine Kræfter og sat mig i den ynkeligste

Forfatning. Nu begynder mit Helbred meget at bedres, hvilket jeg forskylder vor gode Minister, Kammerherre Schubart, som med det ædleste Hjerte har sørget for mig. Jeg tænker om faa Dage at giøre en Reyse til Carrara for at indkiøbe Marmor, og haaber jeg at være i Rom i Sept. for dèr med fornyede Kræfter at arbejde paa min Jason.”

En Uge senere, 8. August, var L. Engelstoft paa Montenero og forefandt her et stort og fornøjeligt Selskab med saa broget en Sprogblanding, at man skulde tro, at det halve Europa var kommet sammen. Om Thorvaldsen hedder det i Engelstofts Optegnelser: “Han indtog mig meget, og jeg troer vist, at han besidder et meget godt Hjerte. Han forekom mig lidt tilbøjelig til Melankoli, men selv dette gør ham interessant. Han længes efter sit Fædreland og ikke er det nogen Ære for det, ifald han dèr skulde savne Opmuntring. Han seer ellers saa simpel ud, som en Regensianer i sin Morgen-Negligé.”

Thorvaldsen udførte paa Montenero Basrelieffet Musersnes Dans paa Helikon, der efter Schubarts Sigende vakte almindelig Beundring og spredte hans Berømmelse over hele Toscana samt foranledigede hans Udnævnelse til Medlem af Kunstakademiet i Firenze 23. Sept. Dagen efter forlod Thorvaldsen sine gæstfrie Værtsfolk for at begive sig til Rom.

Da Thorvaldsen det følgende Aar, i Sommeren 1805, igen nødtes til at flytte fra Roms aria cattiva for at blive optaget paany med aabne Arme i sin Mæcens lyse og luf-

tige Hjem, var der atter faldet haarde Ord mellem den bortdragende og hans iltre Elskerinde, og han havde forladt hende uden at det kom til Forsoning. Denne Gang var Thorvaldsen saa heldig at kunne efterlade Omsorgen for sit Atelier og sine øvrige Anliggender, og ikke mindst det vanskelige Hverv at genoprette Freden med Anna Maria, til en af sine kæreste Ungdomsvenner, Arkitekten *Carl Stanley*. Med Stipendium fra Fonden ad usus publicos var han i Sommeren 1803 ad Søvejen kommet til Neapel. Her blev han kort efter angrebet af en heftig Sygdom, og Helbredelsen trak i Langdrag. Først i Foraaret 1805 kunde han tiltræde Rejsen til Rom, hvor Venskabet mellem ham og Thorvaldsen atter knyttedes og førte til største Fortrolighed.

Fra Montenero sendte Thorvaldsen Stanley et Brev uden at nævne den vrede Anna Maria, hvorimod han, antagelig for at drille hende, bad Vennen hilse hans efterladte kære Hund, Perrucca, og forhørte sig om dens Befindende. Anna Maria udøste sin Vrede og Bitterhed i et Brev, dateret 17. August, hvis Grundtone afgjort taler til Gunst for hende:

“Kæreste Ven! Fra det Øjeblik, Du rejste bort, har jeg hverken haft Rist eller Ro Dag og Nat, for jeg havde aldrig troet det muligt, at Du kunde forlade Rom paa en saadan Maade, at man kunde se, Du rejste bort i Vrede, for Du kunde se den Bedrøvelse jeg følte ved at miste Dig, og det lod mig tro, at Du dog gav mig Din Adresse straks efter Din Ankomst. Min Forventning har vist sig for-

gæves, da jeg erfarede, at Du har skrevet til en Ven og spurgt til Din Hunds Befindende, og naar Du havde saa megen Tanke for et Dyr, kunde det vel ikke være en Forseelse at skrive en eneste Linje til mig, da Du dog saa godt veed, hvormeget det glæder mig at se nogle Linjer fra Dig. Jeg forstaar, at Du ikke mere er den samme som før, men husk, at jeg efter at have gjort Dit Bekendtskab, lod det mig glemme Tabet af min Mand og mine Døtre, jeg beder Dig nu betænke, at Du, synes mig, har glemt vort gamle Venskab, og det lader Du mig se hvert Øjeblik, og det er Aarsagen til min Sygdom, at Dine Tanker ikke mere svarer til mine. Vær sikker paa, at mit Venskab ikke har været grundet paa Svig af nogen Art, og Du maa have Medlidenhed med mig, fordi Du godt veed, at de første Lidenskaber altid er slemme, og til min Ulykke har det ramt mig, og at jeg ikke kan glemme, og af Dig afhænger min Rolighed derved, at Du svarer mig omgaaende. Jeg kan ikke skrive mere, for det løber rundt i mit Hoved af min store Sorg, og her vil jeg slutte for ikke at trætte dig mere, og forbliver jeg med hjertelig Hilsen og er

Din sande og hengivne Veninde

Anna Maria Uhden."

Da ogsaa Stanley i et Brev af 24. August tilskyndede Thorvaldsen til at berolige den halvt fortvivlede Anna Maria, modtog hun følgende udaterede Linjer, der uden Tvivl maa henføres til 28. August:

“Kæreste Veninde. For faa Dage siden er jeg ankommet til Baron Schubarts Villa og har lidt meget under Vejs, da jeg har rejst uafbrudt Nat og Dag i stor Hede, hvor Støvet voldte mig halvsyge Mand megen Besvær. Nu føler jeg mig Gudskelov vel og har begyndt at arbejde lidt; straks efter 10. Sept., Baronessens Fødselsdag, rejser jeg fra Livorno til Rom. Jeg synes det er tusind Aar siden jeg sidst var lidt uenig med Dig. Jeg har ikke haft et Øjeblik Tid til at opfylde min skyldige Pligt at skrive Dig til. Du vil undskylde min Forsømmelighed. For nogle Dage siden skrev jeg et Par Ord til min Ven Stanley, hvori jeg sendte Hilsener til alle, hav den Godhed at vise mig den samme Tjeneste. Jeg haaber, at dette Brev maa træffe Dig ved god Helsen, som jeg ønsker, og beder Dig saa hurtigt som muligt at lade mig høre nyt fra Dig. Hjertelige Hilsener.

Din oprigtige Ven *Alberto Thorvaldsen.*”

At Anna Maria havde den smukke Egenskab hurtigt at kunne blive god igen, viser hendes Svar, dateret 30. August:

“Kæreste Ven! Jeg har modtaget Din meget ærede Skrivelse af 28. August, som blev mig overrakt af Sig^r. Carlo selv, der traf mig sengeliggende, og jeg var meget ærgerlig paa ham for den Ligegyldighed, han udviste mod mig, naar jeg var saa meget syg, men ikke saa snart saa jeg, at han bragte Brev fra Dig, før min Vrede svandt bort og jeg var saa venlig mod ham som vel muligt.

Kære Ven! Du maa vide, at den Smerte er kommet igen, som jeg ikke var kommet mig af, da Du rejste fra

Rom, som Du nok veed, men det er ikke at ligne med, hvad den var den Gang, for jeg har i tre Nætter og tre Dage hverken kunnet tale eller spise, fordi jeg fik Feber, og de vanlige Medikamenter slet ikke har hjulpet mig, men Kanelvand, Anodynum Draaber, Kamillethee og Kamilletheesdampe; i Dag er den første Dag jeg er oven Senge og jeg haaber Du tager til Takke med disse faa Linjer, skøndt de ikke kan være Dig til Trøst, for jeg kan aldrig skrive, at jeg er ved godt Helbred, men Gud give den Lykke, som har været Aarsag i, at jeg kun har ringe eller slet ingen Helsen, hvilket skyldes min kære Mand.”

Brevet handler endvidere om, at Politiet har fanget 200 løbsagtige Kvinder, der havde Tilhold, paa Piazza di Spagna, og slutter:

“Farvel, kære Ven, det glæder mig at høre, at Du har det godt, og jeg beder Dig være munter og fornøje Dig, da Du er fri for mit Selskab, som keder Dig. Perrucca har det storartet og glæder jeg mig til snart at se Dig og til et hurtigt Svar, og idet jeg hilser Dig af oprigtigt Hjerte er jeg Din Veninde.

Anna Maria Uhden.”

ES. Gør mig den Glæde at købe mig en engelsk Saks.

Forholdet mellem Thorvaldsen og hans selv for en Romerinde at være udpræget lidenskabelige og heftige Elskerinde har sagtens aldrig før eller senere været saa længe uformørket som i den Tid, hun redte til Barsel, vistnok i 1806. Da Budskabet kom til ham, at hun havde født

ham en Søn, fyldte det hans Hjerte med overvældende Lykke.

I sin Faderstolthed har han gentagne Gange med statuarisk dvælende Haand paa et Papir ligesom prentet de Navne, Drengen fik i Daaben: CARLO ALBERTO.

Selv stod Thorvaldsen ved det Alderstrin, Dante har særmærket som Vejens Hælvte, det femogtredivte Aar, da han sad ved sin Førstefødtes Vugge i Fryd, i Undren og Grublen over Livets evige Fornylse.

Barnets Indtræden i hans Idéverden har sat rige, umiskendelige Spor i hine lykkefyldte Aar af hans Kunstnerliv i de skønne Reliefkompositioner, der aander hans Jubel ud, Højsangen til Kvinden, Moderen, al Ømheds Ophav, i det stemningsrige Relief "Caritas", i Idyllen "Mercur bringer Ino Bakkusbarnet" og "Amor, der søger Trøst hos sin Moder".

Ogsaa i sin Skizzebog har Thorvaldsen fæstnet Stemningsbilleder fra sit Livs store Oplevelse i en Række Blyantsrids, saaledes i det her gengivne Udkast, der viser Kunstneren siddende ved den spanske Trappe ifærd med at tegne Moder og Barn.

Mens han i hine Aar var betaget i daglig Opdagerglæde ved at se det friske, sunde Barn røbe et ualmindelig tidligt udviklet Tegnentalent, maatte den Tanke være ham fjern, at han faa Aar efter skulde friste samme Skæbne som Faust, der maatte se sit Livshaab, Drengen Euphotion, dø.

Fra en Side i en af Thorvaldsens Skizzebøger. Nederst: Thorvaldsen ligger og tegner paa Den spanske Trappe i Rom. Øverst: Moder med Barn.

Den korte Frist, det blev forundt Thorvaldsen at nyde Faderglæderne, falder sammen med Franskmændenes Besættelse af Rom. I Februar 1808 var en fransk Hærafdeling under General Miollis rykket ind i Rom og havde indtaget Engelsborg; i Juni-Juli indlemmedes Kirkestaten i det franske Kejserrige, og Paven førtes med Vold bort i Landsforvisning. Under disse Uroligheder ramtes Thorvaldsen af Sorgen over sin Ungdoms Vejleder og mangeaarige Ven *Georg Zoëgas* Død den 10. Febr. 1809. Thorvaldsen viste sin Erkendtlighed mod hans Minde, idet han tog sig af hans efterladte Børn, særligt af Sønnen Federico, ofrede sig for det brydsomme Arbejde ved Ordningen af hans Bo og udviste Omsorg for Bevaringen af hans litterære Efterladenskaber. I et Brev til Baron Schubart af 22. Juli, som først for ganske nylig er bleven fremdraget, gør Thorvaldsen sig til Talsmand for den Tanke, at faa en Buste af Zoëga opsat i Pantheon. Samtidigt omtaler han Arbejdet paa de af ham af Slotsbygningsskommissionen overdragne fire Relieffkompositioner, som skulde anbringes paa Christiansborg Slots Façade. Ordlyden af Brevet, et af de udførligste Breve fra Thorvaldsens Haand, meddeles i sin Helhed nedenfor i Henvisningerne.

Af en Indberetning fra Baron Schubart til Udenrigsministeriet af 20. Novbr. erfarer man, at den øverstbefalende i Rom, den franske General Miollis, havde foranstaltet en Kunstudstilling paa Kapitol, hvortil baade fremmede og romerske Kunstnere havde indsendt deres bedste Arbejder. Ogsaa Thorvaldsen var mødt med flere

Værker, men hans Statue af den fredbringende Mars, som Generalen særlig ønskede udstillet, havde paa Grund af sin kolossale Størrelse ikke kunnet transporteres derhen uden Fare.

Om Thorvaldsens private Forhold i 1810 tier hans Biograf næsten ganske og kender saaledes intet til hans Møde med Canova dette Aar i Firenze.

Fra Pisa indberetter Schubart 26. Sept. til sin Regering udførligt om Kunsternes Tilstand i Firenze og om det derværende Maler- og Billedhuggerakademi, hvilket han betegner som et af de bedst organiserede i Europa, under Ledelse af den udmærkede Maler Pietro Benvenuti. Denne Kunstner kendes herhjemme gennem hans oftere gengivne Dobbelportræt af Schubart og Hustru, siddende i Loggiaen i deres Villa paa Montenero. "Dette Aars Udstilling," hedder det i Brevet, "vil blive seværdig, navnlig ved Canovas Mindesmærke over den berømte Digter Grev Alfieri, rejst af Grevinde Albany, Enke efter den sidste Stuart-Præ-tendent og hemmeligt viet til Alfieri. Canova var til Stede for at bistaa ved Monumentets Anbringelse (opsat s. A. i Kirken della Croce), og skønt det endnu ikke var afsløret, tillod han mig og Thorvaldsen, der var i Firenze, at beundre hans Værk. Han gjorde vor danske Praxiteles den Ære at spørge ham om hans Raad og bede ham at sige sin oprigtige Mening om hans Monument som Helhed. Thorvaldsen gav paa sin sædvanlige beskedne Maade sit Bifald tilkende af alt det skønne i Værket, men iagttog

Tavshed med Hensyn til det, der ikke kan taale en altfor streng Kritik.”

Schubart anstiller en Sammenligning mellem Canova og Thorvaldsen og tilkender, som man kunde vente af ham, sin store Landsmand Prisen. Han begrundet det med følgende Ord: “Vor Thorvaldsen er altid lige beundringsværdig saavel i sine store som i sine smaa Arbejder. Man veed ikke, om man skal beundre hans Tanke, hans Komposition eller hans Værk. Der er en Forening af ophøjede Skønheder i alt, hvad han skaber, og sikkert vil Eftertiden anvise ham den første Plads blandt de moderne Billedhuggere.”

Thorvaldsen ankom til Montenero 27. August efter at have ledsaget Friederike Brun paa hendes Hjemrejse fra Rom til Pescia.

Om den gode Stemning, der vedblivende synes at have hersket mellem Forældrene efter Sønnens Fødsel, vidner følgende Linjer, Thorvaldsen den 3. August sendte Anna Maria fra Montenero:

“Kæreste Veninde! Efter at have været nødt til at opholde mig længe under Vejs paa Grund af det slette Vejr, vi har haft, er vi omsider ankommet hertil for faa Dage siden. Jeg er, Gudskelov, ved godt Helbred og haaber, at det samme er Tilfældet med Din højtskattede Person og den lille Stump. Glæd mig med at skrive mig et Par Linjer til, som Sig. Høyer [Maleren C. F. Høyer] vil sende mig. Straks efter den 10. Sept. afrejser jeg herfra til Rom, maaske pr. Extrapost for desto snarere at gense Din stygge

Tryne. Hav det godt og hils Angiula [Søsteren] og Chetinna og alle Venner. Giv Carlus et Kys, som jeg skal give Dig igen straks efter min Tilbagekomst til Rom.”

Alberto Thorvaldsen.

I Sommeren 1811 bortrev Døden til Thorvaldsens dybe Sorg den lille Dreng, hans Glæde og Stolthed. Den eneste Efterretning herom indeholdes i et Brev fra Januar 1812 til Friederike Brun fra Caroline v. Humboldt, der skriver: “Jeg er spændt paa Thorvaldsens Beslutning. Hans Sundhed har lidt meget, han har mistet sin Dreng, omtrent ligesaa gammel som vor Hermann [f. 1809!]. Det har bedrøvet ham dybt og kunde blive en medvirkende Aarsag til, at han rev sig løs fra sine romerske Omgivelser, hvad der vilde blive et haardt Slag for Rom.”

Midt i Maj fortæller Fru v. Humboldt om Thorvaldsens Arbejde paa Alexanderfrisen og at han nu er meget flittig. Hans Liaison med Mad. Uhden, som hun udtrykker sig, er ganske afbrudt, hvilket vilde være en sand Lykke for dette brave Menneske.

Herefter er det altsaa kommet til et Brud mellem Thorvaldsen og Anna Maria, og maaske har Overleveringen Ret i, at Sønnens Død skyldes Uagtsomhed fra Moderens Side.

Mange Aar efter udtalte Thorvaldsen til Baronesse Stampe, at Drengen var det eneste, som drog ham til Moderen. Han gik hver Aften en Time derhen og legede med det usædvanlig opvakte og interessante Barn, der sad paa

hans Knæ og tegnede bedre end hans Dattersøn Alberto Paulsen med ni Aar. Sorgen over Drengens Død var det bitreste, han havde oplevet, og dermed løstes alle Baand, der af den Natur havde Interesse for ham; han tæredes hen og var selv vis paa snart at skulle følge efter, indtil en Ven talte kraftige Ord til ham, som gik ham saaledes til Hjerte, at han med Magt tog sig sammen.

Kort efter at Fru v. Humboldt havde udtalt sin Glæde over hans Opgør med Anna Maria Uhden, som denne stadig skrev sig, maa det atter være kommet til en Forsoning, thi den 8. Marts 1813, paa Thorvaldsens romerske Fødselsdag, fødte hun ham det andet Barn, der i Daaben fik Navnene *Elisa Sophia Charlotte*, det første efter Baronesse Schubart, det tredje efter Grevinde Schimmelmann.

Ved Midsommertid blev Thorvaldsen atter angrebet af Feber. Ogsaa denne Gang gav Baron Schubart ham sit Venskab tilkende ved at tage ham med sig i Vognen til Montenero paa sin Hjemrejse fra Neapel. Under sin Fraværelse betroede Thorvaldsen Moder og Barn til sin Bekendt, Kunsthandleren Angelo Cremaschi, og dennes Hustrus Omsorg.

Fra Montenero tilskrev Thorvaldsen den 27. Juli Anna Maria et Brev, det eneste man kender fra hans Haand, i hvilket Skæmt og Lune giver sig Luft.

“Kæreste Veninde! St. Annæ-Dag den 26. Juli kom vi raske og vel til Montenero. Denne St. Annas Dag erindrer mig om, at jeg har en Veninde, Anna Maria, som har den

Uvane altid at skændes med mig, men nu kan Du jo skænde saameget Du vil, jeg hører det ikke, og jeg haaber, at Du ved at sunde Dig medens jeg er borte, aflægger denne slemme Vane og ved min Tilbagekomst til Rom bliver som et lille Lam. Gud give det, men jeg har mine Tvivl. Det har været meget varmt i tre Dage, men under Vejs har det næsten regnet altid, saa at vi ikke har været plaget af Sol eller Støv, men jeg er lidt træt og medtaget af Rejsen, dog Gud ske Lov rask. Jeg haaber at høre det samme om Dig og den kære lille Elisa. Hav det godt og skriv snart. Hils Sig^r. Dita og Cremaschi og alle, som spørger til Din Ven

Alberto Thorvaldsen.

P.S. I Firenze har jeg truffet Sig^r. Don Andrea og Sig^r. Benvenuti, der begge hilser Dig. I Pisa har jeg talt med Federico Zoëga, der er bleven voksen og næsten lige saa høj som jeg og har det udmærket.”

I Begyndelsen af August rejste Thorvaldsen med Baron Schubart til Badene i Lucca. Herfra tog han efter Opfordring af Storhertuginde af Toscana til Firenze, dernæst til Pisa og var atter 20. Sept. i Lucca, hvor han efter Schubarts Sigende følte sig som nyfødt. I Baronens Selskab rejste han kort efter paany til Pisa og ankom midt i Oktober til Montenero, hvorfra han kort efter vendte tilbage til Rom.

Thorvaldsens lange Fraværelse havde sat Anna Maria i den heftigste Sindsbevægelse, som hun gav Luft i et Brev til Thorvaldsen af 24. August:

“Da jeg lige til i Dag har været i stor Angst og Forventning efter at modtage endnu et Brev fra Dig og Efterretninger om Dit Befindende, som jeg haaber maa være godt og stedse bedre i Betragtning af det gode Vejr, Selskaber og Fornøjelser, som Du nyder dèr, og da jeg, siden jeg skrev sidst (ligesom Brevet kom fra Dig), til min største Beklagelse ikke har hørt fra Dig, gør det mig meget bedrøvet og sorgfuld, derfor venter jeg med Længsel, at Du til min Beroligelse straks svarer mig paa dette Brev, og da vil Du have bestemt Din Afrejse, som jeg haaber vil skee efter Ministerfruens Fødselsdag, og lad mig det forud vide, fordi vi vil komme Dig i Møde. Jeg haaber, at Du ved Din Tilbagekomst ikke vil glemme at tage en Erindring baade til mig og til Din Datter, som, kan jeg fortælle Dig, er fuldkommen vel og stadig tiltager i Godhed og Skønhed og med mig venter Timen og Øjeblikket til at gensee og kysse sin Fader, naar han, tyk og fed, atter er vendt tilbage.

Vedføjet sender jeg Dig nogle Papirer, som Sig^r. Moris [Thorvaldsens Medhjælper, Neapolitaneren Antonio Mori] Moder har bragt mig, som hun har bedt mig sende Dig med største Omhu, og da det haster, venter hun snarligt Svar.

Med Undtagelse af nogle Dage, naar vor fælles Ven, Sig^r. Titta, nu og da kommer og tager mig med til Familien Cremaschi, sidder jeg, kære Sig^r. Alberto, hjemme og er ved at gaa ud af mit gode Skind, men det ænser jeg

Selvportræt af Thorvaldsen,

8. September 1811.

ikke, da jeg haaber at forlyste mig, naar Du kommer igen . . .

Alle Dine Bekendte og Venner hilser Dig hjerteligt, ligesom jeg og Din kære lille Pige.

Din ganske hengivne Veninde

Anna Maria Uhden.

I Forventning af Dit Svar længes jeg inderligt efter at se Dig.

P.S. Vær ikke bange for Luften, som er ganske ren, og der er ingen Syge her.”

Da der endnu en Uge efter dette Brev ikke er kommet hende et Livstegn i Hænde fra den bortdragne, vokser hendes Utaalmodighed, navnlig efter at den førnævnte Moris Kone har snakket til hende om, at Thorvaldsen overhovedet ikke mere kom tilbage. I sin stigende Uro tyede hun til Cremaschi, der 6. Sept. tilskrev Thorvaldsen om de Bekymringer, den dumme Kones Passiar havde forvoldt hende, og at det med stort Besvær var lykkedes ham at berolige hende noget.

Foranlediget ved dette Brev skrev Thorvaldsen omsider direkte til hende fra Badene i Lucca 23. Sept.:

“Kæreste Veninde! Med største Glæde har jeg modtaget Dine to Breve, hvoraf jeg seer, at Du og den kære Glut har det godt, ogsaa jeg er Gudskelov vel. Vi kom her til Badene i Lucca, fordi Baronesse Elisa Schubart var meget syg, men det synes, at Badene har gjort hende godt.

Caroline von Humboldt.

Buste af Thorvaldsen.

Vi fejrede her Baronessens Fødselsdag, og om faa Dage rejser vi til Livorno; herfra begiver jeg mig til Rom og haaber at være hos Dig i Begyndelsen af Oktober, Jeg er taknemmelig for alt godt, Sig^r. Titta har gjort Dig, jeg har altid sagt, at han er en Hædersmand, og at Sig^r. Cremaschi er en brav Karl. Sig^r. Cremaschi har skrevet mig til, at Du troede, jeg ikke vilde vende tilbage til Rom paa Grund af de store Arbejder, jeg har forefundet her. Det er sandt, at Storhertuginde af Toscana har foreslaaet mig at udføre forskellige Arbejder, men endnu er intet afgjort, men selv om det gik i Orden, vilde jeg ikke kunne slippe mine Beskæftigelser i Rom . . . Hav det nu godt, min søde Veninde, og giv den kære lille Elisa et Kys. Læs dette saa godt Du kan og vis det ikke til nogen. Jeg sender Penge gennem Maximiliano.”

Udskriften paa Brevet lyder: Alla Signora La Signora Anna Maria Uhden, Piazza Barberina N°. 2 à Roma.

I de følgende Aar mødtes Thorvaldsen og Anna Maria nu og da, om det saa kun var for at drøfte Datterens Opdragelse. Fru v. Humboldt, der i det fjerne trofast fulgte Thorvaldsens Skæbne, ytrede, som ovenfor anført, i Julen 1817 sin Beklagelse over den uheldige Indflydelse, hans Forbindelse stadigt udøvede paa ham. Selv efter Thorvaldsens Tilbagevenden til Rom fortsattes Forholdet mellem de to Uadskillelige. Sidste Gang, man hører fra Caroline v. Humboldt i denne Sag, er i Febr. 1821, da hun udtaler sig saaledes: “Thorvaldsen lever i Rom meget i

den store Verden og meget i den Butiske Familie, hvor han boer, og gaar kun lidt til Anna Maria. Det er godt det samme, thi Aarene har gjort den ulykkelige Kone mere og mere simpel. Hans Datter skal tegne til at blive ret køn.” Efter at Thorvaldsen, af Frygt for Moderens skadelige Indflydelse, havde taget Datteren fra hende for at sætte Barnet i Pleje hos Signora Buti, synes Forbindelsen at være afbrudt helt. Dette fremgaar af et Brev, den unge Theolog F. L. Fenger, der ved Thorvaldsens Død var Lærer for hans Dattersøn, Alberto Poulsen, i 1844 (16. April) tilskrev Jonas Collin:

“At Thorvaldsen ikke har bestemt sin Datters Moder Noget i sit Testamente, er en beklagelig Forglemmelse. Det er en Kone uden Dannelse, som i tidligere Dage har levet under bedre Vilkaar. Mellem Thorvaldsen og hende var der indtraadt et saadant Uvenskab, at de aldrig saaes mere. Hun fik 15 Scudi maanedlig, og derfor skulde hun og en stakkels gammel halvforvirret Søster leve. Men da hun senere, saavidt jeg veed, ikke behandlede Søsteren vel, gjorde Thorvaldsen det saaledes, at de 8 blev hendes og de 7 Søsterens, imidlertid har de dog til Datum holdt ud sammen. Alle saadanne Heftigheder have imidlertid vist lagt sig endeel med Alderen, men skjøndt hun for Øieblikket er rask, er hun dog vist ikke af dem, der blive gamle, dertil er hendes Levemaade ikke regelret nok. Jeg har ikke kunnet lide at tale med hende, men faa Dage efter Thorvaldsens Død kom hun til at yttre sine Tanker for mig over hvad nu er skeet, og jeg maa tilstaae, at jeg fik langt mere

tilovers for hende, hun vilde sikkert blive meget elendig, naar denne Pension bortfaldt, thi efter alt hvad jeg veed, har hun ikke ringeste Formue. Hendes Navn er *Anna Maria Magnani* og Søsteren *Angiola Magnani*. Disse Penge har hidtil *Holbeck* udbetalt dem, men nu er dette forbi.”

Thorvaldsens “Kontrabanddatter”, som han i Spøg kaldte hende, holdt 25. Decbr. 1832 i *Laibach* Bryllup med Premiermajor ved Prins Ferdinands Dragoner, *Fritz Paulsen*, der som Kavalier hos Prinsesse Charlotte, Kong Frederik VII's Moder, ledsagede denne til Rom, hvor han, udnævnt til Kammerherre, fungerede som hendes Hofchef. Efter Prinsessens Død i 1840, rejste han, meget svag og næsten blind, til Danmark og døde 6. Juli 1843. Kammerherreinde *Paulsen* boede en Tid paa Hotel d'Angleterre, men da Klimaet i Norden ikke tiltalte hende, vendte hun tilbage til Rom. Som et smukt Træk i hendes Karakter bør det fremhæves, at hun tog Moderen i Huset.

I Februar 1845 skriver hun hjem: “Min Mor er hos mig og umuligt er det mig at give Slip paa hende efter alt hvad den Stakkel har lidt.”

Den senere Biskop *Hans Jørgen Swane*, der 1848 var Lærer for Fru *Paulsens* ældste Søn, har givet et meget smigrende Billede af Thorvaldsens Datter. Han omtaler hendes sædvanlige milde, plastiske Ro, Hjertensgodhed og sunde Forstand, særlig ogsaa den sande Storartethed i hendes Væsen som en øjensynlig Arv fra hendes Fader,

*Elisa
Thorvaldsen*

med hvem hun havde en paafaldende udvortes Lighed. Med ham havde hun ogsaa tilfælles at hun principmæssigt gik uden om enhver Ubehagelighed. Hendes franske Breve og Haandskrift vidner om en højere Kultur, hun havde tilegnet sig i Klostret Maison Royale des Dames Apostolines de S. Denys i Rom, hvor hun opholdt sig endnu i 1828.

Thorvaldsens Datter døde i Hundredaaret for sin Faders Fødsel den 17. September 1870 i Albano.

Den Opfattelse, J. M. Thiele udfra de sparsomme Efterretninger, der var ham tilgængelige, har dannet sig af Anna Maria Magnani, som "den mørke Traad, indflettet i vor Kunstners Liv", har den nyeste Thorvaldsen-Forskning tilbagevist som uvederhæftig i sine Præmisser og urigtig i sit Grundsyn.

Den fortjenstfulde tyske Romaforsker, Dr. F. Noack, har gennem Kirkebogsundersøgelser, i Forbindelse med Udbyttet af mine Studier i Statsarkivet i Berlin, berigtiget og udfyldt Thieles mangelfulde Kendskab til Anna Marias Herkomst og tidligste Bekendtskab med Thorvaldsen.

I sin Afhandling med Titlen "Thorvaldsens Elskede" (1909), har Sigurd Müller paa Grundlag af de indtil da fremkomne, mellem Thorvaldsen og Anna Maria vekslede Breve, banet Vejen for en retfærdig Bedømmelse af den Kvinde, der fremfor andre har sat Spor i Kunstnerens Liv. Senere Brevfund og de nu her først fremdragne Udtalelser af Samtidige om det saa forskelligt bedømte Forhold, føjer nye Træk til Forstaaelsen af dets Væsen og Betydning for begge.

De mødtes, den lysblonde, fattige Stipendiat fra Nord og den sydlandsk ildfulde Skønhed i heftig Elskov, der saa ganske er hævet over Beskyldningen for lav Beregning. Anna Maria Magnani var ganske vist en Kvinde af Folket, uden højere aandelige Interesser, endsige Kunstsans, men begavet med en sund og god Forstand, der ikke har noget med den hende tillagte Listighed at gøre. For sin Kærlighed ofrede hun sin ved et overilet Ægteskab

Anna Maria Magnani Uhaen som ældre.

vundne betryggede og socialt ansete Position og gav Afkald paa sit Barn for at gaa en uvis Fremtid i Møde.

Det ovenfor omtalte Brevskifte mellem Thorvaldsen og Anna Maria, det eneste fra hans intimere Liv, hvor baade Tilskrifter og Svar er bevaret, taler for sig selv og stiller Forholdet mellem dem i et klart Lys. Voldsomme Udbrud af hendes iøvrigt velbegrundede Skinsyge, der kunde gøre hende til en "Furie", udløses i Fred og Forsoning, endog i ømme Drillerier, hvilket vel ogsaa kan forefalde i Ægteskaber, man af den Grund ikke vilde betegne som ulykkelige. Atter og atter drages de to til hinanden gennem tyve Aar, sikkert, fordi de ikke kunde undvære hinanden længe, endsige ganske. Bortset fra W. Schadows Beskyldning i hans ogsaa overfor Thorvaldsen saa ubillige Karakteristik har ingen, selv af hende iøvrigt ugunstigt stemte Samtidige, sigtet Anna Maria for Utroskab.

Efter alt hvad der vides, var hendes Kærlighed til Thorvaldsen uegennyttig, hun var ikke pengebegærlig, men hungrede efter smaa Opmærksomheder og Gaver, der for hendes umiddelbare Natur var Livsens Manna. Thorvaldsens Omgivelser var som Samtidige overhovedet, fordomsfri i deres Syn paa løse Forbindelser mellem Mand og Kvinde, men medens de havde undskyldende Ord for den store Mester, var de ubarmhjertige mod Anna Maria ved kun at fremdrage hendes Fejl og Mangler. Hun delte ikke hans Bord som Christiane Vulpius Goethes, hun blev aldrig Thorvaldsens Hustru, men kun hans Elskerinde og hans Børns Moder. Intet Under, at hun blev bidsk og bit-

ter med Aarene og, som hendes Natur nu engang var, formaaede hun ikke at gøre sig vellidt.

Der findes to, begge her gengivne Portrætter af Anna Maria Magnani, et Ungdomsbillede af Eckersberg, hvis Identitet er omtvistelig, og en Blyantstegning af J. A. Jerichau, der viser hende som en gammel Kone med et myndigt Blik, en ædel Profil og en ukuet Rejsning. Paa den Tid, da dette Billede blev til, var hun i alt Fald ikke endnu den ulykkelige, medynksværdige og forsimplede Kvinde, hun i sine sidste Aar siges at være bleven.

Efter den gamle Maler J. M. von Rohdens Udsagn ophørte Forbindelsen mellem hende og Thorvaldsen aldrig helt, først da han forlod Rom for stedse.

Men for alt, hvad Anna Maria Magnani har maattet lide og forsage, og hvorom hendes Mund er forbleven tavs, har hun Krav paa en Revision af den sikkert ensidige og derfor ubillige Dom over hende.

MISS FRANCES MACKENZIE

Genoprettelsen af Freden i Europa efter Napoleonskrigenes Ophør og Pave Pius VII's Tilbagevenden til Kirkestaten bevirkede, at Rom paany blev Maalet for et stadigt voksende Turistbesøg, som blev af stor Betydning for Byens økonomiske Opkomst. De af Franskmændene røvede, verdensberømte Kunstskatte, der nu blev tilbagegivet den evige Stad, som ogsaa de i Fremmedherredømmets Tid paabegyndte og under den pavelige Regering fortsatte Udgravninger øgede Tillokkelserne ved et Besøg i Rom.

I Aarene 1818-19 voksede Turiststrømmen i en hidtil ukendt Grad, og Tiberstaden prægedes netop i dette Tidsrum af mange aandelig betydende og interessante Fysiognomier. Intet andet Afsnit har som dette sat Spor i den tyske og nordiske Rejselitteratur, der forherliger Rom særlig om Romantikkenes forjættede Pilgrimsstad.

Wilhelm Müller, Digteren af Müllerlieder, som gennem Schuberts Melodier er vandret over hele Verden, har i sin Bog "Rom und Römerinnen" med en poesifyldt Stemning, som end ikke et Aarhundrede har formaaet helt at bortvejre, billedfæstet det brogede Friluft- og Almueliv

indenfor Roms Mure og i dets Omegn, levendegjort ved de muntre, indsmigrende Folkesange, han opfangede paa Vej og Sti. Friedrich Rückert har overført italienske Digtearter, saasom Ritornellen, til Tysk og skrevet Sange om Kunstnerfesten i Rom 1818. Den svenske Digter P. A. D. Atterbom giver i sin Bog "Minnen från Tyskland och Italien" paa Prosa og Vers Skildringer af Livet i Tiberstaden, som endnu kan læses med Udbytte. Endelig har Ingemann i "Rejselyren" paa Hexametre mere spagt og mat end de forannævnte digtet om sine Indtryk og Stemninger i Rom. Til denne Litteratur i Bogform kommer Livsminder, Dagbogsoptegnelser og Breve fra Caroline von Humboldt, Louise Seidler, Henriette Herz, Dorothea Schlegel og Peder Hjort. Der er saaledes overleveret et rigt Stof til Belysning af den Baggrund, paa hvilken man bør søge at uddybe Kendskabet til Thorvaldsens Dobbeltkærlighed til Miss Mackenzie og Fanny Caspers og de Personer, der har spillet en Rolle i denne Episode i hans Liv.

Ved Juletid 1818 var der i Rom samlet en saa talrig og udsøgt Kreds af Danske som ingensinde før, og for hvilke Thorvaldsen var Samlingsmærket.

Kongens Fødselsdag 28. Januar 1819 samledes hele Landsmandsskabet til en smuk Fest, som er beskrevet af Historikeren H. Estrup i et Brev til Schubart. "Ligesom de danske Herrer stræbe at gøre Damerne Opholdet i Rom saa interessant og behageligt som muligt," hedder det, "saaledes gøre disse hines Ophold endnu behageligere.

Landsmandsskabet har faaet en ret elskelig Tilvækst i den Bügelske Familie, fem Damer, hvoraf to have en mere end almindelig dyrket Aand." Af Fru Bügels fire Døtre bragte den 22aarige Maria den bly og uerfarne B. S. Inge- mann, hvis Forlovede Lucie Mandix ventede paa ham hjemme, i en svær Hjertekvide. "Thorvaldsen," skriver Estrup videre, "havde besluttet at se os alle glade hjemme hos sig, men en Feber havde i flere Dage bundet ham til Sygelejet, og vi vilde desaarsag paa ingen Maade tage mod hans Tilbud. Dr. Schouw og jeg paatog os at ordne Festen et andet Sted, og efter at have truffet de fornødne Anstalter til det passende Middagsmaaltid, gik vi hen til Bügels og inviterede alle vore Damer i alle Herrernes Navn, dog med den Betingelse, at vi tilbragte den øvrige Del af Aftenen i Damernes Værelser og Selskab. Ligesom vi skulde til Bords, træde Brøndsted og Lunzi (hans unge græskfødte Ven, der fulgte ham til Damerne) ind til vor største Glæde. Bordet var festligt smykket, og en Borgerkrans af Egeløv kransede Kongens Billede, som Maleren Jensen havde udført efter Eckersbergs Tegning. Det manglede hverken paa Følelse eller Vin eller Piger eller Sang og andre Glæder, som forherlige et Maaltid." Ingemann og Provst F. Schmidt havde skrevet Sange. Alle Danske i Rom, 15 i Tallet, var forsamlede med Undtagelse af J. L. Lund, der var forkølet; Thorvaldsen svigtede ikke, saa svag han end var. Efter Maaltidet samledes alle hos Bügels til Dans og Musik. Til Slut aabnede de unge Damer et Værelse, hvor der var rejst et Alter med Indskrift

i Transparent, over dette Kongens Navnetræk, dannet af smukke Blomster, og paa højre Side saas Dannebrog, hvortil var benyttet Damernes røde Shawler.

Saaledes festede Danske i stort Tal i Rom for første Gang, loyalt og i Selskab med Damer. En grell Modsætning til dette ærbare Samvær er det Sviregilde, med hvilket alle Danske, Baron Schubart i Spidsen, fejrede Hertugen og Prinsen af Augustenborgs Afsked fra Rom 27. April samme Aar, og som udartede i raaeste Fuldskab. Det er skildret udførligt af Komponisten R. Bay og er ikke mindre virkelighedstro gaaet over i Literaturen i Ingemanns Fortælling "De sidste Herrer af Gervansborg".

Efter i flere Aar at have været udelukket fra Kontinentet, myldrede Englænderne som Græshoppesværme ind over Rom. Mange samtidige Romafarere, særlig tyske, har givet deres Uvilje mod Albions Sønner og Døtre Luft, men næppe nogen har taget dem skarpere paa Kornet end Atterbom: "Intet Steds var man i Fred for Englænderne. Man maatte albue sig frem blandt dem i alle Kirker, Gallerier og Ruiner, i alle Haver, Gader, ja selv Smøger. Mændene i deres trivielle Turistdragt, deres anmassende Optræden og Ringeagt baade overfor de Indfødte og andre Nationaliteter. Damerne med deres storskyggede Straahatte, violette Spencere og korte, hvide Kjoler løb rundt i krigerisk Marschtempo, Arm i Arm. Maalet med Opholdet i Rom var for de fleste blot at kunne sige at have været i Rom.

I Henseende til Klædedragten vakte de tyske Kunstnere ikke mindre Opsigt ved deres gammeltyske Kostume, lang Skødefrakke, aabent Bryst med Schillerkrave og Fløjelsbaret, langt, uordentligt Vildmandshaar hængende ned over Skuldrene. Deres Palladium og Førermærke var den for Kunsten og dens Hjemstavn Rom lige sværmerisk begejstrede Kronprins Ludvig af Bayern, hvis Navn er saa nær knyttet til Thorvaldsens.

Til Trods for konfessionelle Modsætninger forligtes det store Antal af paa denne Tid i Rom samlede Kunstnere godt og omgikkes venskabeligt Skandinaver. Den 2. Maj skriver Schubart hjem: "Jeg har den Lykke at være sammen med tolv Landsmænd, to Doktorer i Filosofien, Hjort og Estrup, og den udmærkede Dr. Schouw, hvis Kundskaber og Flid vækker de italienske Videnskabsmænds Beundring. I al Almindelighed gør de Danske, der rejser i disse skønne Egne, deres Land Ære, og deres Navne nævnes i Forbindelse med Thorvaldsens." Kort efter ankom ogsaa Freund og Arkitekten Koch.

Ved Ludvig af Bayerns Afsked fra Rom den 29. April havde efter Schubarts Skildring over 100 tyske, danske og svenske Kunstnere forenet sig for at bevidne ham deres Hengivenhed og Taknemmelighed ved en i sin Art enestaaende Fest, hvortil man havde fundet et passende Lokale i en Villa i Monti parioli ved Arco oscuro. En Uges Tid i Forvejen havde Kunstnerne med Cornelius og Overbeck i Spidsen dekoreret Salens Langvæg med tre store Transparenter, der forherligede den gammeltyske Kunst,

og derunder var anbragt tre Basrelieffer med humoristisk Anstrøg. Kronprinsen mødte ligesom de fleste tyske Kunstnere i gammeltysk Dragt. Damerne var ogsaa, saa godt de formaaede, klædt efter antik-germansk Mode. Blandt de tyske Kunstneres Hustruer var flere italienskfødte, der kun svagt fattede Indholdet af de talrige tyske Poemer, der blev fremsagt eller afsunget. Prinsen var ude af sig selv af Lykke over at blive hyldet af Kunstnerne i Rom in corpore. Han foreslog, at der blev danset efter Aftensmaaltidet, og Festen trak ud til Kl. 3 Morgen. Ludvig af Bayerns Jævnhed og Hjertelighed fortryllede alle. Han havde ladet forstaa, at han vilde have Ceremoni og Etikette banlyst, og for at tækkes Prinsen var der ikke indbudt nogen fremmed Minister. Han gik Arm i Arm med de Kunstnere, han kendte, og Thorvaldsen var den, han særligt udmærkede.”

Det kvindelige Enhedsmærke for de tyske Kunstnere og Skønaander, der 1818-19 opholdt sig i Rom, var Thorvaldsens Husfælle i Casa Buti, den fornævnte *Caroline von Humboldt*, der atter havde slaaet sig ned i den evige Stad, hendes Veninde, Fru Friederike Brun, et Aars Tid før i som for hende var blevet et andet Hjem, hvor hun og Ufredstider hver især havde samlet tyske og nordiske Romafarere om sig. Ved sin store Gæstfrihed og Velvilje, som ogsaa ved sin kunstneriske Forstaaelse, ikke mindst dog gennem de mange Bestillinger, hun selv eller ved sin Fortale hos Rigmænd lod tilflyde Kunstnerne, gjaldt hun blandt deres romerske Kaldsfæller som “la madre degli

Tedeschi". A. C. Gierlew, der under Wilhelm Humboldts første Ophold gav denne Timer i Dansk, omtaler Fruens blide Fornemhed, Vid og smukke Sprog.

To andre af Tysklands kvindelige Berømtheder skabte i den mærkelige Vinter 1818-19 Ry omkring sig. Atterbom skrev spøgende til Schelling: "Der skal oprettes en hel Koloni af tyske Kvinder i Rom, og alle disse Damer vil bo sammen i eet Hus. Minerva i denne sælsomme Olymp vil antagelig blive fremstillet af Fru v. Schlegel. Junos Plads vil ingen gøre Fru Herz stridig. Skade, at den gamle Kybele, Fru von Humboldt, snart vil rejse til England."

Rom, alle Længsleres Stad, var det Sted, hvor der knyttes Venskaber for hele Livet, ligesom det ogsaa ved et lykkeligt Møde forenede Mennesker paany, der engang under andre Forhold havde staaet hinanden nær, men været adskilte i Tid og Rum. Saaledes mødtes Henriette Herz igen med den ubevidst geniale, af Ydre meget stygge Datter af Moses Mendelssohn, *Dorothea Schlegel*, Moder til de to unge Kunstnere af hendes første Ægteskab, Johan og Philip Veit, og nu gift med Romantikeren Friedrich Schlegel. Af de to Jødinder gik den førstnævnte over til Protestantismen, medens den anden blev en glødende Katholik. Begge havde de i deres unge Dage været knyttet til den af Henriette Herz stiftede Tugendbund i Berlin.

Hofraadinde Herz, af den ogsaa her i Landet indkomne portugisisk-jødiske Slægt de Lemos, Tysklands Mad. Récamier, er kendt som en af sin Tids rigest begavede

Kvinder, Schleiermachers og vor hjemlige Sibberns Veninde, der en Overgang dyrkede det danske Sprog. I Rejsning og Gang som man tænkte sig en romersk Kejserinde med den stolte Profil, det dybe, stærke Blik, fuldt af Aand og Ild, og den ravnsorte Haarfylde. Samtiden saa hende snart i Junos, snart i Klytemnæstras eller Dronningen af Sabas Billede, Skikkelsens østerlandske Præg yderligere fremhævet af hendes Klædedragt, et indisk Musselinsshawl og en tyrkisk Turban. Som en sand Dronning hyl-der den kritiske Peder Hjort hende ved deres første Sam-træf. I sin aandelige Indstilling var hun afgjort en berlinsk Individualitet.

Skønt Henriette Herz beundrede Thorvaldsen og hans Kunst, jævnlig mødtes med ham i Rom og endog havde været daglig sammen med ham i Neapel, kom hun ham dog, efter sine Udtalelser til Sibbern, aldrig nærmere. Hun vidste endog, at han ikke kunde lide hende særligt, hvad hun "meget godt kunde forklare sig af forskellige Om-stændigheder".

I det endnu uforandret bevarede gamle Kunstnerhjem Palazzo Guarneri (Porta Pinciana 37), der stødte op til et andet Kunstnerasyl, Klostret San Isidoro, opslog Louise Seidler sit Atelier Dør om Dør med Maleren Schnorr von Carolsfeld og Dorothea Schlegels Sønner. Selv boede Fru Schlegel sammen med Henriette Herz og dennes Ledsagerinde, den sværmeriske Malerinde og Forfatterinde af spinkle Digte Augusta Klein, i Via Sistina 82 ligeoverfor Thorvaldsens Bolig i Casa Buti.

I Gaderne paa Monte Pincio udfoldede der sig i denne af Damer beherskede Vintersæson et Samvær til Eftermiddagsthé eller Aftenpassiar snart hos den ene, snart hos den anden kvindelige Skønaand, hvor man drøftede smaa Fester og Fællesudflugter.

I den for Thorvaldsen saa kritiske Sommer, der ikke alene bragte Uro i hans Hjerte, men ogsaa førte ham paa Gravens Rand, træder hans mangeaarige trofaste Beundrer og Ven, Baron Schubart, i Forgrunden baade ved den utrættelige, ømme Omsorg han viste ham, og sine godlidende, let gennemskuelige Svagheder.

I Slutningen af Marts ankom den nu 62aarige, men stadig aandsfriske og letfængelige, uopslidelige Livskunstner nordfra til Rom i Følge med Hertuginde af Elchingen, Enken efter den under den saakaldte hvide Terror henrettede Marskal Ney. Kendt langs Adrias Kyst snart under Tilnavne som "le page éternel", og "Overalt og intet Steds," og af Fru von Humboldt betegnet som "der alte Sünder", var Baronnen atter, som saa ofte før og senere, i pinlig Pengeforlegenhed. Hans Ophold i Rom var snildt beregnet paa at skulle afværge den øjeblikkelige Knibe, idet han logerede gratis hos Thorvaldsen "i den lille, kønne Stue" og indtog sine Maaltider hos Hertuginde. Med Schubart som Cicerone tilbragte den elskværdige Marskalinde halvanden Maaned i Rom indtil sin Afrejse den 10. Juni, ledsaget af Thorvaldsen og Schubart til la Storta, den første Poststation efter Rom.

Thorvaldsen havde hele Foraar og Forsommer virket under Højtryk. Det var efter Schubarts Sigende især Mercurstatuen, han havde fremmet med lige saamegen Begejstring som Udholdenhed, der havde taget alle hans Kræfter, saa at han hverken undte sig Hvile eller gav sig Tid til at spise. Den 25. Maj lagde han sidste Haand paa Værket. I Begyndelsen af Juni modellerede han Caroline von Humboldts Buste.

Ved St. Hansdags Tid følte Thorvaldsen sig ilde tilpas og blev den 2. Juli, som Schubart drastisk udtrykker sig, af en Englænderinde, Miss Mackenzie, "bortført" fra den usunde, trykkende Hede i Roms Gader til det landligt forfriskende Albano. Thorvaldsen var selv klar over sin Forfatning, og hans Tanker kredsede om Døden, da det lykkedes at faa ham overtalt til at søge Helbredelse i de nære Bjergegnes rene Luft, hvor en lille Kreds af elskværdige Damer havde slaaet sig ned og kappedes om at adsprede hans mørke Tanker. I Genzano ved Nemisøen forefandt Thorvaldsen Henriette Herz, Augusta Klein og Dorothea Schlegel, der her modtog Besøg af Caroline Humboldt. Af større Betydning for ham blev det, at to skotske Damer, den fornævnte Miss Mackenzie og hendes Tante, Mrs. Anne Proby, havde opslaaet deres Sommerkvarter i Albano.

Slægten *Mackenzie of Kintail* hører til Skotlands ældste og fornemste Ætter, bofæstet paa Inverest House ved Edinburgh og det sagnrige Brahan Castle, et af Landets

stateligste Slotte, beliggende i Ross-Shire, og i Besiddelse af Baronierne Kintail og Pluccarden samt Øen Lewis.

Den her omhandlede Clan Mackenzie er i sit Hjemland bekendt for sin tragiske Skæbne. I Carl II's Dage havde en Seer eller Spaamand forudsagt Slægtens Uddøen under nærmere angivne Omstændigheder, en Profeti, der hvilede som en tung Sky over Familien og virkelig ogsaa i et og alt opfyldtes i fjerde Generation.

Allerede Miss Mackenzies Fader, *Francis Humberston Mackenzie*, var slægtsmærket ved medfødt Døvhed og en Talefejl, som han med Opbud af stor Energi søgte at dække over. Ved Krigens Udbrud i 1793 hvervede han for egne Midler to Højlandsbatailloner og udnævntes 1797 til Peer som Lord Seaforth og Baron Mackenzie. Aaret efter blev han Oberst for Ross-Shires Militis og i 1800 beskikket til Guvernør paa Barbados. I denne Stilling efterlod han sig et smukt Navn ved at afskaffe Negerhandelen paa denne Ø. Lord Seaforth var en oplyst og meget kunstinteresseret Mand, der bl. a. støttede Th. Lawrence rundeligt. I sit Ægteskab med Mary Proby, Datter af Baptist Proby, Dean of Lidfield, havde han ikke mindre end ti Børn, af hvilke de fire Sønner alle var behæftede med fysiske Defekter og døde ganske unge. Af de seks Søstre blev kun een gift, og een omkom ved Uagtsomhed.

Ved Mandsstammens Uddøen arvede den ældste Datter *Mary Elizabeth Frederica* Familiegodserne og var gift første Gang med Viceadmiral Sir *Samuel Hood*, der døde 1814 i Madras, i andet Ægteskab (1817) med *Alexander*

Steward of Glasserton, der antog Navnet Mackenzie. Han døde 1843 som Guvernør paa Ceylon og overlevedes af sin Hustru, der døde i 1862 paa Brahan Castle.

Frances Catharina Mackenzie of Seaforth, kendt fra Thorvaldsens Livshistorie, var næstældst af Søstrene. Efter Faderens Død i 1815, i hvilken Anledning Walter Scott skrev sit gribende Sørgedigt over den sidste mandlige Seaforth, levede hun mest paa Rejser. Fra Siena kom hun, ledsaget af Miss Emily Cumming Gordon fra Razza i Skotland, i Begyndelsen af Aaret 1818 til Rom, anbefalet Thorvaldsen af Arthur Carrighan, bekendt med Kunstneren fra tidligere Ophold i Rom som en Dame med høje Begreber om de skønne Kunster i Almindelighed og især om Skulpturen.

Miss Mackenzie var paa den Tid, hun lærte Thorvaldsen at kende, udover den første Ungdom, antagelig et Par og tredive Aar gammel. En udpræget engelsk Type med et meget langligt Hoved, høj, mager og knoglet af Krop, Hænder og Fødder. Med sin graalige Teint og sit graa Kostume, der ligesom var farvestemt efter hendes afdæmpede, lydløse Væsen, mindede hun om en Flagermus. Kun Udtrykket i Øjne og Ansigt havde noget behageligt og tiltalende. Ti Aar senere betegnes hun af sin intime Veninde, Grevinde Julie von Egloffstein, som "Triumph der Hässlichkeit".

Om Miss Mackenzies Forhold til Thorvaldsen fra først af har været fri for et vist paagaende, særlig ejendommelig engelsk Snobberi overfor Berømtheder som levende Se-

værdigheder, faar staa hen. I hvert Fald virker hendes ihærdige Forsøg paa at indføre Walter Scotts unge, utrolig tølperagtige Søn baade hos Henriette Herz og Caroline v. Humboldt ingenlunde tiltalende.

En Snes paa Italiensk affattede, delvis udaterede Breve og Billetter fra Miss Mackenzie til Thorvaldsen, som opbevares i hans Arkiv, tillader saa nogenlunde at følge Forholdet mellem dem fra det første Møde gennem voksende Fortrolighed indtil hendes Afsked med ham.

Den maaske tidligste, udaterede Billet, med Overskriften “Stimatissimo signore Cavaliere” indbyder Thorvaldsen til at komme i Morgentimen som han staar og gaar i Arbejdstøj uden kongelige Prydelser. Den ældste dagfæstede Billet, skrevet fra hendes Logis i Palazzo Gavotti i Via Frattina, er fra 11. Maj, og hvori hun meddeler, at hun med sin Veninde Miss Cumming, der vilde tage Afsked med Thorvaldsen, forgæves har opsøgt ham i hans Bolig. En Gang indbyder hun ham til Frokost og om Aftenen vil hun føre ham sammen med forskellige Englændere. Sikkert har hendes ensidige idelige Omgang med Landsmænd, i hvis Sprog Thorvaldsen var ganske uøvet at føre en Samtale, ikke været ham en særlig Fornøjelse.

Snart indbyder hun ham til en Spadseretur i det skønne Vejr, snart træffer hun Aftaler om at mødes til musikalske Aftener.

Efterhaanden forsvinder den formelle Titulatur og giver Plads for det fortrolige carissimo amico.

Frances Mackenzie

Tegning af Thorvaldsen

To Dage efter at Thorvaldsen og Miss Mackenzie havde slaaet sig ned i Albano, sendte Schubart til Udenrigsminister Niels Rosenkrantz følgende officielle Rapport om Thorvaldsens Sygdom:

“D. E. forebringer jeg den beklagelige Nyhed, at vor berømte Landsmand Thorvaldsen pludselig er bleven angreben af en Sygdom, der i Begyndelsen var ledsaget af farlige Symptomer og truede med at udvikle sig til en Brystinflammation, men lykkeligvis synes Brugen af Blære-Trækplaster, som man har paasat ham, at have afhjulpet det værste Onde. Der er dog blevet en Svaghed og en saa fuldstændig Depression tilbage, at det er ham umuligt at beskæftige sig med sine Værker eller at arbejde videre paa dem, han har begyndt. Lægerne har nu enstemmigt foreslaaet ham at søge Luftforandring, at rejse og adspredde sig, og især at benytte Badene i Lucca, der for fem Aar siden, da han opholdt sig der sammen med mig og min afdøde Hustru, var saa velgørende for ham, at han lige siden da altid har befundet sig vel. Under disse Omstændigheder har jeg ikke vidst bedre end at foreslaa min Ven at ledsage ham til Toscana, og dette Forslag, som han er gaaet ind paa, synes at have genoplivet ham lidt. Jeg er afgjort overbevist om, at han i Løbet af nogle Maaneder, ved den Rejse vi gør sammen, vil genvinde sine fysiske og moralske Kræfter og kunne fortsætte sin straalende Løbebane med fornyet Indsats. Jeg beklager, at dette skæbnesvangre Anfald har standset hans Virksomhed, og det tilmed netop i et Tidsrum, da han var beskæftiget med Ar-

bejder for vort kongelige Akademi for de skønne Kunster og desuden andre, som forskellige Notabiliteter havde overdraget ham, hvilke Værker skulde have været færdige til at kunne oversendes med Fregatten "Nymphen". Der er intet andet Lægemiddel til at bevare ham, end at fjerne ham fra Roms hede Luft. Han er endnu ikke fri for sit Onde, idet han er Bytte for den største Sindsophidselse, der gør ham uskikket til enhver Beskæftigelse."

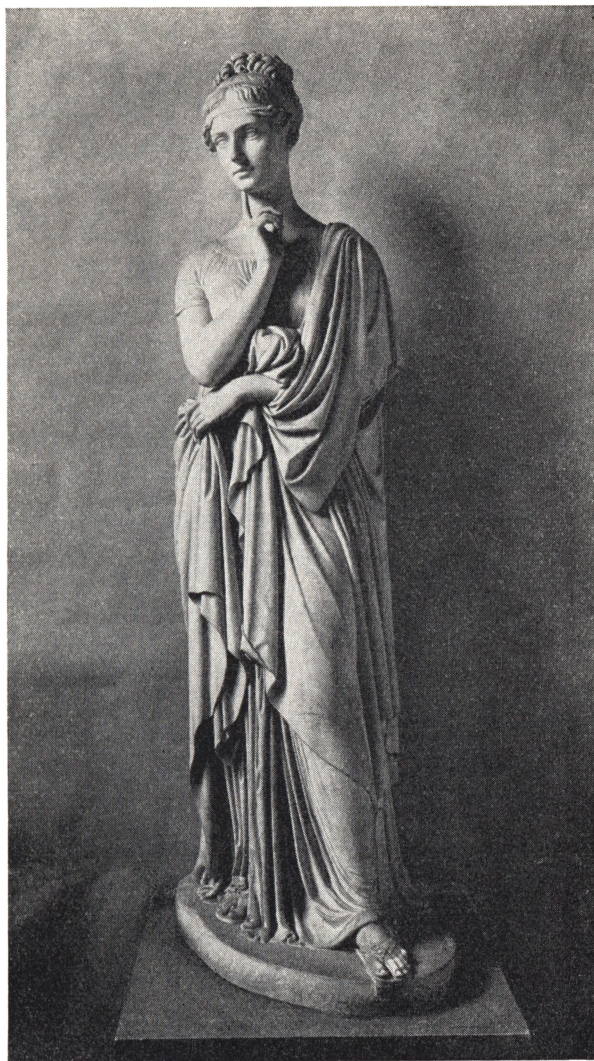
I Virkeligheden var Thorvaldsens Tilstand paa dette Tidspunkt og endnu i hele Juli Maaned alvorligere end Schubart, for ikke at forurolige Kunstnerens Venner og Beundrere, først havde skildret den. En Maaned senere (8. Aug.) gav Schubart i et Brev til Prins Christian Frederik et mere virkelighedstro Billede af Sygdommens Forløb. "Selv efter at Brystbetændelsen var overstaaet, maatte Thorvaldsens Tilstand kaldes medynksværdig. Han var syg paa Sjæl og Legeme og sig selv saa lidt lig, at han var fuldkommen ukendelig. Han troede, at han var døende, og var det ogsaa i moralsk Henseende, ude af Stand til at tænke og handle og i den Grad fra Sans og Samling, at han næsten havde mistet Forstanden. Han talte kun om Døden og sit Testamente og om at ville betale alle de Forskud tilbage, der i Tidens Løb var tilflydt ham for bestilte Arbejder."

Naar Thorvaldsen under sit Landophold kom under Miss Mackenzies Indflydelse, skyldes det vel fra først af hans Svaghedstilstand og Ensomhedsfølelse i Forbindelse med Modtagelighed for det ham uvante ved en aandsdan-

net Kvindes ømme Omsorg og Taktfuldhed. I Forbindelse hermed staar uden Tvivl ogsaa, at det et halvt Aar før atter var kommet til et Opgør mellem Thorvaldsen og Anna Maria. Fru v. Humboldt skriver i Julen 1817 til Friederike Brun: "Thorvaldsens Liaison ødelægger ham som Menneske. Han tænker paa at rejse til København, og hvis det var muligt, at han derfra medbragte en brav Hustru, vilde det glæde mig meget."

Efter Miss Mackenzies egne Ord var det i Albano, at Fortroligheden mellem hende og Thorvaldsen udviklede sig. Her var det at hans sunkne Livsaander og Lyst til Livet atter vakttes ved hendes Pleje og Opmuntring, hvad han ogsaa taknemmelig erkendte.

Længe formaaede hun dog ikke at holde Thorvaldsen borte fra Rom, hvor saameget ventede ham. Først og fremmest hans Forhandlinger med Grev *Leon Potocki*, med hvem han 8. Juli sluttede Overenskomst om Udførelsen af et Mindesmærke for Fyrst *Josef Poniatowski*. Schubarth beretter, at Potocki næsten maatte tvinge ham til at underskrive Kontrakten, i hvilken han forlangte indskudt en Klausul, der regnede med Muligheden af hans nær forestaaende Død. To Dage senere ankom til Rom den russiske Fyrste *Ivan Barjatinski*, der umiddelbart efter gav ham Bestilling paa at udføre en Statue af sin Gemalinde *Maria Wilhelmine Luise*, født Grevinde *Keller*, som ledsagede ham og havde Slægtninge i Danmark. Hun var paa den Tid 26 Aar og ved sine skønne Træk og ædle Skikkelse en grel Modsætning til Miss Mackenzie. Foreløbigt

Fyrstinde Barjatinska

Statue af Thorvaldsen

nøjedes Thorvaldsen med at modellere en Buste af Fyrstinden, og underskrev 4. August i Albano en Kontrakt om Udførelsen af en Statue af hende. Den nøjagtige Datering for Tilblivelsen af denne kendelig inspirerede Portrætstatue, der almindelig anerkendes som den skønneste og mest individualiserede af alle, Thorvaldsen har skabt, er af Værdi for den psykofysiologiske Opfattelse af den aandelige og legemlige Højspænding, der saa ganske havde grebet ham. Den 18. Juli Aaret efter saa A. C. Gierlew i hans Atelier Fyrstindens Statue i overlegemlig Størrelse, "som Portræt et Thorvaldsen værdigt Mesterstykke".

Af Frygt for, at Thorvaldsen under sine Ophold i Rom skulde paadrage sig nye Tilbagefald, henvendte Miss Mackenzie sig 25. Juli skriftligt til Baron Schubart, der da opholdt sig i Embedsforretninger i Civita vechhia.

"Vor gode Ven er Dem meget forbunden for Deres venlige Forespørgsel ligesom jeg er det for Deres venlige Brev. Han har været ved ret godt Helbred og Humør lige til i Forgaars, da der til min Bekymring er foregaaet en Forandring med ham, idet han har været plaget af en Del Feber. Ikke saasart var vi sidst kommet til Byen, før han fik et Tilbagefald, og vi opbyder alt for at overtale ham til at blive her i Albano og ikke at udsætte sig for den endnu hede Luft i Rom. Han tror bestemt, at hans Sygdom er Tertianfeber og vil af den Grund benytte den første Dag, Feberen sætter ud. Jeg er meget bange for, at Hensynet til os er hans eneste Bevæggrund til dette Skridt. Han synes

at være saa fast i sin Beslutning, at det er frugtesløst at sige noget som helst yderligere i denne Sag.”

Samme Dag beretter P. Hjort med sin skarpe Pen hjem fra Albano om Sommerlivet her og i Genzano. “Thorvaldsen ligger ogsaa herude, men da han boer i Hus med nogle Englænderinder, som er hæslige som Fugleskræmsler, tør ingen komme derhen, da disse altid hente ham ind til sig og han følger som et Lam.”

Den 8. August skrev Schubart i sin stivbenede Stil til sin Svoger Ernst Schimmelmann:

“Jeg har bedt om Orlov for at medbringe Dem til Danmark vor berømte Landsmand Thorvaldsen. For at han kunde tage denne store Beslutning, maatte jeg nødvendigvis gøre Rejsen til København, og jeg troer, at Kongen, Prins Christian, Akademiet og det danske Publikum vil være mig Tak skyldig, at en Mand, hvis ophøjede Geni og ypperlige Talenter er en Hæder for det Land, der har fostret ham, nu atter viser sig i sit Fædreland. De veed Besked om hans Sygdom. Jeg har berettet herom i mine Depecher, og jeg har forlænget mit Ophold i Rom for at pleje og opmuntre ham, men hvad der mere effektivt end alt hvad jeg har formaaet at gjøre, er vor gode Konges naadige Beslutning, af egen Tilskyndelse og for hans Regning at overdrage ham det Hvery, som Nationen i det mindste delvis havde til Hensigt at tildele ham. Denne Hs. Majestæts Beslutning, udtrykt i de mest smigrende Udtryk, har virket mægtigt paa hans Aand og Hjerte, lige fra han bestemte sig til at gøre Rejsen sammen med mig. Han saa

sig paa en Maade løst fra sit Fødeland og ikke mere at tilhøre dette Land, som han elsker trods alt hvad man har gjort her for at skille ham fra det. Naar han nu kommer til København, vil man ikke kunne sige i Europa, at han kommer for at tiltigge sig en Bestilling. Han har nu faaet et Hverv af en umaadelig Rækkevidde og som var Maalet for alle hans Ønsker. Han vil komme i Triumf og blive baaren paa Hænderne, i Byen som ved Hoffet.”

Den 14. August var Thorvaldsen atter i Albano, som det ses af hans signerede og daterede Tegning, forestillende Maria med Jesus og Johannes. Hans Helbred maa atter have bedret sig betydeligt, ligesom hans Forhold til Miss Mackenzie maa have fæstet dybere Rod, eftersom han i Slutningen af Maanedens til Schubarts Overraskelse pludselig planlagde en længere Udflugt sammen med Miss Mackenzie og hendes uundgaaelige Tante.

Efter forud truffne Aftaler overtog Thorvaldsen Førerskabet for en Fællesudflugt til Neapel sammen med sine Damebekendtskaber fra Genzano og Ariccia. Den 1. September rullede Selskabet afsted i to Vogne, i den ene Thorvaldsen, Miss Mackenzie og Mrs. Proby, i den anden Henriette Herz og Augusta Klein, til hvilke Atterbom havde sluttet sig. Efter tre Dages Rejse naaede man Bestemmesstedet. Kort Tid efter ankom P. Hjort med et Skib til Neapel og gjorde Følge med Selskabet. Hans Optegnelser er den eneste Kilde til Oplysning om denne Udflugt. “Thorvaldsen var en fortræffelig, munter ung Kavalér og meget *lieret* med de to engelske Damer, som han boede

sammen med.” Han var som en Elsker og spøgede med sin Jalousie, fordi han ikke forstod Miss Mackenzie og Hjort, naar de talte Engelsk sammen, “men selv disse negative Kærtegn kunde ikke sætte hendes Munterhed meget i Bevægelse, hun forblev engelsk streng korrekt.” En Morgen, i en Ruin, takkede Thorvaldsen hende, uden at lægge Mærke til, at Hjort var i Nærheden - “for den Gave, han havde faaet hjemme i Huset,” saa at Hjort maatte tro, det var et Kys eller en Omfavnelser.

Hele Selskabet gjorde Udflugter til Capri, Ischia og Sorrent, hvor Thorvaldsen ifølge Thiele “lagde saalidet Skjul paa sine Følelser, at den paagældende Dame maatte møde ham med tilsyneladende Kulde,” hvilket stemmer overens med Hjorts Opfattelse.

Den 4. Septbr. skrev Schubart til Thorvaldsen: “Hele Rom er fuldt af, *at De ægter den gode Miss Mackenzie*, og jeg troer det selv, siden De har ladet Dem overtale til at følge hende til Neapel. Alle Deres Venner ønske, at De maatte etablere Dem, og jeg ønsker det frem for nogen anden. Miss M. er en rar Pige, af en udmærket Fødsel, og med mageløs Opdragelse og Cultur. Alle Englændere agte hende højt, og De ville tilvinde Dem endnu mere Deres Yndest ved at ægte M. M. Hun er for eyegod til at ikke gjøre Dem fuldkommen lykkelig, og alle vil bifalde denne Forening af to saa gode Mennesker. Endog jeg er overbeviist om, at *hun gierne tog den lille Elisa* til sig som *eget Barn naar det kommer an derpaa*. La Signora Anna Maria kunde De let skille Dem ved, med at give hende en liden

Vitalizio (Livrente) saa at hun kunde leve vel og fornøyet sin Levetid. De kunne jo fra Dannemark stikke over til Engelland for at forene Dem med M. M., ifald hun til Foraaret reiser tilbage til Fædernelandet.

Anna Maria hyler, skriger og græder fordi De har forladt hende uden engang at tage Afsked fra hende og Glutten. Jeg har sagt hende alt hvad jeg kunde, og Tenerani ligesaa. Nu græder hun mindre, og begynde at trøste sig saa godt hun kan. Denne Ting skal vi nok komme ud af, dersom De blot giver hende en Vitalizio. Jeg raader aldrig i Ægteskabs Sager, men M. M. er et sieldent Fruentimmer, og at gøre hende lykkelig, bør De, og kan De. Hun holder saa inderlig af Dem, at hun vilde døe af Sorrig, dersom hendes Haab blev skuffet. Dette maa De betænke, ligesom De ikke maa glemme, at De er begge i Munden af alle Romerne, som troer vist at De vil ægte denne gode og dydige Pige.”

Thorvaldsen har næppe skænket Schubarts Formaninger Opmærksomhed, saameget mindre som han sikkert var vidende om, at Baronens paa den Tid netop ogsaa var faren vild i Elskovslabyrintens blinde Gange og nærmest afgav en komisk Figur som den stereotype gamle Elsker i et af Goldonis Stykker. Han er fortvivlet over at skulle bryde med en udmærket ung Pige, en Irlænderinde med det smægtende Navn Melesina Tuite, der er ham oprigtig hengiven og elsker ham. Hjemme i Danmark vil hans Slægtninge beflitte sig paa et Parti, der baade kan byde paa mange Penge i Forening med Kærlighed.

Den 4. Oktober vendte Thorvaldsen tilbage til Rom og havde straks et Møde med Schubart, der, opfyldt af Rejselængsel, utaalmodigt havde afventet hans Tilbagekomst. Om Resultatet af deres Samtale kan man danne sig en tydelig Forestilling ved at læse de Linjer, han samme Dag skrev til en engelsk Dame, der søgte Lejlighed i Rom for Vinteren: “Jeg har nu lovet mig selv, aldrig at blande mig i Sager saasom Ægteskab eller at leje Bolig for andre, efterdi begge Dele er et utaknemmeligt Hverv.”

Om den ialt Fald officielle Aarsag til at Schubart foreløbigt ikke kom til at rejse hjem med Thorvaldsen, oplyses man gennem hans Rapport til Udenrigsminister Rosenkrantz:

“Jeg har i Rom afventet Thorvaldsens Tilbagekomst for selv at kunne dømme om, hvorvidt hans Udflugt til Neapel har været saa gavnlig for hans Helbredstilstand, at man kunde tilraade ham at ledsage mig til København. Uheldigvis har jeg maattet sande, at han endnu ikke var rask nok til at kunne gøre denne Rejse i den ugunstige Aarstid og tilbringe Vinteren i et Klima, han i næsten 20 Aar er bleven fremmed for. Jeg har raadført mig med de dueligste Læger i Rom, der alle som een har raadet os fra for nærværende at gøre en Rejse til Norden. Vore Venner har forenet sig med dem i den indstændige Bøn om at opsætte vor Rejse til Foraaret.”

Endnu ved Nytaarstid var Miss Mackenzies Nærmeste i Skotland vis paa, at hendes lovmæssige Forbindelse med Thorvaldsen ikke lod vente længe paa sig. Den 5. Januar

tilskrev Miss Mackenzies førnævnte Søster, Mrs. *Mary Stewart Mackenzie*, Thorvaldsen følgende Brev, som Thiele af Hensyn til denne Dame, der endnu var i Live, da hans Bog om Thorvaldsen i Rom udkom (1852), ikke har villet offentliggøre:

“Da min Søster har ladet mig forstaa, at De har Planer om at besøge England i dette Foraar, kan jeg ikke undlade overfor Dem at udtale, hvormeget det vilde glæde Mr. Stewart Mackenzie og mig, hvis De, naar De lægger Planer for den Tid, De agter at tilbringe i England, i disse vil indbefatte et Besøg paa Brahan Castle. Jeg forsikrer Dem, at det, bortset fra den Fornøjelse at se min Søster, vil være os en ikke ringe Tilfredsstillelse at blive bekendt med en Mand, hvis ædle Karakter maa sikre ham alles Agtelse, og hvis Aandsbeslægtethed med en Person, der er os saa kær, varsler at blive hendes Livs Lykke, og hvorved han bliver Medlem af vor Familie, hvilket gør det til en Hjertesag for os at lære Dem at kende. Jeg kunde ogsaa tænke mig, at Frances’ Forfædres Stamsæde og det Sted hun har levet sine tidligste Aar, maa være en Plet, der ikke kan undgaa at paakalde Deres dybe Interesse.

Maaske turde det være første Gang, De gennem dette Brev hører om mit Navn. Jeg maa derfor have Lov at forklare Dem, at jeg er Deres Forlovedes (beloved) ældste Søster, som har elsket hende højt fra hun laa i Vuggen. Mr. Stewart Mackenzie er min Husbond, og vi har en lille Dreng, hvis spæde Alder i Forbindelse med Faderens vigtige Forretninger paa vort Gods gør det umuligt for os

at forlade det langt ud i Fremtiden. Jeg imødeser derfor Deres venlige Løfte om at besøge os, hvor De vil blive hjertelig modtaget, som den eneste Mulighed for mig til at gøre Deres Bekendtskab. Jeg skal ikke tolke Dem mine Lykønskninger, der kommer til kort overfor Følelsen; baade De og jeg er forvisset om Værdien af den Pris, De nu har vundet. Hvis De gør hende saa lykkelig som hun ønsker, maa De selv være den lykkeligste Dødelige. Ønskende Dem mange og lykkelige Aar forbliver jeg, o. s. v.

Mary Stewart Mackenzie.”

I Vinteren 1818—19 ansaa de indviede Kredse i Rom, efter P. Hjorts Sigende, Thorvaldsens Forlovelse med Miss Mackenzie for afgjort, og naar hun i en udateret Billet fra denne Tid beder ham komme for med hende at drøfte mange Breve, hun har modtaget, drejer det sig sikkert om Udtalelser fra hendes Slægtninge, som glædede sig til at se hendes Forbindelse med den verdensberømte Kunstner officielt tilkendegivet. Thorvaldsen besøgte jævnligt Miss Mackenzie i hendes nye Bolig i Via Ripetta ved Siden af Toldstedet med den høje Trappe ned mod Tiberen, kendt fra Piranesis dekorative Stik. Han laa syg igen; en Aften førte Hjort hende op i Thorvaldsens lille Bagkammer ud til Gaarden. “De trykkede hinandens Hænder, han forsikrede hende, at Feberens slet ikke var farlig og takkede for Deltagelsen, og hun tog meget snart afsted igen.” Hjort mente, at *hun* egentlig gjorde *mest* Kur til ham, “men siden hen lod det til at blive alvorlig”.

Imedens var, som Hjort drastisk udtrykker sig, “en fa-meus Tingest, en væver Tøs, Fanny Caspers, nærmest fra Wien”, ankommet til Rom sammen med en anden Dame, og Thorvaldsens blev nu udsat for en Dobbeltild.

Hans Sammenkomster med Miss Mackenzie blev stadig sjældnere. Den idelige Bibellæsning, de trivielle engelske Høflighedsfraser i hendes eksklusive britiske Kreds kedede ham glubende. Om Aftenen aandede han atter op i Sam-vær blandt glade Kunstfæller og Landsmænd i de hygge-lige Osterier med den obligate Maccaroni, Skinke og Brød og Foglietten paa Bordet.

Som Dagene længes i det nye Aar drages Thorvaldsen stadigt mere og mere over til sin nye Forelskelse, fra Resedaen til Rosen. Ikke nok med at hans Hjerte er delt i to, forøges Uroen i hans Sind ved voldsomme Scener mellem ham og den rasende skinsyge Anna Maria, der endog skal have truet med at dræbe først ham, saa deres Datter og til Slut sig selv.

Da saagodtsom alle Miss Mackenzies Breve er udate-rede, er man i Bestemmelsen af Tidsfølgen henvist til A. C. Gierlews sparsomme Dagbogsoptegnelser. Den 11. Marts noterer han: Thorvaldsen forsonet med sin Skønne; den 22., at han og Thorvaldsen overværede en Koncert, hvor B. Marcellos Musik til Parafrazen over Davids 41 Salme opførtes, og endelig 30. Marts, at han hos Thor-valdsen har truffet Miss Mackenzie, hvem han betegner som “ingenlunde vakker”: Den 3. April fik Thorvaldsen

i sit Atelier Besøg af Fyrst Metternich, der havde haft travlt med Forberedelserne til Kejser Franz' Ankomst til Rom. Fyrsten, hvis Buste Thorvaldsen modellerede, fandt Mesteren ligesaa fremragende som beskeden. Den 12. April besøgte Kejseren Thorvaldsens Atelier.

Som Miss Mackenzie selv erkender, varede det længe "før Bindet faldt hende fra Øjnene", hvad enten hun var forblindet eller trods alt klamrede sig til et bristende Haab.

Hendes Forstemthed giver sig tidligst Udtryk i en Billet, i hvilken hun giver sin Vrede Luft mod en Person - Fanny Caspers var det i hvert Fald ikke - der havde benyttet forskellige Lejligheder til at ydmyge og krænke hende i Selskab under Skin af en medlidende Velvilje, der skjulte en giftig Brod. Dagen efter angrer hun at have sagt en Dumhed den foregaaende Aften, men overfor Thorvaldsen kan hun ikke skjule en vis Bitterhed, som maaske er foranlediget ved at han ved denne Lejlighed ikke er optraadt som hendes Ridder. Han maa ikke tro saa ringe om hende, at hun skulde ønske Besøg af ham, naar han helst ikke kom.

Det endelige Opgør forberedes af et Sammenstød, som ventelig har dikteret hende følgende Linjer:

"Da De ikke har værdiget mig et Svar paa mit Brev, og da jeg ikke ser Dem mere, vilde jeg have troet, at alt var forbi mellem os, dog har jeg forstaaet, at De har til Hensigt at opsøge mig. Jeg troer, De skylder Dem selv som

Mand af Ære, at give mig klar Besked for Deres Følelser, inden De taler til andre derom. Hvilke mine Fejl end monne være, og Fejl har vi alle, saa har jeg i alt Fald ikke fortjent Ringeagt fra Deres Side og vil, trods Skinnet, tro, at saadant ikke var Deres Hensigt. Jeg meddeler Dem herved, at min Tante og min Søster gaar ud Kl. 12; jeg er ikke vel og gaar ikke ud om Morgen. Lad os tale venskabeligt sammen. Jeg vil afvente Deres Besøg, det er bedre ikke at opsætte det længer. Jeg er altid med sandt Venskab - *Francesca*.

Hvis De er bange for Vejret, vil Overbringeren af dette skaffe Dem en Vogn.”

I Skotland imødesaa man i Miss Mackenzies Familie Thorvaldsens Besøg med stigende Utaalmodighed. Det hændte i et Selskab den 29. Marts i Frascati, hvor Hertug Christian af Augustenborg og hans Broder, Prins Frederik af Nør festede sammen med Thorvaldsen og deres Ledsager P. Hjort, at denne for sin Takløshed bekendte Brevudgiver “erindrede” Hertugen om Thorvaldsens Trolovelse, og *dennes Kærestes* Skaal blev dernæst drukket, “uagtet han ikke ret vilde være Tingen bekendt endnu. Men da Hertugen proponerede Skaalen, turde han ikke afslaa det.”

Thorvaldsen forsømte Miss Mackenzie mere og mere, og til sin Græmmelse kunde hun fra sine Vinduer se ham komme og gaa i Besøg hos hendes Rivalinde, der boede skraas overfor hende i Via di Ripetta.

Ikke længe efter maa nedenstaaende Brev være skrevet:

“Jeg kan ikke sige Dem, hvor al den Ubehag, De har haft i den seneste Tid, gør mig ondt, og desmere, hvis jeg til Dels har været Aarsagen. Men berolige Dem, jeg beder Dem. Jeg vilde nødigt, at en Tanke paa mig i Fremtiden skulde volde Dem den mindste Fortrydelighed, tværtimod giver jeg Dem fuldkommen Frihed og løser Dem fra enhver Forpligtelse overfor mig. Tro ikke, at Grunden til dette mit Skridt er det seneste passerede, som kun er eet Tegn blandt mange andre paa, hvormeget Deres Følelser for mig nu er forskellige fra hvad de har været før. Maaske vil De, hvis De nogensinde skulde tænke tilbage paa de Tider, vi har tilbragt sammen i Albano og Neapel, blive overbevist om, at De ikke mere synes at være den samme Mand. I saa Henseende beklager jeg mig ingenlunde over Dem, vi er alle udsatte for at skifte Sind. Men det vil være min Trøst, at jeg aldrig har givet Dem Aarsag til Omskiftelighed, og jeg troer, hvis De havde kunnet tage noget ilde op fra min Side, vilde De have sagt mig det ligeud. Vær forvissat om, at jeg ikke nærer den mindste Tvivl om Deres hæderlige Hensigt, at ville holde Deres Ord, og jeg er overbevist om, at De vilde rejse for at søge mig, selv om det var paa et Sted, endog længere borte end til Skotland, men aldrig vil jeg nogensinde give min Haand til Een, der ikke elsker mig. Jeg haaber altid at bevare den Mening om Deres Karakter, som fra først af har indgydt mig et levende Venskab for Dem, men at for-

binde mig med Dem og begynde et nyt Livsafsnit paa Grundlag af en udbrændt Kærlighed vilde være for trist for begge Parter. Saalænge jeg troede mig elsket af Dem, vilde jeg have været i Stand til Alt, og De vilde have beredt mig den Glæde og den Pligt, kun at have min Tanke henvendt paa Dem. Men Bindet er faldet fra mine Øjne, og jeg indseer nu, at jeg *var* rede til at slippe alt til Fordel for een, som er bleven aldeles ligegyldig overfor mig. Allerede længe har jeg bemærket det, og dog vilde jeg ikke tro det, man sagde, men afviste snarere en slig Tanke fra mit Sind.

Jeg tilstaar, at naar *jeg* knytter mig til nogen, er det ikke paa den gængse Vis, og som Følge heraf kan jeg ikke rive mig løs uden Smerte, men har man en ren Samvittighed, lader Smerten sig bære og er intet at regne i Sammenligning med at føle sig ulykkelig for hele Livet og være til Lede for et Menneske, hvis Lykke vilde have udgjort ens egen. Jeg yder Dem al mulig Retfærdighed; jeg kender jo Deres Karakters Godhed og veed, at De er ude af Stand til at gøre noget Menneske Ondt, men dette er ikke nok; Hjertet vil noget mere. Jeg ønsker Dem al Glæde og Lykke i denne som i en bedre Verden. Skulde De komme til at nyde alt det gode, jeg ønsker for Dem, vil De blive lykkeligere end jeg havde kunnet gøre Dem i vore skønneste Dage.”

Dette Brev, i hvilket Miss Mackenzie giver Thorvaldsen sin Frihed tilbage, og som gør baade hendes Forstand og Følelse Ære, efterfulgtes af en endnu i Rom affattet

udførlig Redegørelse for de Stemninger, der bevægede hende ved den endelige Afskedstagen med ham:

“Da alt er forbi mellem os, vil muligvis et sidste Besøg være Dem alt for ubehageligt, og iøvrigt glæder det mig ikke synderligt at skrive til Dem, det skulde da være for at lette mit Hjerte en Smule, ligesom det vil være for-gæves og urigtigt, om jeg søgte at gendrive, hvad De har sagt om mig, da jeg ikke kan tro, at De har været oprigtig i saa Henseende. De har kendt mig for godt til for Alvor at kunne tro, at jeg har en saa overfladisk Karakter, at jeg skulde have lagt min Skæbne, alle Forhaabninger om Lykke, som jeg kunde have i denne Verden (det er unød-vendigt, at jeg erindrer Dem om hvad De har gjort her-til), i Hænderne paa en Mand, for hvem jeg ikke havde den mindste Følelse.

De veed godt at jeg har elsket Dem højere end noget andet i Verden, langt mere end mig selv, og ogsaa i dette Øjeblik er der ikke den Ting til i Verden, jeg ikke vilde gøre for at være Dem til Glæde. Jeg tør sige, at jeg har stolet paa Dem, som man bør stole paa Gud, det gør mig ikke Skam at bekende det i min sidste Meddelelse til den Person, som jeg næsten i et Aar har seet op til som min tilkommende Husbond.

Hvis det er muligt for Dem at tro, at Deres Berømmelse, hvor stor den end monne være, havde faaet mig til at samtykke i at blive Deres, tillægger De mig altfor stor Taabelighed; en Hustru har ikke megen Del i denne Art af Hæder.

Jeg vilde sikkert have haft min Glæde derved, som ved alt, der kunde tjene Dem til Ære og Glæde. I de Tanker, jeg havde gjort mig om Dem, vilde det have været mig kærere at leve tilbagetrukkent med Dem, frem for at færdes i den store Verden, og at lindre Deres Sorger og Sygdomme, end at fornøje mig i Deres Beundreres Selskab. Hvis jeg havde havt megen kvindelig Forfængelighed, vilde jeg maaske ikke have samtykket i at forlade min Familie og Omgangen med Venner, der kendte mig fra min Barndom, og af hvilke jeg var skattet meget langt udover min Fortjeneste, fremfor at leve mellem fremmede og mig ligegyldige Mennesker og sætte al min Lid til et eneste Hjerte. Og sikkert nok var det den Tanke jeg havde om dette Hjerte, der gjorde mig lykkelig og tryg, og jeg tvivlede ikke om i nogen Maade at kunne forøge et Menneskes Lykke, som var bleven mig saa kært, ikke gennem hans Berømmelse udadtil, men ved det Begreb, som et intimt Bekendtskab og Iagttagelse havde dannet mig af hans Karakter i Forbindelse med den Hengivenhed, jeg troede han nærrede for mig.

Her vil De indvende, at Egenkærlighed, og en altfor poetisk Indbildningskraft har ladet mig tage fejl. Jeg vilde snarere sige et altfor tillidsfuldt Hjerte, og et Hjerte, som vanskelig kan nære Mistro overfor den, hvem det eengang har skænket saamegen Agtelse og Hengivenhed. For denne Vildfarelse er jeg bleven altfor haardt straffet, og jeg føler ogsaa Medlidenhed med Dem, hvis Mistroiskhed, efter hvad De har sagt, ikke lader Dem fæste

Lid til en ren og naturlig Følelse uden at søge efter fjerntliggende og usandsynlige Bevæggrunde.

Men nok derom. Naar De har fremført Deres Tvivl overfor mig, har jeg altid svaret Dem paa en frimodig og oprigtig Maade, som burde have overbevist Dem, hvis ikke De haardnakket havde fastholdt Deres modsatte Mening. Til Uheld for mig har jeg ikke fundet den samme Frimodighed hos Dem. Ellers vilde vort Mellemværende ikke have været svævende saa længe, og skønt jeg maa lide i hvert Tilfælde, vilde jeg forlængst være rejst bort fremfor at udsætte mig for saamange Ubehageligheder og saamegen Uvished. Jeg haaber, at *De* aldrig maa komme til at føle saa stor en Smerte som den, et oprigtigt og følende Hjerte maa lide ved at skifte Mening om den, for hvem det nærrede den største Agtelse og Tillid.

Jeg er ikke lunefuld eller vankelmødig i et saadant Tilfælde, hvor det gælder to Menneskers Skæbne, og hvor Følelsen bør være saa stærk, før man forpligter sig, at den ikke let skifter Karakter. Da jeg nu nødtvungent har maattet mærke en Forandring hos Dem, ikke fordi de smaa Opmærksomheder og Kærtegn udeblev, som man, efter min Erfaring, ikke bør tillægge for megen Værd, men fordi De, trods vor i saa lang Tid almindelig bekendte Forlovelse, har til Hensigt at ville tiltræde en lang Rejse, ret som om De netop med velberaad Hu vilde flygte, uden at lægge nogen Sorg derover for Dagen og uden at tænke paa mine Planer eller sige det ringeste derom, tværtimod undgik De at tale derom.

Dette og andet lod mig føle, at jeg var min Ære skyldig at give en Person fri, som havde betaget mig saa meget, og som ikke mere kunde interessere sig for mig. Under disse Omstændigheder og efter hvad De nys havde betroet mig, burde De have takket mig for mit skarpe Blik paa Sagen og for min Oprigtighed. I Stedet for har De betegnet de Skridt, jeg har foretaget af Pligt - for ikke at røbe den Smerte De forvoldte mig - om end med et saare dybt bedrøvet Hjerte, som Krænkelser og Forhaanelser. Deres Forslag om muligvis at rejse til Skotland efter Deres Besøg i Danmark synes mig at være en altfor bizar Idé til at jeg behøver at fritage Dem derfor.

Den Tanke at rejse herfra er mig usalig, og dog, hvor forunderlig er Menneskers Skæbne: For faa Maaneder siden troede jeg, at det vilde blive min største Lyksalighed. Men jeg gentager det: maaske vil Skylden helt og holdent ikke være paa Deres Side, vi har maaske gensidig taget fejl af hinanden mod vor Vilje: medens jeg tiltroede Dem en ren og varig Følelse, har De ikke følt mere end en lunefulds og flygtig Passion.

Dog maaske har jeg Uret i at tale saaledes. Jeg veed meget vel, at Forholdene har været Dem imod og til Ubehag. Undskyld at jeg siger, at Deres Anklager mod mig er inkonsekvente. De siger, at De altid har fundet mig ubehagelig kølig. Hvorfor har De da begæret et saa uværdigt Hjerte? Samtidig med at De anklager mig for denne Kulde, tillægger De mig en Mangel paa Finfølelse, som vilde gøre enhver hæderlig Kvinde skamfuld, idet De

siger, at jeg har fristet Dem imod Deres Vilje. Jeg gyser ved Tanken at skulle rense mig for en saadan Anklage. Det er sandt, at jeg har været nødt til at sige Ting, som jeg ikke burde have sagt, hvis jeg havde haft en eller anden mandlig Slægtning eller en Person, egnet og berettiget til at tage sig af vore Sager og lægge en Plan, der tiltalte os begge. Men da jeg befandt mig her næsten alene og som Udlænding og troede at mærke, at Deres ringe Kendskab til Skik og Brug i den store Verden gjorde Dem usikker i Deres Optræden, saa har jeg sagt Dem disse Ting, dog ikke før jeg havde modtaget mange Breve og meget tilskyndet dertil at forskellige Venner og Veninder: at det ikke sømmede sig for mig, hverken at vente her eller at rejse hid og did efter Deres Forgødtbefindende uden at have antaget Deres Navn, eller De samtidig havde givet mig gode Grunde for at bevise mig Deres Hengivenhed for mig og Nødvendigheden for at rejse, i hvilket Tilfælde jeg vilde have følt mig forpligtet til at følge den Plan, som passede Dem bedst uden Hensyn til, hvad andre vilde sige. Det har ikke været mig muligt at forklare Deres Adfærd, ikke heller at finde Grunden til Omslaget i Deres Følelser for mig. Det vilde ikke have undret mig, hvis ikke den Mand, til hvem jeg havde knyttet mig, netop havde søgt mig, for at gøre mig saa mange Tilstaaelser af Kærlighed, Venskab og Agtelse, eller til en Mand, hvis Karakter jeg havde troet at kende.

Jeg mener, at vor Fortrolighed udsprang af Opholdet i Albano. Kan De huske, at Deres Helbred var meget

daarligt, og alle Deres Tanker drejede sig om Døden, og at jeg bad Dem om at ledsage Dem, alene for at gøre Dem vel ved Luftforandringen og ved Nydelsen af den landlige Fred, idet jeg havde hørt visse af Deres Venner sige: Thorvaldsen ødelægger sig selv i Roma, hvor han er altfor syg til at udføre de Værker, han har paataget sig, og kan dog ikke rejse bort, uden at en eller anden lægger Planen for hans Rejse.

Da vor Afrejse begunstigede dette, saa foreslog jeg Dem at følge med os, og maaske har Deres Mistænksomhed og Deres Eftertanke forklaret denne blot venskabelige Handling som et Udslag af Hyldest til Deres Berømmelse. Men Gud skal vide, at dengang voldte Deres Uro mig saamegen Pine, at da jeg kun i ringe Grad kunde adsprede eller lindre Dem, saa var den Tanke mig ikke ukær, at De hurtigt burde rejse til Lucca, skønt jeg interesserede mig for Dem; saa smerteligt var det mig at se Dem lide, naar der ingen Lindring fandtes. I dette Tidsrum talte De altid om Døden og om Deres Ulykke. Da De begyndte at komme Dem, beklagede De Dem over at have sluttet et Venskab, som maatte ende med min Afrejse, og siden, da De havde faaet den Idé, at De endnu kunde blive lykkelig, og at jeg vilde have nogen Indflydelse derpaa, saa smigrede den Tanke mig, og jeg vil haabe, at et bedre og værdifuldere Motiv end Forfængelighed har knyttet mig saa stærkt til Dem. Dengang havde De ingen andre Anklager imod mig, end den, at jeg - efter den Forestilling, De havde faaet om mig - ikke kunde elske Dem saa højt som De mig.

Fra den Tid af veed De selv, hvorledes vort Forhold er blevet. Jeg er rede til at vedgaa, at mange ubehagelige Ting har kunnet forurolige Dem, at Omstændighederne ikke har kunnet opmuntre mig i synderlig Grad, og at jeg tilsidst ikke har været noget aandrigt Selskab, og at forskellige Vanskeligheder har optaarnet sig for os, som jeg dog synes, at vi ved en Smule Fasthed havde kunnet overvinde.

Det piner mig mest af alt, at disse Omstændigheder har givet Dem et forkert Begreb om mig. Om denne Sag kan De sige, hvad De synes. De, som kender mig, vil kunne dømme derom, og hvad de andre angaar, er jeg maaskee altfor ligegyldig. Jeg er sikker paa, at skøndt jeg tilsidst har været nødt til at erkende den Uret, De har begaaet mod mig, skal jeg aldrig omtale den for andre. Jeg frygter at have trættet Dem med dette Brev, som jeg ikke troede skulde blive saa langt. Grunden dertil har jeg sagt Dem i Begyndelsen af Brevet, og hvis jeg har skrevet noget, som kunde mishage Dem, beder jeg Dem om Forladelse derfor, ligesom for hvad der har kunnet krænke Dem, idet jeg forsikrer Dem, at det aldrig har været min Hensigt, og, skønt fjern og ulykkelig, vil De have en oprigtig Veninde til Døden. (uden Underskrift.)

Sidst i Maj forlod Miss Mackenzie Rom og rejste over Schweiz hjem til Skotland. Undervejs fra Firenze maa hun "i et ophidset Øjeblik" have tilskrevet Thorvaldsen endnu et, ikke mere bevaret Brev, der gav Anledning til

hendes sidste skriftlige Henvendelse til ham, dateret Edinburgh 20. Decbr. 1820. Dets lidet opbyggelige og af Gentagelser tyngede Indhold skal kort refereres.

En Passus i den forudgaaende Epistel skulde af Thorvaldsen være bleven opfattet som om hun deri havde bedt ham udføre et Mindesmærke over hende. Hun beskylder ham for at have vist Brevet til visse Personer, der under hendes Ophold i Rom havde travlt med at hudflette deres Næste, og at have ledsaget det med spottende Bemærkninger om hende.

“Det er sandt,” skriver hun, “at jeg havde bedt Dem om at tilintetgøre ethvert Brev eller enhver Lap Papir fra min Haand, som kunde findes hos Dem, ikke fordi jeg troede, at det kunde skade os, men jeg vilde ikke gerne see noget blive tilbage hos Dem, som kunde være Dem eller andre til Erindring om mig. Men havde jeg kunnet forudsee den Brug og de mærkelige Historier, hvortil de skulde give Anledning, saa vilde jeg have foretrukket at see dem aabenlyst blive offentliggjort med alle deres Biomstændigheder i Tillid til retfærdige og forstandige Menneskers Dom. Jeg vil blot tilføje, at hvis jeg havde haft de fornødne Midler til at lade udføre Monumenter, saa vilde det ikke have tilkommet mig at lægge Beslag paa hverken Deres Talent eller Deres Tid.”

Hun sender ham alt tilbage, hvad han har foræret hende, nemlig en Tegning af hans Amarin efter en Gibbsafstøbning, hun havde faaet ham til at forære en af hendes

Veninder, tilligemed nogle af hans “overordentlig smukke Tegninger, som hun fuldtud havde vidst at værdsætte.”

Brevet er helt igennem præget af ubehersket Bitterhed, der endog har ført hende ind paa saa aandelig ublufærdig en Tankegang, i givet Tilfælde at ønske sin Sag indanket for Offentlighedens Dom. Hun gaar i sin Ophidselse saa vidt, at hun betegner Thorvaldsen som sit Livs eneste Fjende og sigter ham for at have ført en Kvinde bag Lyset, der beklageligvis ikke havde været saa forsigtig og saa verdensklog, som hun ifølge sin Alder burde have været.

Miss Mackenzie har ingen anden Hjemmel for sine Beskyldninger mod Thorvaldsen for Indiskretion og Bagtalelse end løse Rygter, der ikke behøver at være andet og mere end ondsindet Sladder, som hun i sin Forbitrelse har grebet og næret. I hvert Fald er det ganske ubeføjet ud fra dette at sætte en Plet paa Thorvaldsens Karakter eller, som Georg Brandes, heri at se et Udslag af “det plebejiske i hans Natur”.

Det Fremtidsbillede, der havde foresvævet Miss Mackenzie i sit saa stærkt attraaede Samliv med Thorvaldsen, røber ikke alene en mærkelig Mangel paa Forstaaelse af hans Kunstnerpersonlighed og Mentalitet, men ogsaa en uklædelig Selvovervurdering. Han, paa Højden af sin Skaberkraft og Berømmelse, ombejlet af Evropas Monarker og Fyrster, Stormænd og Pengematadorer, beundret af saa mange af Tidens skønne og livsvarme, aands-

prægede og fornemme Kvinder, skulde indkapsles i en verdensfravendt, stuetrang Tilværelse. I sin velmenende, men overdrevne Ømhed for hans Helbred og sin Trang til at dele hans Modgang og Bekymringer, synes hun kun at fæstne sig ved Billedet af den syge, selvopgivende Mand, han var i Albano, ikke ved den herkuliske Skikkelse i Kraft og Sundhed, han under normale Forhold viste sig at være.

Afgjort frastødende er Miss Mackenzies arrogante Opfattelse af Thorvaldsen som en Opkomling med Ukendskab til den store Verdens Skik og Brug i al Almindelighed, denne Mand, hvis stilfærdigt fornemme Fremtræden ved alle repræsentative Lejligheder og hele hans Færd i selskabelig Omgang gjorde ham almindelig æret og afholdt.

Mest af alt har Thorvaldsen i sin friske og frejdige Naturlighed følt sig beklemt af den regntunge Atmosfære, der ligesom rugede over Miss Mackenzie Væsen, den pylrende Ømhed, som ifølge den kloge Fru von Humboldts sikkert rigtige Opfattelse var hendes Natur. Thorvaldsen var stedt i den samme Kvide, hvorom Digteren har sunget:

*Din lunkne Drik og Dit Sukkerbrød,
den Taarestrom i Dit Øje,
Dine lange Sukke, Din Tale saa sød,
det kan jeg slet ikke døje . . .
Holdt Du mig fængslet længere Tid,
jeg troer forsanden, jeg døde.*

Han saa sig i Aanden knælende for Altret i de Mackenziers Sognekirke og derefter som nygift i sin Hustrus Ledebaand præsenteret rundt paa hendes højfornemme Slægtninges og Kendinges Herresæder med deres ham fremmede Sprogtone, puritanske Leveregler og stive Ceremoniel. Det ovenfor meddelte Brev fra hans tilkommande Svigerinde, som ikke er fri for en naadig Nedladenhed, og i hvilket han med sin Mistænksomhed maaske ikke helt ugrundet kan have skimtet en Overrumpling, havde givet ham en Forsmag paa, hvad der ventede ham.

Miss Mackenzies Breve, Klage- og Forsvarsskrifter, maa tale for sig selv og kan kun appellere til en sen Eftertids rent personlige Skøn, der maa være betinget af den Omstændighed, at man i denne tidsfjerne Hjertesag savner ethvert Indlæg fra Modpartens Side. Breve fra Thorvaldsen til hende, hvis saadanne overhovedet har foreligget, hvad der med hans velkendte Ulyst til Brevskrivning turde være tvivlsomt, kendes ikke. I Forsøget paa at yde Retfærdighed er man henvist til de nedenfor anførte Udtalelser af Samtidige, der var begge paa nært Hold, og disse deler sig i deres Opfattelse imod eller for Thorvaldsen nærmest i to Lejre. En toneangivende, ensrettet Stemning til Gunst for ham, som Georg Brandes uden videre forudsætter, har følgelig ikke været raadende, tværtimod havde Miss Mackenzie overvejende Sympatien paa sin Side.

Man kan, om man vil, bebrejde Thorvaldsen Uordholdenhed og Hensynsløshed; man bør have Medfølelse

med Miss Mackenzies tragiske Skæbne og forstaa hvad hun i sin uden Tvivl oprigtige Hjertesorg og sin krænkede Stolthed har maattet lide. Haardt har hun maattet bøde for sin Naivitet at ville stænge en Kongeørn i Bur.

Thorvaldsens endelige Brud med Miss Mackenzie satte Skel i den romerske Fremmedkoloni i Angribere og Forsvarere af hans Handling. Blandt de første var Baron Schubart. Selv efter Miss Mackenzies Afrejse fra Rom haabede han paa, at Thorvaldsen endnu vilde betænke sig og følge Pligtens Bud. Den 25. Maj skriver Søsteren, Grevinde Sybille Reventlow, til ham: "Det vilde gøre mig ondt, om Thorvaldsen begik den uværdige Handling at svigte en Person, der har skænket ham sit Hjerte, og hvem han har givet Ægteskabsløfte. Jeg haaber, at det ikke kommer saa vidt, thi i saa Fald vilde han gaa glip af enhver Ret til at agtes og æres fuldtud for alt det skønne og fuldkomne, hans Aand er opfyldt af. Bør man ikke føre disse Følelser moralsk ud i Handlingen? Denne Konsekvens bør, synes mig, kræves af ethvert Menneske, der ikke vil svigte sin gode Genius og lidt efter lidt vil miste Blikket indadtil og derved nedværdiges."

Blandt Thorvaldsens strenge Dommere var ogsaa Peder Hjort, hvis Standpunkt fremgaar af Breve, denne har skrevet til sin Forlovede i 1819 fra Rom, hvilke han i Afskrift overlod Thiele i 1845 til Benyttelse ved dennes Arbejde om Thorvaldsen.

Af Hensyn til Mesterens Eftermæle har Thiele kun gjort et stærkt begrænset Brug af disse Meddelelser, der hidsættes her uforkortet:

“Selv tyske Damer og Kunstnere, som have triumferet ved Germaniens Triumf over Brittania, vare misfornøjede. Fru Herz var opbragt. Da kom Lady Hamilton fra Rom, tog Thorvaldsen for sig og fordrede en Ende paa Sagen. Hun udtrykte Resultatet af hendes Forhandlinger dermed, at Thorvaldsens Forsvar havde ligget i den Paa-stand: *the transport is gone*. Igaar Morges rejste pludseligen Miss Mackenzie til Engelland. Forlovelsen er brudt formedelst hans lunkne og karakterløse, for ikke at sige noget værre, Opførsel. Den hele Sag er saa besynderlig, at Thorvaldsen fortjener *al mulig* Skaansel af sine Landsmænd. I alle engelske Aviser var det allerede proklameret, og disse vilde tilstrækkeligen hævne sig. Med hende, som jeg agter meget, har jeg stor Medlidenhed. Hun bliver maaskee aldrig mere tilfreds og rolig. Det har angrebet hende usigelig meget (om Nationalæren). Nu vil der da her hjemme blive et Væsen og en Snakken for at faa ham gift i Danmark. Femten ville paa een Gang tro, at han er forlibt i dem.”

Henriette Herz gav i et Brev til Sibbern sin Forargelse Luft i skarpe Udtryk, som er udeladt i den trykte Udgave af Breve til Filosofen:

“Jeg har aldrig troet paa hans Giftermaal. Denne islandske Don Juan knytter kun altfor let Forbindelser, som

man kunde have ønsket en bedre Løsning end de almindeligvis faar. Egentlig er jeg rasende paa ham, uden at han personlig har gjort mig det ringeste, men det skyldes kun Deltagelse for en meget ædel Kvindesjæl, som han har gjort ulykkelig for hele Livet, thi hun har elsket ham med sand uegennyttig Kærlighed, som hun troede blev gengældt i samme Grad, indtil hun med dyb Smerte blev klar over, at hun havde taget fejl.”

Afgjort paa Thorvaldsens Side stod P. O. Brøndsted med sin udprægede Realitetssans. Faa Dage efter Miss Mackenzies Bortrejse havde han en Samtale med Thorvaldsen om dennes Forhold til hende og lagde ikke Skjul paa, at han for Thorvaldsens Skyld var “ret inderligen glad ved Afbrydelsen af denne Forbindelse, da hun ellers vilde have kedet ham til Døde. Hun var anstændig og dannet, endog mere boglærd end fornøden, uden nogen original Meddelelse, tilmed særdeles hæsliq.” Thorvaldsen havde efter Brøndsteds Opfattelse begaaet den Fejl at antage den Velvilje og Tilbøjelighed, som var opstaaet mellem ham og Miss Mackenzie ved deres Ophold i Albano og paa en Rejse til Neapel, for noget andet og varigere, end hvad de var.

Til Brøndsted sluttede sig Caroline von Humboldt, der frygtede for, at Genoptagelsen af Thorvaldsens Forhold til Anna Maria Uhden efter hans Tilbagevenden til Rom skulde volde ham stigende Kvaler.

Til sin Veninde, Fru Friederike Brun, skriver Fru von Humboldt (29. Januar 1820): “Jeg underskriver alt,

hvad De ytrer om Thorvaldsen og det Tyranni, der venter ham i Rom. Miss Mackenzie var en forstandig, velopdragen Person af fin og dyb Følelse, men Skotlands graa Himmel rugede over hende. Ingen Livlighed, en trykkende, grædefærdig Ømhed, og køn var hun ikke, omend godt bygget. Ak! jeg har kendt en anden i Rom, om hvem jeg troer, at hun var som skabt for vor kære Thorvaldsen - men, men - alt sligt maa enhver afgøre med sig selv.”

I Rom vedblev man endnu rum Tid at beskæftige sig med Thorvaldsens Hjerteanliggender. I 1823 udtaler den fintfølende Fru Friederike von Ringseis sig saaledes om hans Kærligheds Forlis.

“Hvor er Thorvaldsen dog elskværdig! Skade, at den rette ikke har vist sig i rette Tid; han vilde vist være bleven en meget god og kær Ægtemand, og i saa Fald var mange af hans uheldige Egenskaber bleven kvalt i Fødse-len. Man ansaa ham nemlig ikke for lykkelig; han havde, sagde man, hvad Hjertet angaar, forfusket sin Skæbne.”

Miss Mackenzie fastholdt i Aarevis Tanken om at faa sine Breve til Thorvaldsen tilbage. I Foraaret 1820 gjorde hun i Genf Bekendtskab med Fru Friederike Bruns Ven K. V. von Bonstetten og søgte med disse som Mellemed at formaa Thorvaldsen til at udlevere Brevene. Det var dog først i 1823, at Fru Brun i et Brev paa Dansk henvendte sig til Thorvaldsen i denne kildne Sag:

“Min egen Thorvaldsen. Lov mig, inden Du læser videre, min Hans, at opfylde den Bøn, de følgende Linier

indeholde. Nu! saa send Miss Mackenzie de Breve tilbage, som De besidder af hendes Haand, under nedenstaaende Adresse: overlever Pakken til *Chiaveri* [Luigi Chiaveri, den danske Resident i Rom], som vil befordre dem videre. Den ædle Pige lever agtet og paaskiønt midt imellem mine Venner i Geneve og haver ved Bonstetten paalagt mig at besørge denne for *hendes* fine Følelse vigtige Ting, som *Deres* ei kan nægte hende.”

Efter at have forladt Rom tilbragte Miss Mackenzie flere Aar i Schweiz, indtil hun atter kunde bekvemme sig til at gensee den evige Stad, der rummede hendes Livs bitreste Minder. Her traf hun i 1826 tilfældigt sammen med Thorvaldsen, men begge undgik hinanden. En tysk Dame, der lærte Miss Mackenzie at kende i 1831, fremhæver hendes Kløgt og Omgængelighed og det “genialske” i al hendes Færd. Hun levede mere for Kunsten end for den store Verden. Under et senere Besøg i Rom, i 1838, skal det være kommet til en Forsoning mellem hende og Thorvaldsen.

Miss Mackenzie døde 24. Februar 1840 i Rom og ligger begravet paa den protestantiske Kirkegaard ved Cestiuspyramiden.

Thorvaldsen kunde aldrig helt glemme “sin forstødte Brud”. “Da Talen faldt paa hende,” beretter Baronesse Stampe, “kom der et Udtryk af Sorg og Vemod i hans Ansigt. Han følte vel, hvor ensom han stod i Verden og havde i lang Tid været uvis om han skulde binde sig, men fandt

tilsidst, at det var en Urimelighed. Hvorledes skulde han, der havde Hovedet fuldt af Marmorgrupper, kunne gøre en Hustru lykkelig. Det vilde dog kun være endt med Misfornøjelse paa begge Sider. Han maatte afbryde Forbindelsen, men læste dog af og til i hendes Breve og kunde ikke lade være at tænke paa hende.”

FANNY CASPERS

Thorvaldsens Sensommers Forelskelse i Fanny Caspers er ganske vist kun en Episode i Mesterens Liv, men værd at kende i dens Enkeltheder, fordi hun sikkert er den eneste Kvinde, der har omfattet ham med en fuldkommen uselvisk, dyb og ren Kærlighed, forenet med en sværmerisk Kultus, og i hvert Fald den eneste Kvinde, hvem Samtiden ansaa ham værdig og lykkebringende.

Hundrede Aar efter at Thorvaldsen, hyldet som en Oldtidens Triumfator steg i Land ved Københavns Toldbod, modtog den kunstneriske Helligdom, der rummer hans Værker, hans Samlereje og Grav, en Gave af dyb indre Værd. Det stemningsfyldte Portræt af Fanny Caspers, der ligesom synes hentet fra Romantikens Billedbog, malet 1819 i Rom under Thorvaldsens Øjne og Paavirkning, er ifølge hendes Ønske nys tilgaaet Museet ved hendes sidste Efterkommers Død.

At dette Billede nu varigt har fundet sin Plads blandt de ret sparsomme synlige Minder fra Thorvaldsens intime Liv og sikkert vil paakalde Sympati og Opmærksomhed hos de Museumsbesøgende, der interesserer sig for hans Individualitet, maa ganske naturligt vække Ønsket

om at kende denne ejendommeligt dragende og tiltalende Kvindeskikkelses Livsskæbne i Sammenhæng. Siden en tysk Forfatter for mange Aar siden, delvis støttet til mundtlige Overleveringer, har gjort Fanny Caspers til Hovedpersonen i en Novelle med Titlen "Thorvaldsens Liebe", fremkom Georg Brandes i "Tilskueren" for 1920 med en Oversættelse af de fleste af hendes i Museet opbevarede Breve til Thorvaldsen, som dog kun er knyttet sammen ved en løs Traad.

Paa Grundlag af Fanny Caspers' efterladte Dagbøger og mangfoldige spredte Enkeltheder i den senest fremkomne, omfangsrige Literatur, særlig om Goethe, hvis Berøringer med hende kun har været sparsomt oplyst, Schiller, Friedrich og Dorothea Schlegel og andre, lader der sig nu give et ret tilfredsstillende Billede af hendes Livshistorie.

Fanny Caspers fødtes i Maj 1787 i Mannheim, den smilende By i de landskabelige sydlige Omgivelser, hvor Rhinen og Neckar mødes, Byen, hvis Befolkning fra gammel Tid har Ry for sin Livsglæde (Mannheimer Frohsinn). Sammen med sin fire Aar ældre Søster Manon - Døtre af Sekretær ved den kurpfalziske Regering i Mannheim *Lorenz Theodor Caspers* og Hustru *Agnes Christine Sartori* - fik hun en god Opdragelse i Hjemmet, indtil Faderen ved sin tidlige Død efterlod Enken med flere Børn i smaa Kaar. Begge de tidligt udviklede og meget smukke Søstre var fra Barnsben interessebundet til Byens den Gang i hele Tyskland ansete "Hof- og Nationalthea-

ter”. Paavirket af deres Morfader, der var Hofmusikus og Theaterkasserer, følte de sig allerede under deres Opvækst draget til det sceniske Liv.

Manon kom til Theatret i Frankfurt, hvor hun straks slog igennem i Førsterangs Roller. Hun havde det Held, at Goethes Moder blev saa betaget af hendes Spil og hele Fremtoning, at hun medgav hende, hvis Ønskers Maal var at komme til Theatret i Weimar, følgende anbefaling til sin Søn, der forestod dets Ledelse: “Vi har her en ung Demoiselle, 17 Aar gl., ved Navn Casperts, der gerne vil til Scenen i Weimar. Hun var her antaget som første Elskerinde, behagede ogsaa som Friederike i “Die Jäger” [af Iffland] og som Cora i “Sonnenjungfrau” [af Kotzebue], men senere vilde det ikke gaa rigtigt frem. Aarsagen ligger maaske i en vis Dovenskab og Magelighed. Hun vil gerne tage mod anden Klasses Roller; her har hun faaet 800 Gylden.” (20. Juli 1799).

Manon synes uden videre at være gleden ind i Theaterensemblet i Weimar, hvor der ved den kun nittenaarige Christiane Beckers (Euphrosyne) tragiske Død var Brug for en ung scenisk Kraft, og hun overtog derfor hendes og sin Rolle som Friederike i “Die Jäger” (10. Februar 1800). Den Demoiselle Caspers, som Goethes Moder i et Brev af 29. Jan. 1800 anbefalede til sin Søn, maa være Fanny Caspers - de to Søstre har hidtil været sammenbandede - om hvem hun skriver: “Overbringerinden af dette, Demoiselle Caspers, anbefaler sig til Din Velvilje. Hvis hun anvender Flid, og gode Læremestre understøtter

hende i den dramatiske Kunst, saa kan der blive noget, maaske meget, af hende. Intetsteds kan det ske bedre end i Weimar, hvor de store Mestre i dette Fag har hjemme. Hun er ung, har en net Theaterfigur og vil beredvillig tage mod Belæring, og Sagen vil trives til gensidig Fornøjelse og Nytte.”

Goethe modtog venligt den næppe 14-aarige Pige, der væver og graciøs hørte til Typen af de interessante Theaterbørn, og instruerede hende personligt. Allerede 13. Jan. skriver han til Schiller: “Imorges var den lille nette Palmire hos mig, der virkelig gør sig ret Umage. Hvis det er muligt at sløre hendes klare Natur i de første Akter, saa kan det blive godt, for de sidste Akter er jeg ikke bange.” Goethes Moder sender en Maaned senere Sønnen sin bedste Tak at han saa venligt har optaget Dem. Caspers, der ikke noksom kan rose og prise det kære Weimar.

Det Theaterstykke, Goethe havde valgt til hendes Debut, var den som Librettoforfatter af “Bortførelsen fra Se-raillet” og “Sovedrikken” bekendte C. F. Bretzners Lystspil i 4 Akter “Das Räuschchen”, hvori hun fik tildelt den 11aarige Julies Rolle. Stykket gik iøvrigt ogsaa herhjemme i dansk Oversættelse med Titlen “Perialen” over Scenen i Sæsonen 1808-09, men blev allerede henlagt efter tre Opførelser. Den 5. Marts fandt Premierens Sted og efterfulgtes af en selskabelig Sammenkomst paa Stadshuset, hvor baade Goethe og Schiller aflagde deres vanlige Højtidelighed og alvorlige Maske. Ifølge en mundtlig Overlevering i Fanny Caspers’ Familie skal Goethe endog i

overstadigt Lune have leget Tagfat med hende, som blev indfanget og maatte kysse sig fri. At dette har sin Rigtighed fremgaar af et hende tilsendt Skæmtedigt med Adressen: “An Demoiselle Caspers, Jena 21. Nov. 1815”, som viser, hvor varigt et Indtryk hin lystige Aften har efterladt i hans Erindring:

<i>In einer Stadt einmal</i>	<i>Sie war mir aber um den Hals gesunken.</i>
<i>Auf dem Stadthaus</i>	<i>In keiner Falle</i>
<i>Ein grosser Saal,</i>	<i>Fing man so lieblich Mäus'chen</i>
<i>Darin ein lustig Mahl.</i>	<i>Niedlich war sie, niedlicher im Räuschchen.</i>
<i>Unter den Gästen</i>	<i>Ich hielt sie feste, feste,</i>
<i>Eine artige Maus,</i>	<i>Wir küssten uns aufs beste,</i>
<i>Wie's bei solchen Festen</i>	<i>Doch wickelt sie sich heraus -</i>
<i>Geht im Champagnersaus</i>	<i>Fort war die Maus!</i>
<i>Sie hatte nicht so viel getrunken</i>	<i>Die treibt sich in Osten und Süden</i>
<i>Als Schiller, ich und alle,</i>	<i>Gott schenk ihr Lieb' und Frieden.</i>

At Goethe efter Fanny Caspers' Debut nærede ikke ringe Forventninger til hendes sceniske Fremtid viser, at han i Begyndelsen af 1801 omhyggeligt instruerede hende i Rollen som Amenaide i hans Bearbejdelse af Voltaires “Tancred”, hvis Førsteopførelse fandt Sted 31. Januar. Schiller havde ledet Prøverne og var tilfreds. Vistnok efter højere Foranledning overgaves Rollen næste Aften til den opgaaende Stjerne Caroline Jagemann, Hertug Carl Augusts Elskerinde. Fanny Caspers' Førsteoptræden paa Theatret i Weimar maa have gjort Lykke, thi som Svar paa et langt, jublende Brev til Frankfurt skrev Goethes Moder (13. April): “Hvis der ikke bliver noget af De-

moiselle Caspers i Weimar, saa bliver der overhovedet ikke noget af hende i hele hendes Liv. Men hun er ogsaa fornøjet med sit Ophold i Weimar som en Dronning.” Som Følge heraf anbefalede Goethe Schiller at besætte Hoffrøken Neubrunns Rolle i “Wallenstein”, hvis Opførelse var forestaaende, med Fanny Caspers, “da det vilde være godt for hende ved dette lille Forsøg at blive indført i Sørgepillets rythmiske Diktion.”

I sin Tillid til Fanny Caspers' Talent havde Schiller endog tænkt sig, at der i hans “Marie Stuart” skulde forekomme to Grevinder Douglas som Bipersoner og agtede at give den enes Rolle til “denne meget unge, vordende Skuespillerinde, til hvem han nærede de gunstigste Forhaabninger.” Schiller gik endnu videre, idet han under sin Beskæftigelse med Udformningen af “Die Jungfrau von Orleans” endog fremsatte Tanken om at besætte Titelrollen med Fanny Caspers, og mente tillige, at hun vilde tage sig godt ud i Harnisk. Men det, at to saa erfarne Dramaturger som Goethe og Schiller kunde mødes i en saa stærk Beundring af Fanny Caspers' Talent og Tillid til at hun saa purung vilde kunne gøre Fyldest i saa stor en Rolle, som den sidstnævnte, vidner om hendes ualminnelige Talentfuldhed. Fanny Caspers optraadte dog bl. a. ved Førsteopførelsen af “Tancred” (23. Sept. 1801) uden at gøre særlig Lykke.

Ingen af hine højtflyvende Planer blev til Virkelighed, da Fanny Caspers i Paasken 1802 samtidigt med Søsteren, der indgik Ægteskab med Overjægermester Baron Wolff,

forlod Theatret for stedse. En Samtidig udtrykker mange Aar efter sin Beklagelse over, at "*Fanny Caspers*, næppe ud over Barneaarene, forlod Scenen, da hun ellers sikkert vilde være kommet til at straae som en af de lysende Stjerner paa Theaterhimlen, navnlig i det naive og skælm-ske Fag."

Hendes Afgang fra Theatret skyldtes fortrinsvis, at hun endnu saa ung var bleven forlovet med en velhavende Læge og Ejer af et Apotek i Zittau, som vilde give hende en til hendes Bestemmelse passende Uddannelse i boglig Vi-den og Husgerning. Han fik hende anbragt i et den Gang meget anset Pensionat, der lededes af Fru Stieler, gift med den kendte Kartograf af dette Navn (Stielers Atlas). Det billedskønne, fattige Barn, som hendes Ungdomsveninde Louise Seidler betegner hende, havde givet sin Haand til en Mand, hun ikke kunde lide, og i hvem hun kun saa en Forsørger. Han forguede hende og fjede hendes mindste Ønsker og Luner, saaledes ved en Gang at skænke hende to rosenrøde Atlaskes Kjoler. For at vække hendes Skinsyge foregav han pludselig at være bleven saaret i en Duel af en Medbejler. Da hun hævdede sin Forlovelse, aandede hun lettet op, men forblev endnu et Par Aar i Pensionatet for at uddanne sig til Guvernante. Som alles Yndling gav Fru Stieler hende gratis Ophold og Under-visning.

Hun var derefter saa heldig at faa Ansættelse som Sel-skabsdame hos Prinsesse Leopoldine Esterhazy, Enke ef-ter den sidste Fyrste Grassalkovic og Ejerinde af det hi-

historiske Slot "Gödöllo", til hvem hun blev nær knyttet og derved kom til at indtage en anset Plads i Selskabslivet i Wien.

Endnu en Gang, i Februar 1809, havde Fanny Caspers et Møde med sin beundrede og elskede Velynder Goethe, der i sin Dagbog noterer: "Die jüngere Caspers, von Gotha kommend."

I Efteraaret 1814 tiltraadte Fyrstinde Grassalkovic, ledsaget af Fanny Caspers, sin første Udenlandsrejse med et Vinterophold i Nizza. Et paatænkt længere Besøg i Rom maatte opgives paa Grund af Krigsurolighederne i Kirkestaten. Neapolitanerne rykkede frem fra Rom - hvorfra Pave Pius VII maatte flygte (22. Marts) til Genua. Damerne, der ikke var naaet længere end til denne By, var Vidne til hans Ankomst og indskibede sig med ham til Lerici.

Efter at Paven var vendt tilbage og der igen herskede Fred i Rom, tilbragte Fyrstinden og hendes uadskillelige Ledsagerinde den paafølgende Vinter i Tiberstaden. Den 25. Novbr. besøgte Damerne første Gang Thorvaldsen i hans Atelier efter forud at være bleven bekendt med ham i hans Bolig. Fanny Caspers beundrede af hans Værker Marmorrelieffet Achilles og Briseis, Grupper af Alexandertoget i Gibs, den Kronprinsen af Bayern tilhørende Adonis og en lille, næsten nøgen Figur, forestillende et Barn af Lord Bedford. Fyrstinden købte et Aaret før udført Arbejde, Ganymedes, der giver Jupiters Ørn at drikke, og betalte det med 100 Dukater. Om Kunstneren selv

skriver hun i sin Dagbog: “Thorvaldsen er et lige saa elskværdigt Menneske som han er stor som Kunstner. Han har en smuk, interessant Ansigtsform, tillige er han saa venlig og godmodig, at man maa vinde ham kær, saasnart man ser ham.”

Vinteren førte Fanny Caspers oftere sammen med Thorvaldsen. Før sin Afrejse besøgte hun ham sidst i April i hans Atelier, hvor hun saa Modellen til hans Venus, endnu i den vaade Gips, dog delte hun ikke den almindelige Beundring for dette Kunstværk. Mesteren selv gjorde for hvert Gensyn et stadigt dybere Indtryk paa hende. Hun kalder ham sin Yndling og var glad saa ofte hun var sammen med ham.

Da Fanny Caspers anden Gang kom til Rom, atter som Fyrstinde Grassalkovic's Ledsagerinde, havde hun overskredet det strenge Skel i Kvindens Alder, det tredivte Aar. Naturen havde været hende naadig, og hun gjaldt i Samtidens Øjne for en fuldendt Skønhed i den flyvende Sommers første Tegn. Hendes Ungdomsveninde, Louise Seidler, fandt hende kun lidet forandret fra deres Elevtid i Gotha. Stadig det samme elskværdige Barn, yndefuld i Bevægelser, i Minespil og Tale, kvik i Replikskiftet og altid oplagt til smaa Uglspilstreger. Som mange af hin Tids Kvinder var hun opfyldt af sværmerisk Beundring for Kunst og Poesi og med udpræget Hang til Persondyrkelse. Af Type og Temperament Wienerinde, myg og indsmigrende, levende for Dagen i Solen, men aandelig præget af Kulturen i Weimar.

Med sit smukke ovale Hoved, sine klassisk rene Træk, de snart drømmende, snart af Livsglæde spillende Øjne og den mørke Haarfylde, klædt i en blosterhvid Kjole, over Skuldrene et blegblaat Shawl, kantet med Sølv mors à la grec Borter, var hun almindelig beundret og yndet.

Et gunstigt Tilfælde har overleveret et værdifuldt, virkelighedstro Billede af Thorvaldsens ydre Fremtoning og aandelige Fysiognomi netop fra det Efteraar, han atter mødtes med Fanny Caspers. Atterboms Karakteristik af Thorvaldsen fortjener saa meget mere at kendes, som den ikke har været paaagtet i den Grad, den fortjener.

“En uafledigt drømmende, adspredt, indesluttet og dybt melankolsk Fidiisaand i en velvoksen, men bly og mager Skikkelse paa nogle og fyrretyve Aar. Den høje, smukke, men tungsindige Pande, de store, blaa Øjne, der ligesom med et forvirret Blik tilkendegiver, at hans Opmærksomhed sjældent beskæftiger sig med de ydre Omgivelser, røber Fantasiens umiddelbare Søn. Og da han ikke taler noget Sprog fuldkommen rigtigt, men ofte sammenblander fire eller fem Tungemaal, for at kunne gøre sig forstaaelig og i sine Tanker uophørligt tumler med en Snes Ting paa een Gang, præges hans Ansigt som Regel under Samtale og i Samvær af Grublen og et nærmest naivt Udtryk af Fortabthed og Forlegenhed, som klæder ham rigtig godt og passer fortræffeligt til den lakoniske Maade, hvorpaa han næsten altid fremsætter sine, mest epigrammatisk tilspidsede Tanker i en Form som var de skaarne i Sten. Disse er ofte af en saa levende Humor, at

Tilhørerne er ved at le sig fordærvet derover, men uden at man ved det lystige Indfald ser et eneste Træk forandre sig i den Talendes alvorsfulde, gulblege Ansigt.”

Da Fanny Caspers den 7. Nov. 1818 atter hilste Porta del Popolo, modtoges hun med overstrømmende Hjertelighed af Louise Seidler, hvem hun ikke havde truffet i en længere Aarrække.

Louise Seidler, hvis fængslende, elskværdigt fortalte Livserindringer er en værdifuld Kilde til Kendskabet til Thorvaldsens Kærlighedskonflikt, havde i de forløbne Aar uddannet sig til Malerinde og var en Kunstvestalinde efter Angelika Kauffmanns Forbillede. I Weimar havde Goethe taget sig faderligt af “den gode, blide Pige, den kære lille Undine”, som han betegner hende, og han blev og var hendes Afgud hele Livet igennem. Opfyldt af ærlig kunstnerisk Stræben var hun anvist paa at ernære sig af sit beskædne, men skattede Talent som Portrætmalerinde. Fordringsløs og tjenstvillig overfor alle svælgede hun i en udstrakt Vennekultus i Tidens Aand.

Første Gang, Thorvaldsen nævnes i Fanny Caspers' Dagbogsoptegnelser, er den 11. Dec. (1818), da hun besøgte hans Atelier, der har interesseret hende mere end andre Kunstneres, hun har set. Hun sætter hans Geni over alle hans Samtidige, fordi hans Værker bærer det fuldkomnes Stempel. Hans netop da udførte Gipsafstøbning af hans Merkurstatue betegner hun som et Mesterstykke, der er en Ære for sin Tid. Desuden beundrede hun hans hvilende Hyrdedreng med sin Hund. Faa Dage senere staar hun

foran Statuen af den døende Fægter og finder ligesom Fyrstinden, at dens Ansigtsudtryk viser Lighed med Thorvaldsens, og ved hvert herligt antik Skulpturværk maa hun tænke paa den store Mester, der vakte den skønne græske Kunst til Live igen.

Aarets sidste Timer tilbragte Fanny Caspers hos den østrigske Fyrst Kaunitz-Rietbergs Gemalinde. Den højtidelige Stund blev ikke engang fejret med et Glas Punch, saa at man kunde have drukket en Skaal med hverandre. Ogsaa Thorvaldsen var blandt de Indbudte og kedede sig lumsk, hvorfor han "med Magt" vilde tage hende med sig til en dansk Familie, hvor man morede sig bedre, men hun afslog "naturligvis" bestemt hans Opfordring. Naar Thiele beretter, at det var i Midnatstimen 1818-19, at Thorvaldsens Passion for Fanny Caspers optændtes, staar det altsaa i afgjort Modstrid med hendes egne Dagbogsoptegnelser.

Med Thorvaldsen var hun sammen baade den 5. og 8. Januar, henholdsvis hos sin Fyrstinde til Middag og hos en Grevinde Bray. Dagen efter havde hun den Nydelse i fulde tre Timer at studere de berømteste Statuer i Vatikanet ved Fakkeltelysning. Hun var betaget af det Trylleskær og Liv, der trængte ind i Marmoret. "Denne Virkning frembragtes ved et Knippe Voksfakler, hvis Straaler, samlede ved en Skærm, kun faldt paa een Genstand ad Gangen. Thorvaldsen dirigerede Faklerne og var selv saa begejstret over alt det skønne, som han lod træde frem, at det var en Glæde at betragte ham."

Thorvaldsen og Fanny Caspers kom hinanden først nærmere i stille Morgentimer, naar de mødtes hos Louise Seidler, der kort efter Nytaar var begyndt at male et Portræt af sin Veninde, bestemt til dennes Moder. Thorvaldsen sad ofte og længe foran Billedet efterhaanden som det blev til, for at bringe den størst mulige Lighed til Veje. Paa hans Foranledning tegnede Landskabsmaleren Kaspar Schinz som Baggrund for Portrættet Kolossæums Ruin.

Caroline von Humboldts Fødselsdag, den 26. Februar, fejrede hendes Kreds og de taknemmelige tyske Kunstnere med en Sammenkomst i Thorvaldsens store, festlig oplyste Værelse, som han og hans Elev Wilhelm Schadow havde smykket med Lavrbær- og Orangegrene, trukne paa Snore. Mellem to Vinduer var rejst en Løvhytte med et Bord, paa hvilken var anbragt Thorvaldsens Fødselsdagsgave, den luthspillende Amor fra Gratiernes Gruppe. Festseltagerne var mødt med Halvmasker. Der opførtes et af Augusta Klein forfattet Hyrdespil "Die ländliche Familie", hvori Thorvaldsen og Fanny Caspers udførte Hovedrollerne og begge høstede stort Bifald. "I den kære Kreds," skriver Fanny Caspers, "herskede elskværdig Munterhed, lyksalig Glæde og inderlig Velvilje; man saa kun glade, venlige Ansigter, og jeg var lykkeligere end al Verdens Dronninger, forudsat da, at disse er lykkelige."

Nu, da han er bleven hendes eneste Tanke, hilder hun sig ind i et Lykkens Drømmespind, flyer Selskabslivet, som hun hidtil har dyrket med Lyst, danser i Karnevalstiden kun en eneste Gang hos Fru von Humboldt og afslaar alle

Amor med Sommerfugl

Tegning af Thorvaldsen
Replik af Tegning, han forærede Fanny Caspers

Balindbydelser. "I den store Verden," bekender hun, "er der slet intet, som interesserer mig, i den lille Verden, jeg aander og lever i, saa uendeligt meget." Som barnlig troende Katolik sender hun Bønner til Madonna for sin Kærlighed og former et Hjerte af Voks som en Offergave paa Guds Moders Alter.

Den største og lykkeligste Dag, Fanny Caspers kom til at opleve i Rom, var den Fest, hvormed Venner og Veninder i Louise Seidlers Atelier fejrede hendes Navnedag, den hellige Franciskas Dag, den 9. Marts. Alle Gæster bragte hende Gaver. Thorvaldsen forærede hende en Tegning, forestillende Amor, og lovede hende en større Tegning, han arbejdede paa, ligesom han spøgende bad hende tage alle de Gipsafstøbninger af hans Værker, som hun kunde føre med sig.

"Hvor stor er dog denne Mand som Kunstner," udbryder hun, "og hvor uendelig god, elskværdig og inderlig i sit Væsen." Da hun af let forklarlig kvindelig Forfængelighed ikke vilde have ligesaa mange Kærter anbragt paa Fødselsdagskagen, som hun var fyldt Aar, fordelte man Lysene rundt om, der kastede et feagtigt Skær over Lavrbær- og Orangegrenene, hvormed Stuen var smykket. Gæsterne nød den Tids Yndlingsdrik i festligt Lag, den dampende Biskop, der løftede Stemningen og fik Kinderne til at blusse. Man satte Fanny Caspers op paa et Bord, og alle lagde deres Gaver for hendes Fødde. Thorvaldsen smykkede hendes Pande med en Krans af blaa Orangeblomster, saaledes som de romerske Elskere havde for Skik

at pynte deres Brud. Forsamlingen istemte i sin Begejstring atter og atter Leveraab for hende. "Hvor glødede den smukke Pige af Henrykkelse," siger Louise Seidler, og en anden Fstedeltager, den mere nøgterne Peder Hjort, hyl-der hende i endnu stærkere Ord: "Man kunde umuligen se noget skønnere end denne kronede, foryngede Dame de retour. Hun var den Aften uforlignelig. Vel var hun en dalende Sol, men hun havde Aftensolens hele Henryk-kelse over sig. Hendes Øjne og Kinder kunde "beim Ge-lage" antage en utrolig Glans."

Louise Seidlers Omtale af denne Aften slutter med det patetiske Udbrud: "Rørende var det at iagttage, hvorledes Thorvaldsen stræbte for at kæmpe mod sin dybe Følelse for den herlige Pige, og hvorledes Følelsen for hende dog atter og atter kom til Gennembrud. Hvorfor skulde dog hin Englænderinde staa mellem dem som et graat Spø-gelse, da Fanny Caspers saa ganske kunde have gjort ham lykkelig."

Hver Dag, Fanny Caspers ikke ser Thorvaldsen, er spildt for hende. Til hendes Sorg havde hun ikke kunnet være til Stede ved den Fest, hans Venner Dagen forud havde beredt ham i Anledning af hans romerske Fødsels-dag 8. Marts, den Dag, han første Gang satte Foden paa Roms Jord, men hun er lykkelig over at have tilbragt en stille Morgentime sammen med ham paa denne minde-værdige Dag. Umiddelbart derefter skal det være kommet til et Opjør mellem Thorvaldsen og Miss Mackenzie,

hvilket ikke godt lader sig forene med Fanny Caspers' Dagbogsoptegnelser af 12. April, der lyder:

“Jeg var nylig i et Aftenselskab hos hans Brud, en fornem, rig Englænderinde; hun er slet ikke køn, men udmærket af Hjerte, Aand og Talent. Man siger, at han elsker hende ikke - det er trist, maatte Gud gøre dem begge lykkelige. Han talte hele Aftenen ikke en Stavelse med hende, og hun saa bedrøvet og forstemt ud, dog var de kommet sammen og gik ogsaa bort med hinanden. Omendskønt Miss Mackenzie ser meget kold ud, føler jeg mig draget til hende og kunde komme til at holde rigtig af hende; vi boer ogsaa lige overfor hinanden, og hun hedder ligesom jeg Franziska.”

Man maa nærmest beundre den Resignation, hvormed Fanny Caspers, samtidig med at hun er klar over sine Følelser for Thorvaldsen, ytrer sig om hans Forlovede med en i det mindste tilsyneladende indre Beherskelse. Heller ikke i sin direkte Omtale af Thorvaldsen aabenbarer Fanny Caspers sine intimeste Følelser. Hun beundrer hans nye modellerede Gruppe af Gratierne, og ved at betragte hans Basrelief, forestillende Christus, der overgiver Petrus Nøglerne, og de tre Marier ved Frelserens Grav, ytrer hun sin Glæde over, at han ikke blot beskæftiger sig med hedenske Fremstillinger, men ogsaa søger kristelige Motiver, hvortil hun knytter Bemærkningen: “Hvor lykkelig er jeg at leve i samme Aarhundrede som denne Mand, at kende ham personlig og at blive venskabeligt udmærket af ham.”

En af de sidste Dage i Marts (1819) fulgte hun og Louise Seidler Maleren *Julius Schnorr* ud til Overbecks romantiske Bolig, Villa "Palombara", mellem San Giovanni Laterano og S. Maria Maggiore i den Gang endnu uberørte skønne Omgivelser. Her fejrede man Schnorr's Fødselsdag, og her gentog sig Scenen fra hendes Navnedag. Af den blomstrende Lavrbær flettede hun en Krans, som hun satte paa Schnorrs Hoved, men han fæstede den galant paa hendes Lokker, hvor den forblev og efter hans Udsagn klædte hende henrivende.

Den 26. April fulgte hun Fyrstinde Grassalkovic til Neapel, men skønt Udflugten kun skulde vare i tre Uger, var hun dybt bedrøvet i Forudfølelsen af den forestaaende endelige Afsked fra Rom. Den 2. Maj havde hun et Møde med Digteren Grillparzer, som denne omtaler. Da hun vendte tilbage, lovede Thorvaldsen hende en Tegning: Amor, der leger med en Sommerfugl, en bevidst Allusion til deres Forhold. "Hjerte og Sjæl! En guddommelig Tanke. Jeg er sandelig et lykkeligt Menneske" - lyder det fra hendes Mund. Fra nu af besøgte Thorvaldsen hende daglig og forærede hende flere Stik efter sine Værker.

I Tilslutning hertil giver Louise Seidler følgende Oplysninger: "De Opmærksomheder og den Hyldest, Thorvaldsen viste den af alle elskede Fanny, havde til Følge, at en velmenende og brav Ven, Thorvaldsens Landsmand, den lærde Oldtidsgransker Brøndsted, der tog den inderligste Del i Fannys Skæbne og kendte den gensidige Tilbøjelighed mellem hende og Thorvaldsen, Dagen efter

Festen aabent og ærligt spurgte Mesteren som Mand af Ære, hvad den unge Pige kunde haabe. Herpaa svarede Thorvaldsen med dyb Sorg, at han ganske vist havde løst sin Forbindelse med Miss Mackenzie, men dog med det Tilsagn ikke at ville give en anden Kvinde sin Haand, og dette Løfte vilde han ogsaa holde, "især da Miss Mackenzie i sin Fortvivlelse ikke vilde give Slip paa ham."

Saa kommer til Slut de vemodige Afskeds møder med de Venner, Fanny Caspers havde vundet i Rom. Hun besøger atter den paa hin Tid saa ansete Kapelmester Sirletti, som for hende spiller en Sang, der faar hendes Hjerte til at skælve, og i hvilken lyder de bedende Ord til den Elskede: Husk paa mig i Dine lykkelige Dage: Nei giorni tuoi felici ricordati di me."

En Aften paa Monte Pincio. Luften var fyldt af Blomsteraande, og Millioner Ildfluer fløj frem og tilbage. Thorvaldsen vilde fange en med sin Hat, den satte sig paa hendes Bryst og vilde ikke vige derfra.

Den sidste Aften kom. Thorvaldsen, Dorothea Schlegel og hendes Søn indfandt sig hos hende for at tage Afsked. "Mit Hjerte var som bristefærdig, jeg havde ingen Taarer mer, det var som skulde jeg skilles fra hver Livsglæde," skriver hun. Sorgbetynet steg hun ned ad Trinita de montis Trappe, som hun saa ofte var vandret op ad i glad Forventning.

Det afgørende Ord forblev udtalt. Som alle Æsteter skyede Thorvaldsen oprivende Scener og undgik at træffe sammen med hende under fire Øjne de sidste Dage. Om

hendes gentagne Forsøg paa at bevæge ham til at sige hende et sidste Farvel taler flere Breve og Billetter, som ved Hjælp af hendes Dagbog kan tidsfæstes, deres gripende Sprog. Om Tirsdagen (den 18.) sender hun ham følgende Linier:

“Kæreste Alberto. Hvor gør det mig uendelig ondt at være gaaet glip af Dem igaar. Kl. 10 $\frac{1}{2}$ er jeg hjemme - ikke sandt, De kommer til mig - de faa Timer, der endnu er os forundt, drager saa flygtig forbi, at vi paa enhver Maade bør søge at holde dem fast. Tør jeg vente Dem halv elleve? Ingen maa vide, at jeg skriver til Dem. De maa komme vist - jeg bliver alene for at vente Dem.

Fanisca.”

Onsdag Morgen (den 19.) skriver hun:

“Hvorfor, min gode Thorvaldsen, vil De ikke sige mig et mundtligt Levvel? hvorfor, uden et eneste Afskedsord, skilles fra en Veninde, hvem De er uudsigelig dyrebar? Ingen i Verden kan tage en mere inderlig, mere elskende Del i alt hvad der vedgaar Dem, end jeg? Jeg føler i mit eget Hjerte alt, hvad der trykker og tynger Deres, og ingen Opofrelse vilde være mig for tung, der kunde bidrage til Deres Lykke. Aa Gud! Jeg føler det meget levende, hvor frygtelig de to sidste Uger maatte forurolige Dem, og der gaar ingen Time paa Dagen, uden at jeg tænker paa Dem med den inderligste Interesse. Hvor gerne vilde jeg mundtligt sige Dem et venligt Ord. Vi ses jo maaske ikke mere i hele Livet, hvorfor lade Øjeblikket gaa forbi? Deres Venskab, Deres Kærlighed er

mig saa usigelig dyrebare, at jeg aldrig begærer nogen anden Lykke. Erindringerne om Rom vil smykke mit Liv med de skønneste Blomster, og mere dyrebare vil disse Erindringer være for mig, end alt hvad Nutiden kunde byde mig. Men hvorfor forstyrre de herlige Erindringer ved den ene, ikke at have set Dem denne Gang, ifølge Deres egen Vilje, og have skilt mig fra Dem, kæreste Alberto, som man skilles fra en ligegyldig. Ingen i hele Verden ved noget om dette Brev, og selv Deres fortroligste Ven skal og maa intet vide derom. Jeg kunde ikke modstaa mit Hjertes Indskydelse og Trang - Deres Hjerte vil forstaa mig - og ikke bedømme mig forkert. Gjorde jeg Uret i at skrive, saa maa H a n undskylde mig, der kender mit Hjerte. Gode, kære Thorvaldsen, kom i Dag til mig; at bede Dem derom, er Hensigten med dette Brev - jeg bedømmer Dem ud fra mig og tænker, at det vel er Dem kærere at møde mig alene ved det første Gensyn. Fyrstinden kører ud Kl. 10 og kommer ikke hjem før 12. Det skal De ignorere, uden videre, De har villet komme til h e n d e, finder hende ikke og aflægger mig et Besøg, hvad der falder ganske naturligt. Jeg glæder mig uendeligt til at se Dem og beder Dem ikke at afslaa mig denne første og sidste Bøn. De har i mig en tro Veninde og Deltagerinde i Deres Lidelser. Intet i Verden kan jo rukke de Følelser, der opfylder mit Hjerte for Dem. Daglig beder jeg for Deres Vel - og min sidste Tanke i Livet vil endnu være en Bøn for Dem.

Kom bestemt halv elleve, ikke senere, lad Dem ikke opholde af nogen Forretning, noget Besøg - vort Gensyn skal være et rigtigt venligt. - Vi bor i Hotel de l'Europe secondo piano. Fra mit Vindue kan jeg se ned paa den spanske Trappe og derfor tilvinke Dem et venligt Godmorgen endnu før min Mund udtaler det.

Kan De ikke straks svare mig skriftligt ved Overbringerinden - saa gør det slet ikke, men sig mig kun et venligt *Ja* - og intet *Nej*.

Klokken halvelve venter jeg Dem, - endnu engang, tilintetgør dette Brev. Ingen skal nogen Sinde faa dets Indhold at vide. De undskylder mig. Andre vil dadle mig bittert. Fanisca."

I Færd med at stige ind i Rejsevognen efterlader hun et sidste Farvel i en Billet, som lyder:

"Endnu et inderligt, hjerteligt Afskedsord, før jeg forlader mit elskede Rom og min kære, kære Alberto - dog nej, det er ikke at forlade ham, da hele min Sjæl bliver tilbage hos ham. Med inderlig Kærlighed vil jeg tænke paa de herlige Timer, da mit Hjerte laa aabent for Dem, som ogsaa Deres laa aabent for mig. Om end Himlen røver mig alt, denne Erindring kan den aldrig røve mig.

Himlen velsigne og give Dem Lykke, vor Fremtid ligger i dens Haand.

Naar jeg engang fra Alberto faar et ganske lille Indlæg i et Brev fra Rösel, vilde jeg være udsigelig lykkelig. Et Pennestreg fra Deres Haand kalder mig straks hele den

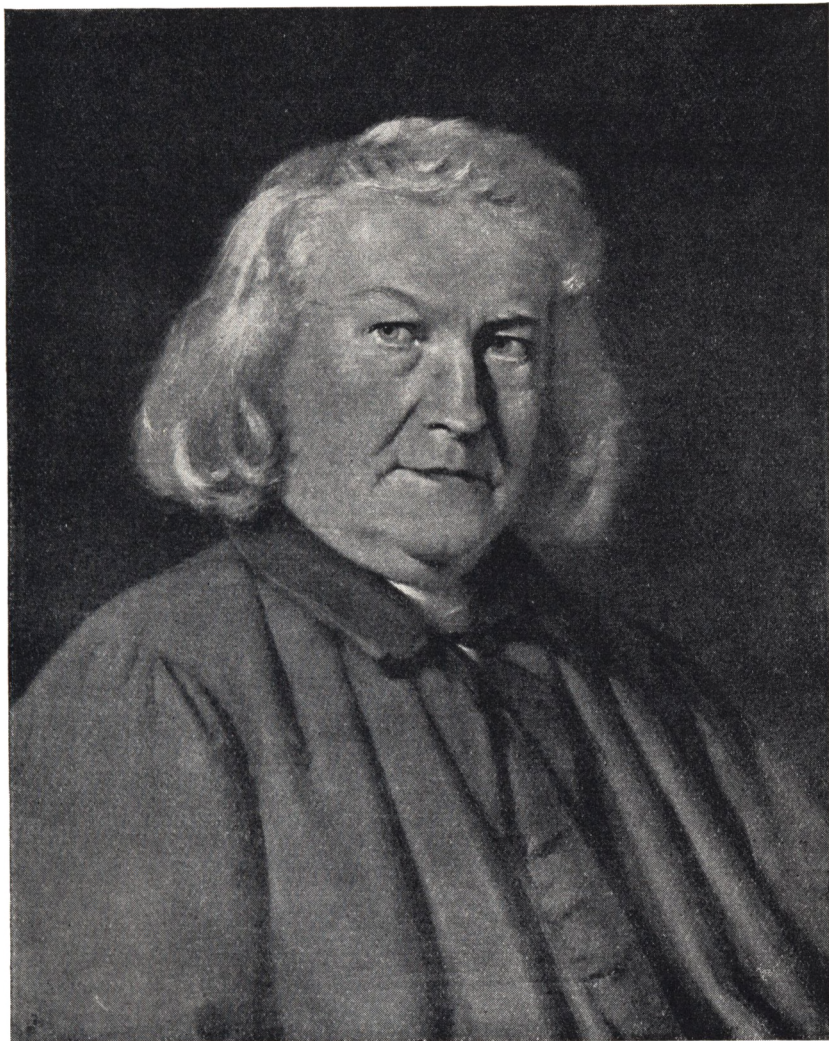
saa dyrebare Skikkelse tilbage - der usynlig for andre evigt staar for mit Øje.”

Med Rösel menes den preussiske Maler Samuel Rösel, der 1817-19 opholdt sig i Rom og var yndet i den der-værende tyske Kunstnerkreds som førende ved dens lystige Sammenkomster.

Efter at være vendt tilbage til Wien med Fyrstinde Grassalkovic klyngede Fanny Caspers sig til Haabet om at gense Thorvaldsen i Kejserstaden, som det var hans Agt at besøge paa sin Hjemrejse, han havde tiltraadt 6. Juli, men under Vejs ændrede han Planen. Først i September blev det bekendt i Wien, at han først vilde gæste Byen paa Tilbagevejen til Rom og var gaaet over Stuttgart og Koblenz.

Gennem sin Hustru maa *Friedrich Schlegel* være bleven bekendt med Fanny Caspers' Kærlighed til Thorvaldsen, som hun, hvad det foregaaende viser, havde gjort alt for at skjule.

Den 15. Sept. skriver Schlegel til Hustruen i Rom: “Stakkels Franciska! For hende var det bedre, om Haabets Traad med eet var blevet klippet over, end at den stadig bliver tvundet længere til fortsatte Pinsler for en elsket Pige.” Han meddeler, at Baronesse *Henriette von Pereira*, kendt som Haydns glødende Beundrerinde, Theodor Körners Velynderinde og lovsunget af Grillparzer, havde belavet sig paa at have “denne store Hedning” til Gæst i sit Hus.

Bertel Thorvaldsen

Fanny Caspers vedblev, skønt Thorvaldsen ikke havde givet et Livstegn fra sig siden han forlod Rom, at regne med hans Komme inden Aarets Udgang.

“Intet i Verden er mig saa tungt som at forblive uden Efterretning fra Mennesker, der er mig kære og dyrebare. De veed af min egen Mund, kære gode Thorvaldsen, hvor inderlig dyrebare og kære De er mig - døm altsaa selv, hvor tungt det maa falde mig at være uden umiddelbar Efterretning siden vi skiltes. Ganske vist læste jeg ofte Deres Navn i Aviserne - og aldrig uden heftig Hjertebanken, men det er dog for det meste kun Efterretninger, der taler om *Kunstneren* - jeg gad gerne vide mere - jeg gad vide, hvorledes det gaar min dyrebare Ven. Om De er rask, munter, glad - og om De mon mangen Gang tænker paa mig og de i Rom saa herlige Dage? Mangen trist Erindring knytter sig ogsaa til disse Dage, dog i mit Hjerte har jeg kun bevaret de kære, lyse Billeder og Deres Billed er uadskilleligt fra dem. Jeg efterlod, som jeg lovede Dem, da jeg i Maj rejste til Ungarn, et Brev til Dem her, som skulde hilse Dem venligt velkommen og tillige indeholdt min Adresse. De, kære Alberto, havde lovet mig at ville svare med et Par Linjer. Med hvilken Længsel saa jeg dette Svar i Møde - dog - men desværre kom der i Stedet Efterretningen, at De havde ændret Deres Rejseplan og ikke gik over Wien - jeg græd ret af Hjertet, da jeg erfarede det - dog, den Tanke, at jeg nu sikkert vilde faa Dem at se paa Deres Tilbagerejse, trøstede mig igen. Altid følte jeg Trang til at skrive til Dem, og hvorfor skulde jeg

ikke følge denne Trang. Alberto vil venlig optage det Venlige - jeg veed det ogsaa fra Dem selv - at jeg er Dem kær - og at De vilde glæde Dem over at høre fra mig. De kan ikke tro, hvor meget Bekymringen for Deres Sundhed ængster og beskæftiger mig. De er afvænt med det barske Nord, hvor vil dog Klimaets Indflydelse virke paa Dem.”

Hver Gang hun fryser i Wien, tænker hun paa, at det er endnu koldere i København, og med rørende naiv Ømhed forsikrer hun ham, hvor gerne hun vilde fryse en hel Sommer, naar hun blot kunde sende ham de varme Luftninger i Møde. Da hun læste om, at han i København havde drukket af et Guldbæger, tænkte hun i Stilhed paa, at han dog ogsaa havde drukket af det paa hendes Sundhed. “Denne Tanke blev levende i mig, fordi jeg mindes den Skaal, De drak hos Krause, og altid tænker paa Midnatstimen for et Aar siden, da vi, omend adskilte, dog var forenede i Aanden. I Midnatstimen ved dette Aarsskifte vil jeg rigtig inderlig bede for Deres Tilfredshed og Lykke. Kære Alberto, vil De ikke nok svare mig med et Par venlige Ord - aa, gør det - det vil gøre mig saa uudsigelig lykkelig, selv om det kun er nogle faa Ord, De siger mig. Skriv til mig paa Italiensk, fordi De hellere vil det. Hvis De ikke ønsker, at andre faar det at vide, skal ingen erfare det gennem mig.” Værelser til ham og hans Rejsefælle, J. L. Lund, har Baronesse Pereira ladet indrette i sit Hus og venter kun paa deres Komme.

Hun slutter saaledes: “Naar bringer De mig Orangenren fra Deres Have? At jeg ikke fik Deres Billede,

smerter mig meget. Lev vel, gode, kære Alberto. Bevar mig i Deres Erindring; det gør mig saa lykkelig og giv mig snart et synligt Bevis derpaa, at jeg ikke skal frygte, at De har glempt mig ganske blandt deres Landsmænd - ikke sandt - nej, nej.”

Med feberagtig Hast greb hun Aviserne for at læse om al den Hyldest, der blev Thorvaldsen til Del i København, om hans Ophold i Varszava, Audiensen hos Kejser Alexander og om hans Besøg i Krakau. Hele Sommeren var hun i Ungarn, og saa kom Efteraaret med Adventsstemning, stigende i Fylde og Dybde som naar Klokkerne ringede Julen ind i Rom, indtil den store Dag, da Thorvaldsen omsider naaede Wien. Selve Ankomstdagen fik hun ikke at vide, og Glæden at være den første, der bød ham velkommen, blev hende nægtet. Den 5. November, medens Søndagsklokkerne rungede fra Stephanstaarnet, kørte Thorvaldsen ind i Staden og tog ind i Hotellet “Erzherzog Carl”. Dagen efter var han sammen med hende, og næste Morgen laa der en Billet til ham, som synes at vidne om, at Mødet ikke var en Skuffelse for hende. “Jeg kan ikke nægte mig den uendelige Glæde,” begyndte hun, “at tilraabe Dem den første venlige Godmorgen i Wien og sige Dem, hvor uendelig Gensynet med Dem har glædet mig, gode kære Alberto. Denne Kop, De modtager, har i otte Aar været min Mundkop - som jeg havde meget kær - hvor kær vil jeg nu først faa denne Kop - naar De drikker af den - og vil beholde den til Erindring om Fanisca. - Hvor gør det mig ondt at De ikke har faaet mit Brev i

København. - Lad ingen vide, hvem der gav Dem Koppen - *ingen* maa heller vide at jeg har sendt Dem en skriftlig Godmorgen. Verden betragter hver Handling paa sin Maade. Mit Hjerte siger mig fri, og sikkert Deres ogsaa Dem. Altsaa ingen Omtale af Kop og Brev. - Jeg haaber at se Dem i Dag. De lovede at komme i Formiddag. Inderlig og hjertelig God Morgen. At blot intet Ord, naar De er hos os, røber dette Brev.”

I de tre Uger, Thorvaldsen opholdt sig i Rom, var han som Kunstner kun optaget af Drøftelser om Udførelsen af et Monument over Sejrherren fra Slaget ved Leipzig, Generalfeltmarskal Fyrst Schwarzenberg, og Stedet for dets Anbringelse, men Sagen blev ikke til Virkelighed. Iøvrigt toges han fangen af Selskaber og Sammenkomster. Hos Fyrst Esterhazy, bekendt for sin Pragtsyge og Ødselhed, Grevinde Molly Zichy Ferraris, den mest mondæne og affekterede Dame i Wien, med Skikkelse og Manerer som en Lastdrager, i hvis Salon der udspandtes Wiens politiske og erotiske Intriger, hos den østrigske Generalkonsul og Kunstkender Jakob von Krause, hvis Hustru Thorvaldsen har modelleret, hos Dorothea Schlegel, der nu boede i Wien, Hofraad Joseph Anton Pilat, en af de østrigske Katolikkers Førere samt hos den bekendte Romanforfatterinde *Caroline Pichler*, “den velvillige Litteraturtante”.

I sine værdifulde Livserindringer har denne fine Iagttagende givet en Karakteristik af Thorvaldsen, som fortjener at kendes, især fordi man hidtil kun har vidst lidt om hans Ophold i Wien: “Denne Vinter,” skriver hun,

“blev mindeværdig ved den vidtberømte danske Kunstner Thorvaldsens Nærværelse. Han var Genstand for uskrømtet, sand og dybtfølt Ærbødighed hos alle, der formaaede at gøre sig et Begreb om hans Ydelser. Hans Personlighed, denne høje Skikkelse af kraftig Vækst, de stærkt udprægede Træk og det alvorsfulde og dog saa milde Udtryk, det blonde Haar og de lysblaa Øjne viste helt igennem Billedet paa en Skandinav eller Germaner saaledes som Tacitus har skildret dem. Men disse Øjne var ogsaa af en Klarhed, jeg aldrig har set Magen til og som i Samtalen, uagtet det meget venlige og velvillige Udtryk, syntes at trænge dybt ind i Tilhørerens Sjæl og at gennemforske den. Iøvrigt var hans Høflighed dog just saa fjern fra Verdensmandens Tone, som man forudsætter det hos en stor Kunstner.”

Caroline Pichler var sammen med Thorvaldsen hos Baronesse Pereira, hvor Kunstneren ogsaa traf den fejrede Skuespillerinde Augusta Stich-Crellinger, der gav Gæstespil i Wien, og hvem han havde beundret i Berlin som Julie i Shakespeares Drama.

Af Interesse for Fanny Caspers' og Thorvaldsens Forhold er en Udtalelse af Dorothea Schlegel af 5. Novbr. til hendes Søn, Philip Veit.

“Hvor straalende Franziska er, kan Du tænke Dig. Han opfører sig ganske som en anerkendt Ven og Tilbeder, hun understøtter ham nok saa net i denne Rolle med megen tilsyneladende Troskyldighed og Munterhed. I Selskabslivet lader man dette Forhold gælde konventio-

nelt. De bliver indbudt overalt sammen, skøndt man ved, og han ogsaa har udtalt det højlydt, at han ikke kan eller vil gifte sig rigtigt, hverken med Franziska eller nogen anden, men anser sig bundet ved sit gamle Forhold til Italienerinden.”

Baade Samtid og Eftertid har i haarde Ord bebrejdet Thorvaldsen hans Holdningsløshed overfor Kvinder i Almindelighed og især hans Vankelmodighed og Hensynsløshed i Forholdet til de tre Skikkelser, der, ifølge Schubarths spøgende Ord, paa samme Tid havde hildet ham i en labirinto d'amore. Overfor en saa stor Kunstnernatur som Thorvaldsen er man berettiget til at anlægge en anden Synsvinkel end den, der gælder for Gennemsnitsmennesker. Med det rastløst skabende Genis Egoisme var han behersket af Uviljen mod at indgaa en varig Forbindelse, som kunde hæmme den frie Udfoldelse af hans Skaber-aand.

Fanny Caspers' Følelser overfor Thorvaldsen stræbte ikke som Miss Mackenzies, mod en kirkeligt velsignet Ægteforening; hun var sig Sandheden bevidst i den tungsindige Vise om: Kongebørn var der tvende. Med sin rodfæstede Livsmoral vilde hun ikke blive hans Elskerinde. Hendes Kærlighed var beslægtet med Lauras til Petrarka. Sin Resignation har hun givet poetisk Udtryk i Stroferne:

Trage stille deine Leiden! Dir entflieht höchstes Glück,
und für immer musst du meiden des Geliebten süßen Blick.
Denn ihn fesseln fremde Bande, eine Andre hat sein Wort,
Fort zieht er zum fernen Lande, ach, mein Herz zieht mit ihm fort.

Goethe, der aldrig helt tabte hendes Spor, har givet følgende fintmærkende Karakterbillede af Fanny Caspers i en Samtale med Kansler Müller, foranlediget ved en Hilsen, han modtog fra hende saa sent som i 1821: "Et af hine yndige, men nevtrale, afdæmpede kvindelige Væsenner, der udstyret kun med en ringe Grad af Sanselighed gaar saa meget sikrere gennem Livet, som de ikke fænger stærkere, end at man kun føler Glæde ved at være sammen med dem."

Efter de Rejseoplevelser, der havde sat saa dybe Mærker i Fanny Caspers' Liv, tilbragte hun endnu tre Aar i Fyrstinde Grassalkovics Hus, om Sommeren paa Gödöllö, om Vinteren i Wien, da hun ikke uden Tøven gav sit Ja ord til en flere Aar yngre Mand ved Navn *Stanislaus Doré*, Associé i et anset Bankhus i Wien. Brylluppet fandt Sted 2. August 1823. Dorothea Schlegel førte hende til Alteret. Om det inderlige Forhold mellem Fyrstinden og hendes mangeaarige Selskabsdame, eller rettere Veninde, vidner den oprigtige Sorg, begge følte ved Adskillelsen. I Ægteskabet med Doré fødtes en Datter, der ægtede en Major von Stankievic. Saalænge Fanny Doré levede, var og blev hendes Samtræf med Thorvaldsen Livets store Møde, Mindets rigeste Skat. Endnu en Gang bragte hun sig i Erindring hos Vennen i det fjerne ved et Brev, hun i 1834 tilskrev ham, og som i Oversættelse fra Italiensk lyder:

"Kære Ven! Da der frembyder sig en god Lejlighed til at sende Dem et Ord fra mig, vil jeg ikke lade den gaa

forbi uden at genkalde mig i Deres Erindring. Jeg tænker ofte tilbage paa Rom, paa de skønne Øjeblikke, jeg tilbragte i Deres Selskab, baade i Villa Humboldt og andet Steds, som i Vatikan-Museet, hvor jeg, ledet af Deres Geni, dobbelt nød den Lykke at kunne beundre disse Antikens Mesterværker. Saa mange Venskabstegn, jeg modtog fra Dem under mit Ophold i Rom lader mig haabe, at Navnet F a n i s c a ikke vil være helt glemt af min Ven Alberto! Jeg haaber, at Tiden ikke har sønderrevet de sarte Baand af et uforanderligt Venskab, hvorpaa der stod skrevet: I dine lykkelige Dage tænk paa mig! og jeg haaber, at disse Vers en eller anden Gang i Deres Tanker maa have mindet Dem om mig.

Jeg nærer det Haab, at jeg en Dag vil kunne forestille Dem min kære Mand og min søde Maria, som sikkert i Dem vil finde en Beundrer og Ven, thi hvis min Moderkærlighed ikke forblinder mig, er hun efter alles Sigende umaadelig sød og nydelig. - Lyst Haar, blaa Øjne, sart Lød og desuden meget flink til alt hvad jeg lærer hende. Maria kender Navnet Thorvaldsen og hans Portræt som sin Moders højtskattede Ven og som den største nulevende Kunstner. Hvilken Glæde ogsaa for min kære Stanislav en Dag at kunne gøre Deres Bekendtskab.

Disse Linjer vil blive Dem overbragt af Grevinde Sophia Coudenhoven, som glæder sig meget til at gøre Deres Bekendtskab; hun er en udmærket Dame og meget aandfuld.

Jeg har næsten mistet Haabet om nogensinde at eje den kostbare Gave, som jeg fik af Dem min sidste Navnedag, som jeg tilbragte i Rom - denne skønne Amor, som fortryllede alle, der saa den.

Mange Hilsener fra min Mand og et Kys fra Maria.
For bestandig Deres Veninde

Fanisca Doré Caspers.”

I sit Ægteskab skal hun have været fuldkommen lykkelig. Hendes umindskede Aandslivlighed og Virkelyst forligtes godt med Mandens stilfærdige, beherskede Natur. For at bedre de ret beskedne Kaar i Hjemmet, oprettede hun et Institut for unge Piger af Aristokratiet, men nødtes, paa Grund af svigtende Kræfter, til at overlade Ledelsen til sin yngre Søster, Louise. De sidste Aar af sit Liv tilbragte hun hyppigt sengeliggende og døde under et Rekreationsophold i Grinzing (nu Wien XIX) den 18. Maj 1835.

*

Samme Aar, Goethes og Marianne von Willemers Vekselsange saa Lyset (Oktober 1819) blev Fanny Caspers' Længselsdigt "An Alberto" til. Med den dybe Beundring, hun nærrede for Goethe og hans Digtning, ligger det nær at antage, at "Westöstlicher Divan" ogsaa er kommet hende i Hænde og har fundet Genklang i samme Stemning af Savn og Forsagelse. Paa samme Tid var det jo ogsaa, at Goethe sendte sit kære Theaterbarn, der tyve

1819

Op. From Caspar's son

1813

Albarts' Lieb' in meineu Brünnen -

Albarts! was die Sonne steigt.

Und was die Luft die blauen Höhen
Sich hell zum Licht' hat manred nicht.

Albarts giebt dem Grog in Nyonna.

Albarts ist das zu dem Grog

Und wieg' hier, wie eine Sonne
Sich hell dem allerhöchsten Ort

Albarts giebt der Saale Flögel

Albarts füllt mein ganzes Grog.

Und ich, ein toller, klauer Grogel

Zieht, meine Nyonna, meine Grog.

Albarts wurd' ich wieg' lieben.

Albarts bleibt mein größtes Glück!

Und wurd' er mich auf dief darüber

Wurd' Lieb' ich mein letzter Blut. -

Aar tilbage havde siddet ved Mesterens Fødder, en poetisk Hilsen.

Vel taaler Fanny Caspers' Digt ingen Sammenligning med Suleikas udødelige Længselssange, men saa spinkel end Tonen er, klinger den ikke mindre ægte ved det ydmyge Hjertesprog Digtet tolker:

*Alberto! tönt's in meinen Träumen —
Alberto, wenn die Sonne steigt,
Und wenn Sie durch die blauen Räume
Sich still zum Bett des Meeres neigt.*

*Alberto giebt dem Herzen Wonne,
Alberto ist das Zauberwort,
Das ewig klar, wie eine Sonne
Erhellte den allertrübsten Ort.*

*Alberto giebt der Seele Flügel
Alberto füllt mein ganzes Herz,
Das ihm, ein heller, klarer Spiegel,
Zeigt meine Wonne, meinen Schmerz.*

*Alberto werd ich ewig lieben,
Alberto bleibt mein höchstes Glück,
Und muss er mich auch tief betrüben,
Strahlt Liebe ihm mein letzter Blick.*

Nytaarets Genius

Relief af Thorvaldsen

Thorvaldsens Kunstnerpersonlighed og Livsværk som Helhed er senest bleven omhandlet i Th. Oppermanns alsidige og lødige Monografi, hvortil slutter sig den for tidligt afdøde unge Kunsthistoriker Erik Moltesens smukke Arbejde om Thorvaldsens Museum.

Om det end, som oftere udtalt, turde være mere lønnende at beskæftige sig med Mesterens kunstneriske Efterladenskaber end at granske hans menneskelige Væsen og Værd, er en psykologisk Indtrængen i hans Individualitet, bygget paa en personkritisk Granskning - philosophie du

détail - af ham, i Lighed med den, der er bleven mange af Udlandets store Kunstnere til Del, ikke uden Betydning for den rette Forstaaelse af hans kunstneriske Gerning. Endnu staar tilbage en rationel Gennemforskning af hans righoldige, ikke nær nok udnyttede Arkiv, i Forbindelse med Studier i fremmede Arkiver, saasom Kong Ludvig af Bayerns nu først tilgængelige efterladte Brevveksling og M. Wagners Papirer i Museum Wagnerianum. - Det nærmeste Maal for et saadant Arbejde bør være en tekstkritisk Udgave af Thorvaldsens viddtudstrakte Korrespondance med Inlandet, især Slotsbygningsskommissionen, Akademiet og Prins Christian Frederik, og med utallige af Udlandets officielle og kunstneriske Personligheder, som sikkert vil kaste nyt Lys over Tilblivelsen af hans mange, over hele Evropa spredte Værker. Hvad Thiele har meddelt af Breve til og fra Thorvaldsen, er langt fra fyldestgørende og stærkt betinget af Hensyn til Samtidige, tillige var han en usikker og skødesløs Haandskriftslæser.

Blandt de ikke faa, i nyeste Tid fremkomne Bidrag til Belysning af Thorvaldsens Mentalitet er der særlig Grund til at tage Stilling til de to, med mange Aars Mellemlum nedskrevne og indbyrdes modsigende Karaktertegninger, hvis Forfatter er Thorvaldsens Husfælle i et Aarti (fra 1810), Maleren Wilhelm von Schadow. Medens den ældste af de to Nedskrifter, udgivet i Schadows mærkelige Bog "Der neue Vasari" (1854), ved ligelig Fordeling mellem Lys og Skygge i Billedet søger at yde Thorvaldsen som

Menneske Retfærdighed, er den seneste (offentliggjort 1912 i Tidsskriftet "Hochland"), nedskrevet af Schadow i hans Alderdom, da han var bleven blind og menneskefjendsk, i høj Grad ugunstig for Thorvaldsens Omdømme. Schadow tillægger ham en Række utiltalende Egenskaber som hans hyppige onde Lune, Bitterhed, Misundelse, Gerrighed og Lyst til at drikke Folk under Bordet. Enhver, der læser denne Karakteristik, som G. Brandes, ikke uden Sensationslyst, har gengivet uforkortet i Oversættelse (Tilskueren 1912), maa faa et afgjort ufordelagtigt Indtryk af Thorvaldsens Personlighed. G. Brandes har godt vidst, at der fra Schadows Haand forelaa et i lysere Farver stemt Karakterbillede af Thorvaldsen, men har ikke gjort sig den skyldige Umage at søge til Schadows Vasari.

Overfor Schadows ensidige og ubillige Udtalelser, som har slaaet Rod hos mange danske Læsere, staar talrige Udtalelser af Thorvaldsens Samtidige, som dels gendriver, dels forklarende afsvækker hine skarpe Domme.

Julius Lange betegner Thorvaldsen som et ualmindeligt lykkeligt Menneske, dog vel at mærke af et stort Menneske at være.

Den lykkelige Harmoni, om hvilken Goethe taler, blev ham ikke ubeskaaret til Del, ligesom Tilfældet var med denne hans store Samtidige, der bekender, at Livet for ham ikke var andet end Møje og Arbejde.

Thorvaldsen var skæbnebestemt til en heroisk Livsførelse, til at skulle udnytte Livsegoismen til Individets

højeste Fuldkommenhed. Der var i ham et dæmonisk eller snarere tragisk Element, der atter minder om Sagaskikkelserne i hans Ætland.

Et Grundtræk i Thorvaldsens Natur er lige fra hans unge Dage et tungt Sind. Før sin Afrejse til Rom udtalte han sig til sin Ungdomsven P. H. Haste: "Jeg kan ikke begribe, hvor et voksent Menneske kan le, - smile, det kan jeg begribe, men le!" Som afgjort Melankoliker betegnes han af mange, der har kendt ham, endnu saa sent som i 1819. En Samtidig fremhæver det vemodige Udtryk i hans Blik, især naar han tog Afsked med Venner, der rejste hjem. Overbevisende er i saa Henseende navnlig Eckersbergs psykologisk uddybede Portræt.

Først i hans seneste Aar udløstes hans Tungsindighed i Alderdommens afklarede Følelsesliv hinsides Glæde og Sorg.

Saalænge han tumlede med Ideer eller arbejdede anstrengt, ofte ti Timer om Dagen, var han frigjort for al Tyngde. I muntert Lag blandt Kaldsfæller og Landsmænd kunde han lade sig henrive til løssluppen Lystighed, men ogsaa være faamælt og indesluttet.

I mange Aar havde han lidt af en organisk Hjertefejl, der gav sig Udslag i Angstfølelser og Dødsminnelser.

Som de fleste geniale Naturer bevarede han til senest Alder den barnlige Umiddelbarhed og skildres som en stor Børneven. Uforglemmelig for alle, der har overværet hans Forberedelser til Julehøjtiden, var hans enfoldig rørende

Glæde ved at smykke og hygge Stuen og hans Sans for at uddele Gaver. Hans Landsmand A. C. Gierlew fortæller, hvorledes han til Juleandagten i 1818, hvor Præsten F. Schmidt prædikede, indrettede en Pult af Folianter, overdækket med et hvidt Klæde. Ingemann, der var til Stede, saa i Thorvaldsens højtidelige Stemning et smukt Bevis paa hans Barnlighed og Renhed. Et andet Vidnesbyrd i samme Aand er Thorvaldsens Relief "Juleglæde i Himlen".

Thorvaldsen var en primitiv og tillige dyb Natur. Han var tro mod sine Venner, han glemte ingen trods mange Aars Adskillelse, hvor højt han end var naaet, og hvor beskeden deres Samfundsstilling og Kaar end havde formet sig i Mellemtiden. Beviser herfor er hans Glæde ved Gensynet med de tilbageblevne Venner og Kendinge fra de unge Dage, som bød ham velkommen ved hans berømmelige Hjemkomst. Trofast var han mod sine Minder, hvilket han viste i den Kærlighed til Moderen, som aldrig forlod ham, ligesom han trolig gemte og læste Brevene fra Forældrene, Ungdomsvennerne og de Kvinder, der havde betydet noget for ham i hans Liv.

Selv hans strengeste Kritiker, W. Schadow, giver ham det Vidnesbyrd, at han paa Bunden var en ædel Natur. Han kunde vise sig opofrende i Omsorgen for syge og nødlidende Kunstfæller for blot at nævne C. F. Stanley og A. L. Koop.

Mistænksomhed og Paaholdenhed er de Fejl, der hyppigst bebrejdes Thorvaldsen. Overfor disse Karakterejen-

dommeligheder tager Fru von Ringseis ham i Forsvar. “Man lo over højst paafaldende Træk hos ham af hin Smaalighed i Pengesager, der er en Egenskab, som navnlig hos Kunstnere og Pebersvende gaar jævnsides med Udslag af Højsind, saaledes at den ideale Tilbøjelighed og den egoistiske Side i Mennesket snart kæmper mod hinanden, snart uforvarende følges ad, en tilsvarende Blanding af ofte saarende Mistillid, Haand i Haand med en ubegribelig Sorgløshed.”

At særlig danske og tyske Kunstnere i deres Penge-trang ikke forgæves tyede til ham, er der forskellige Ex-empler paa. Saaledes omtaler C. A. Jensen sin evige Laa-nen hos Thorvaldsen. Om Schadow har Ret i at tillægge Thorvaldsen en “ungemessene Sensualität”, er højst tvivl-somt, eftersom ingen af hans Samtidige i deres intime og ofte uforbeholdne Dagbogsoptegnelser sigter ham herfor, men tvertimod lader den Opfattelse komme til Orde, at han i Livet som i Kunsten dæmmede op for de højeste Affekter.

Da Thorvaldsen kom under Baronesse Stampes Omsorg og paa Nysø fandt det virkelige Hjem, han i sit lange Kunstnerliv havde maattet savne, var han i den sidste blege Fase af Kærlighedens Aldre.

Fra disse hans seneste Aar har man nogle hidtil upaa-agtede Optegnelser om ham fra K. Sieveking, der som Repræsentant for den frie Hansestad Hamborg overvære-de Kong Christian VIIIs Kroning og besøgte Thorvald-

sen i hans Atelier paa Charlottenborg. Fra hans Værksted og de med hans Arbejder opfyldte Sale betraadte man hans Dagligstue, smykket med Tæpper og Sofapuder, broderede af skønne Landsmandinder, og derfra hans lille Sovekammer, hvor der ved Siden af hans Arbejdskitler hang visne Kranse.

“Alt synes mig kun at tjene som Staffage for Kunstnernes herlige Skikkelse. Hans sølvhvide Haar faldt fra hans kolossale Hoved ned paa Skuldrene, der omgaves af en kort Arbejds kittel af lysviolet Flonel ret som en Purpurkaabe. Han vandrede sindig op og ned med jovial Glæde i Salene, stadig æltende det vaade Ler i sine skabende Hænder, idet han faamælt og stødvis henledte Opmærksomheden snart paa det ene, snart paa det andet af sine nyeste Værker, idet han beherskede Samtalestoffet paa samme Maade som han behandlede en Marmorblok, med faa og sikre Mejselslag.

Den store Mesters begejstrede Veninde gjorde paa sin Fødselsdag Honnør i hans Atelier. Hun er hans Genius' trofaste Vogterske, der aarle og silde er paa Færde i hans Stuer, opfordrende de Besøgende til Beundring af Kunstneren og hans Værker. Intet Steds er Thorvaldsen dog mere produktiv end paa Nysø.”

Med Hensyn til Mesterens Forhold til Baronesse Stampe ytrer Sieveking: “Den kunstneriske Berømmelse forliges kun sjældent med Ægteskabets huslige Lykke. Man maa ikke undres, om en flygtig Tilbøjelighed faar Herredømmet over en af Menneskeskikkelsens Skønhed let paa-

virkelig Natur. Men naar Amor i Alderdommen spænder Vinterskøjter under Fodsaalerne, kan kun søsterlig Om-sorg nogenlunde udfylde Savnet. Thorvaldsen er i saa Henseende heldigere end Goethe, der i sine Lidenskabers caput mortuum blev hængende ved Christiane Vulpius - "die wahnsinnige Blutwurst" - som Bettina Brentano kaldte hende."

Sievekings Bemærkning om Amor paa Skøjter sigter til det bekendte Relief, forestillende Nytaarets Genius, som Thorvaldsen arbejdede paa i Slutningen af 1840 og fuldendte Nytaarsdag derefter. Den vingede Genie paa Skøjter glider i Dyrekredsen, der omgiver den, gennem Stenbukkens Tegn. En Krans af Foraarsblomster hængt over Armen, en Høstkniv og afskaarne Aks i den højre, og en Dru eklase i den venstre.

Saa vidt vides, blussede Thorvaldsens for kvindelig Skønhed modtagelige Hjerte op ved Mødet med den fejrede Sangerinde Jenny Lind, der 1843 gæstede København, hvor hun optraadte to Gange paa det kgl. Theater som Alice i "Robert".

Thorvaldsen var meget begejstret over Jenny Linds Sang, og hun beundrede i allerhøjeste Grad hans Kunst, men de kendte ikke hinanden personlig. Hun bad da H. C. Andersen skaffe hende Plads ved Thorvaldsens Side i Parkettet, og det skete ogsaa. Thorvaldsen lagde ikke Mærke til hende, men saa præsenterede Andersen hende for ham. Han blev meget overrasket og forbavset, rejste sig og greb hendes Hænder for at ville kysse dem. Men det vilde hun

paa ingen Maade tillade, det var hele hendes Natur imod, og hun søgte at afværge det ved at knæle for ham. Andersen stod for og sagde: "Aa, min Gud, alle Folk seer paa Dem, det gaar aldrig an."

Bournonville, der omgikkes Thorvaldsen i hans sidste Leveaar, omtaler Mesterens levende Aand, der evnede at jage Træthed og Mismod paa Flugt, hans ridderlige Hyldest til Damer og hans Begejstring for Jenny Lind.

En af de sidste Gange, Bournonville besøgte Thorvaldsen i hans Atelier, saa han en Mængde Skizzer, hvori Amor bestandig var Hovedmotivet, og da han i den Anledning fremkom med en Bemærkning, svarede Thorvaldsen med et uendelig skælmsk Blik: "Ja, kære Bournonville, nu er jeg unægtelig en gammel Mand, men Amor er og bliver min allerbedste Ven."

HENVISNINGER

Ved Afslutningen af nærværende Arbejde bringer jeg Direktøren for Thorvaldsens Museum, Kunsthistorikeren Hr. *Sigurd Schultz*, min varmeste Tak for udvist utrættelig Velvilje og Imødekommenhed under mine Studier i Museet.

L. B.

- Side 7. *Polemik om Thorvaldsens Fødsel*: Politiken 1917 1¹/₆, 1918 5¹/₆ (G. Hornemann); Berl. Tid. 1931 2⁹/₁₁ (Th. Hauch-Fausbøll og Louis Bobé); Dagens Nyheder 2⁹/₁₁ 1931; Berl. Tid. 1931 2⁷/₁₁ (Finnur Jónsson); 1932 2⁹/₄ (Louis Bobé). — *Got-skalk Thorvaldsen*: Persh. Tidsskr. 7. R. III. 74 f. Efterl. Reventlowske Pap. VIII, Till. S. 48.
- Andre Samtidige af Navnet Thorvaldsen*: Thorvald Thorvaldsen fra Øfjord paa Island, dømtes 1788 fra Livet paa Grund af Forfalskning af Bankosedler, men benaadet (Danske Kancelli, Rotuli 1. Febr. 1788. Suppliquer 1788 O. B. Nr. 2049.) Johannes Thorvaldsen af Garden t. F., begr. 27. Dec. 1777 (Garnisons Kirkebog). — Gunlög Thorvaldsen, Hattemager, ansøgte 1787 om at maatte nedsætte sig i en af de nye Købstæder paa Island (Persh. Tidsskr. 5. R. VI, S. 62). — Older Thorvaldsen, Tømmermester, † 22. Juni 1825 paa Frederiks Hospital, 50 Aar (Garnisons Kirkeb.). — Andreas Henrik Thorvaldsen, f. o. 1772, hvis Farfader var født Islænder, almindelig kaldet den kloge Mand (Bønnskrift fra ham i Thorvaldsens Arkiv). — Magnus Thorvaldsen, Arbejdsmand, f. o. 1773, gift 1° 21. Marts 1817 m. Aldis Johansdatter (Holmens Kirkeb.); 2° 5. Maj 1826 m. Ane Nielsdatter, 47 Aar (Vor Frue Kirkeb.). — Cathrine Thorvald, boede 1787 Gl. Mønt 149, Enke, ernærede sig ved at spinde (Folketælling 1787).
- Side 9. *Karen Dagnes*: 1733, 13. Aug., viet i Ribe Domsogn Musicant Svend Jacob Hansen og Cidsel Carlsdatter; 6. Maj s. A. var smstds. døbt deres Søn Otto; 1736, 16. Jan., hjemmedøbt i Lemvig Organistens liden Daatter, kaldet *Karen*; 1752 konfirmeret i Nørre Nissum *Karen Jacobsdatter Dagnes*, 17 Aar gl. I 1767, 30. Septbr., holdtes Skifte efter Dognen Jacob Dagnes' Hustru salig Zidsel Carlsdatter Mulvad, mellem Enkemanden og hans 8 Børn, blandt hvilke *Karen*, "som er reist til Kiøbenhavn, men vides ei enten hun er levende eller død" (Skodborg Herreds gejstlige Skifteprot. 1767, f. 305 b). 1771, 4. Febr., holdtes Skifte efter Enkemanden Jacob Dagnes, forr. Sogne Degn til Nørre Nissum, mellem Børnene, blandt hvilke "*Karen Dagnes*, opholdende sig i Kiøbenhavn, men hvor, vides ikke, saa ingen Arv blev hende tillagt" (Skifteprot. f. 330). Alt velvillige Oplysninger fra Landsarkivet i Viborg. — Jfr. mine Meddelelser i Persh. Tidsskr. 6. R. VI, 162.
- Side 10. *Anders Grønlund*: H. Hjorth-Nielsen, Danske Prokuratorer 1660—1869, 1935, S. 119.
- Side 11. *Bertel Torvals*: Rigsarkivet har velvilligst med ministeriel Tilladelse efterset Fødselsstiftelsens hemmelige Protokol, som viste sig ikke at indeholde yderligere Oplysninger om Barnets Forældre. — Den Sara Arenholdt, der stod Fadder, er antagelig Søster til Conrad Arenhold, Soldat, boende 1787 i Filestræde 97, 40 Aar.

- Side 13. Tvivlen om Thorvaldsens rette Fødselsaar blev rejst af F. Weillbach, der hævdede, at han ikke saa tidligt som i 11 Aars Alderen (Okt. 1781) kunde være bleven optaget i Akademiskolen, og at Faderen derfor i Aldersangivelsen for Sønnen egenmægtig havde forandret Aaret 1770 til 1768. Senere, da Weillbach fik oplyst, at E. C. Werlauff var bleven Elev i ligesaa ung Alder, opgav han sin Tvivl. Mærkes kan, at P. C. v. Stemann, f. 14. April 1764, knap 12 Aar ved Præmiuddelingen paa Akademiet 29. Marts 1776, blev "in die Gipsstube versetzt" (Chr. Hieronymus Esmarchs utrykte Dagbog ved Cand. mag. Øjvind Andreassen).
- Side 13. L. 2. *Island*: Medd. af Dr. jur. Jón Dúasson, der har hørt Beretningen om Thorvaldsens Fødsel paa Island i 1910—11 af Rektor Steingrímur Thorsteinsson, der som Hjemmelsmand angav Præsten Gisli Brynjólfsson. — Medd. af Hr. Biskop Jón Helgason, Reykjavík, der har fremskaffet en fotografisk Gengivelse af Brev fra T. Gottskalkson, dat. Miklabæ d. 24. April 1756. — Indskriften paa Døbefonten i Reykjavík Kirke lyder: Opus hoc Romæ fecit / et Islandiæ / terræ sibi gentiliaciæ / pietatis causa donavit / — Biskop Helgason henleder Opmærksomheden paa Udtrykket "terræ gentiliaciæ" i Stedet for "patriæ", hvilket staar i Forbindelse med Thorvaldsens Bevidsthed om at Danmark var hans Fødeland, medens Island var hans Ætland paa fædrene Side.
- Side 16. *Molberg*: Kbhvns. Magistrats Res. Prot. 1787, 5. Marts (Stadsarkivet). Persh. Tidsskr. 6. R. VI. S. 154; LVII (1936), S. 42 f. Museum 1891, I, S. 505 f. Mem. og Breve X, 17 f.
- Side 16. *Landemænd*: Om Are Thorvaldsen se Pers. Tidsskr. 6 R. III, 74 f. — *Sigurd Thorsteinsson*, f. 1714, etablerede sig 1742 som Guldsmed i Kbhvn., boede i Østergade 16; død 14. Okt. 1799 i Kbhvn.; g. 1° m. Marie Ottesdatter; 2° 22. Marts 1785 m. Else Sophie Caspersen Kruse, † 1786, bgr. 11. Maj, 42 Aar gl. Børn: Berthe Cathrine, f. 1743, dbt. 11. Sept., g. m. Guldsmed Christopher Balck; Torsten, f. 1748, var 1787 Guldsmedesvend og ugift; Peter, f. 1750, † 1792, Dr. med., Landfysikus i Buskeruds Amt; Lauritz, f. 1752, var 1787 Skriverkarl — alle af 1. Ægteskab, samt Eigil, f. 1785, af 2. Æ. (Sigurd Thorsteinssons Anetavle, udarb. 1776 af Biskop Hans Pinsen (Univ. Bibl. Add. 22 4to. Louis Bobé, Egil Thorhallesens Grønlands Beskrivelse, Kbhvn. 1914, S. I. Folketællinger 1743 (Ny Adelgade 183) og 1787. G. M. Thiele, Thorvaldsen I, 1851, S. 153. E. Nystrom, Luxdorphs Dagbøger II, 108. K. Carøe, Den danske Løgestand, 1909, S. 126). — *Jón Eiríksson*: Medd. af Biskop J. Helgason (M. Thordarson, Islenzkir listamem I, S. 2 og 34. Sv. Pálsson og B. Thorsteinsson, Ofisaga Jóns Eyrikksonar, Kbh. 1828. — Nævnes kan ogsaa Thorvaldsens venskabelige Omgang i Rom i Vinteren 1832—33 med senere Provst paa Island Tomas Sæmundsson, hvem han "paa Landsmandsskabets Vegne" viste megen Venlighed og drøftede islandske Forhold med.
- Side 20. *J. Ulstrup*, f. 25. Okt. 1761, † 21. Sept. 1846. K. Christensen, Frederiksværk, S. 70, 76, 105 f. Medd. af Frk. Johanne Rohde. — *Ferrini*: Folketælling 1787, Gothersgade 139. I sit Ægteskab m. Kirstine Nicoline Blide havde han 8 Børn (Medd. af Hr. Direktør Th. Hauch Fausbøll). 1801 nævnes Børnene Juliane Marie Magdalene, 8 Aar, Wilhelmine Nicoline, 5 Aar, og Wilh. Theodor, der 1840 var Spisevært paa Kongens Nytorv Nr. 5.
- Side 21. *J. E. West*: A. Hassø, Københavns Brandvæsens Hist., 1931, S. 511. — *Stephen Heger*: Hans Explr. af Oehlenschlägers Correggio med egenhændige Tilskrifter i Bakkehusets Arkiv.
- Side 22. *P. H. Haste*: Bidrag til Thorvaldsens Levned og Charakteristik i Riises Archiv 1824, XVI. — *G. Sibbern*: Univ. Bibl. Add. 1046 4to.
- Side 23. *Hans Hansen*: Mem. og Breve, VI, 121.
- Side 24. *S. A. Kurtzhals*: Murmester Asmond K. og Erica Elisa Schiönberg, boende i Skidenstræde, havde til Daaben Børnene Niels, f. 25. Juni 1772, † 1829, og Else Margrete, dbt. 20. Jan. 1774 (Vor Frue Kirkeb.).
- Side 26. *H. C. Andersen*: Berl. Tidende 1844, Nr. 353. 54; 1845, Nr. 1—2.
- Side 36. *Abildgaard*: Ny kgl. Saml. 2748 4to. — En værdifuld Recension af J. M. Thieles Thorvaldsen-Biografi, af N—n's i Kjøbenhavnsposten 1851, Nr. 32.
- Side 38. *Casa Buti*: F. Noack, Casa Buti in Rom, i Westermanns III. Monatshefte, 1901. J. C. Hauch, Minder, 1876, S. 183. J. C. Hillerup, Italica I, S. 196.
- Side 42. *Atelier*: L. Seidler, S. 222 f. — H. Friedländer, Ansichten von Italien, Lpz. 1820, S. 118, 305.

- Side 43. *F. Tschiersch*: F. Tschiersch' Leben, Lpz. 1866, I, 233.
- Side 44. *Rengbrøring*: Emilie Ringseis, Erinnerungen des Dr. J. N. v. Ringseis, Regensburg, 1885—91, II, S. 137 (Explr. i Landesbibliothek i Weimar). — *F. L. Fenger*: Brev i Univibibl., Additamenta 179 fol.
- Side 47. *Swane*: Mem. og Breve XLIII, S. 92.
- Side 48. *Anna Maria Magnani*: F. Brockenhuus: Rom og Danmark, II, S. 184. — *Bülow*: Conrad Christian Friherre Bülow til Gøddenstædt og Halb Abbensen, f. 29. Sept. 1768, † 9. Juni i Neapel; 1800 (18. Sept., Chargé d'affaires i Neapel, "tilbragte sit Liv med en gemeen Skøge", hvem han og A. C. Gierlew havde lært at kende 1804 i Palermo (A. C. Gierlews Dagbøger, Ny kgl. Saml. 380, 4to). Hendes Navn var Agathe Altobelli, som gik for hans Hustru og blev af ham forestillet som saadan. Hun døde 1825 i Hamborg og havde født ham to Døtre (P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow, Dep. for udenlandske Arvesager 1831, 6. Decbr., ved Arkivar i Rigsarkivet E. Marquard).
- Side 50. F. Noack, Thorvaldsdens Geliebte, i Deutsche Revue, Dec. 1900. Sigurd Müller, Thorvaldsdens Elskede (Gads Magasin 1909, S. 727—44).
- Side 51. *Uden*: Publikationen a. den preuss. Staatsarchiven LVI, S. 298 f.; LXXXVI (1902) S. 2 f., 16, 19. Statsark. Berlin, Rep. 89, Nr. 9. A. v. Sydow, W. u. C. v. Humboldt, II (1907), S. 167, 211; III (1909), 77, 120.
- Side 52. *Schweickle*: Udat. Brev i Thorvaldsdens Arkiv.
- Side 54. *Schubart*: Rikard Magnussen, Thorvaldsdens Livsanskuelse, 1936.
- Side 55. Ved den reviderede Oversættelse af A. M. Magnanis italienske Breve i Thorvaldsdens Arkiv har jeg haft en værdifuld Bistand af Hr. Cand. mag. Øyvind Andreasen, hvilket ogsaa gælder Miss Mackenzies Breve, der er affattet paa samme Sprog. Brevene dat. 1802 1/8, 1804, 1810 3/8 og 1813 28/4 erhvervedes 1931 til Thorvaldsdens Museum fra Federico Paulsen.
- Side 58. *A. Moltke*: Anna v. Sydow, Wilh. u. Caroline v. Humboldt, II (1907), forvekslet med Joakim Godske Moltke. — Thorvaldsdens Breve i Orig. i Kgl. Bibl.
- Side 60. Breve fra C. F. Stanley i Thorvaldsdens Arkiv.
- Side 67. Brev fra H. Schubart til Grev C. G. Bernstorff, 1804, 19. Mai (Depart. f. udenl. Anl., Sicilien II, Rigsark.). H. Schubart, Mémoires de mon temps, V—VI (Ny kgl. Saml. 1386 d fol.).
- Side 69. *Sønnens Død*: Efterl. Reventlowske Pap. VII, S. 475.
- Side 76. C. v. Humboldt: Brevet i Ny kgl. Saml. 1992 i 4to.
- Side 77. *Brev fra F. L. Fenger*: Univ. Bibl., Additamenta 179 fol.
- Side 78. *Swane*: Mem. og Breve XLIII, S. 92. Ny kgl. Saml. 1471 fol. bis.
- Side 85. H. Estrups Brev til H. Schubart i J. Blochs Afskr.
- Side 87. Festen 27. April: K. Galster, Fra Ahasverus til Landsbybørnene, 1927, S. 219. Mem. og Breve XXXII, 193. *Englændere*: Atterbom, Minnen II, 298.
- Side 88. *Ludvig af Bayern*: F. Noack, Deutsches Leben in Rom, 1907, S. 174. Depeche fra Schubart, 2. Maj.
- Side 90. *H. Herz*: J. Fürst, H. Herz, Berlin 1858, 2. Aufl., S. 241. Emilie Ringseis, Erinnerungen, I, 491.
- Side 91. *Palazzo Guarneri*: F. Noack, Deutsches Leben in Rom, 1907, S. 177.
- Side 92. *C. v. Humboldt*: A. v. Sydow, W. u. C. v. Humboldt VI, S. 230 f.
- Side 93. *Familien Mackenzie*: Dictionary of National Biography XXVIII, S. 104: Humberston. Taylor, Great scottish hist. families I, S. 192. A. Mackenzie, The clan of Mackenzie 1879 (Explr. Statsbibl. i Berlin). Medd. af The Hon. J. A. Stewart Mackenzie, Brahan Castle. — Schubarts Brevjournal, 24. Juni (Schubarts Pap. XXVII, Rigsark.).
- Side 95. *Egloffstein*: H. v. Egloffstein, Alt Weimar's Abend, München 1923, S. 387, 398.
- Side 98. Depecher fra Schubart i Departement f. udenl. Affærer, Begge Sicilier 1818—19.
- Side 100. *Fyrstinde Barjatinska*: Danm. Adels Aarbog XXXV: von Bechtolsheim. Zeitschrift f. schlesw.-holst. Gesch. XXIV, S. 145.
- Side 102. *Brev fra Miss Mackenzie* i Schubarts Pap. XXI.
- Side 103. *P. Hjort*: Ny kgl. Saml. 2411 4to, Breve fra Rejsen 1818—21.

- Side 104. *Udflygt til Neapel*: Atterbom II, 56.
- Side 108. *Miss Mackenzies* Brev i Thorvaldsens Arkiv.
- Side 110. *Metternich*: R. Metternich-Winneburg, Aus Fürst Metternichs Papieren III (1881), S. 190. Lettres de Metternich à la Comtesse Lieven, Paris 1909. S. 83, 113.
- Side 111. Miss Mackenzies Breve i Thorvaldsens Arkiv meddeles i direkte Oversættelse fra Italiensk. Jvfr. Georg Brandes, Thorvaldsen og nogle Kvinder (Tilskueren 1920, I, S. 20—37, 81—104).
- Side 126. *P. Hjort*: Brev til J. M. Thiele, Sorø 1845, 8. Maj (Thorvaldsen Arkiv).
- Side 127. *H. Herz*: Breve til Sibbern, 1866, S. 87. Univ. Bibl., Additamenta 1040 4to.
- Side 128. *P. O. Brøndsted*: Rom og Danmark II, 1937. S. 230. — *C. v. Humboldt*: Ny kgl. Saml. 1992 4to.
- Side 129. *Ringseis*: E. v. Ringseis, Erinnerungen II, 136 f. — *F. Brun*: Brev, dat. 23. Nov. 1823 (Thorvaldsens Arkiv). Briefe von K. V. v. Bonstetten an F. Brun, Frankfurt a. M. 1829, II, S. 195.
- Side 133. *Fanny Caspers*: Daabsantegnelser, medd. af Jesuitenkirke i Mannheim: *Maria Anna Lambertina* (D: Laurentii Caspers, Secretarius Regiminis, et Agnetæ Sartorius), bapt. 31. Aug. 1781; *Franciska Joanna*, bapt. Majus 2da. — Franciskas Fødselsdag angives urigtigt hos E. Plon, Thorvaldsen (tysk Oversættelse ved M. Münster), Wien 1875, S. 97, til 31. Maj. Hendes Navnedag var 10. Marts (S. 110). — *Litteratur*: Ferd. Raab, Fanny Caspers, Neue Freie Presse 1874, 24. Okt. og 5. Nov. Nr. 3650 og 3662, der bygger paa Familienmeddelelser. Leopold Göller, Die Schauspielerinnen Manon u. Fanny Caspers u. ihre Beziehungen zu Goethe u. Thorvaldsen i Mannheimer Geschichtsblätter 1932, Nr. 12. Forf. er ikke fortrolig med Goethelitteraturen og gaar i Omtalen af de to Søstres sceniske Optræden uden om Vanskelighederne. — De for Fanny Caspers' Livshistorie saa vigtige "Erinnerungen und Leben der Malerin Louise Seidler" fremkom først 1873—74 (Berlin), udg. af Hermann Uhde; 2. Udgave (Berlin 1875), væsentlig forøget efter hendes egne og Maleren Caspar Schinz' Optegnelser; (Explr. tilh. Hr. Arkivar i Rigsark. E. Marquard); 3. Udg. ved Hermann Uhde Bernays, Propyläen Verlag, Berlin 1922, ill., et blot og bart Aftryk af Texten "von allem literarischen Beiwerk und fremden Ballast befreit" (1), Explr. i Thorvaldsens Museums Bibliotek. Her citeres kun 2. Udg. Af stor Værdi for Fanny Caspers' Biografi er de i den ovfr. citerede tyske Udg. af E. Plons Bog givne (S. 105—14) Udtog af hendes Dagbøger. Ved Efterforskningen af disse og Fanny Caspers' Portræt har Hr. Vicekonsul i Wien M. V. Broch ydet den velvilligste Bistand.
- Side 134. *Manon og Fanny Caspers i Weimar*: Schriften der Goethe-Gesellschaft IV, 180, 187 f., 191. A. Köster, Die Briefe der Frau Rath, Berlin 1904, II, S. 287, 292—95, 306. Goethes Tagebücher (Weimarer Udg.) 3. Abt. II, 284; III, 4, 11; V, 194, 307. E. Pasqué, Goethes Theaterleitung I (1863), S. 249. Briefwechsel zw. Schiller u. Goethe ved H. G. Gräf og A. Leitzmann, 1912, III, 187, 301, 306, 343, 353.
- Side 136. *Goethes Stambogsblad*: Werke V, 307.
- Side 138. *En Samtidig*: Weimars Album 1840, S. 152 f.
- Side 144. *Maleriet*: Seidler, S. 231; Plon-Münster, S. 208. — *C. v. Humboldts Fødselsdag*: A. v. Sydow, W. u. C. v. Humboldt, VI, S. 491. Plon-Münster, S. 109. L. Seidler, S. 187.
- Side 146. *F. Caspers' Navnedag*: L. Seidler, S. 222. P. Hjort, Brev til J. M. Thiele, Sorø 1845, 8. Maj (Thorvaldsens Arkiv).
- Side 149. *Schnorr*: J. Schnorr v. Carolsfeld, Briefe aus Italien, Gotha, S. 126. M. Howitt, F. Overbeck, Freiburg, 1886, I, S. 444. — F. Grillparzer, Werke III, 1 (1913). S. 184.
- Side 154. *Forhold til F. og D. Schlegel*: J. M. Raich, Briefwechsel Dor. Schlegels, Mainz 1881, S. 251, 338. O. F. Walzel, F. Schlegels Briefe an seinen Bruder A. W. Schlegel, Berlin 1890, S. 555. H. Finke, Der Briefwechsel Friedr. u. Dor. Schlegels, München 1923, S. 94, 131, 284. Josef Körner, Briefe von u. an F. u. D. Schlegel, Berlin 1926, S. 184, 197, 226 f., 231, 237, 239, 342.
- Side 159. *C. Pichler*: Denkwürdigkeiten, München 1914, II, S. 145 f. Alle Breve fra F. Caspers oversatte fra Tysk efter Originalerne i Thorvaldsens Museums Arkiv.

- Side 162. *Goethe*: W. og F. v. Biedermann, Gespräche mit Goethe, 1909, II, S. 506.
- Side 168. *Schadow*: W. v. Schadow, Der moderne Vasari, Berlin 1854, S. 68—79. Aus den Papieren W. v. Schadows. Hochland 1911, S. 121 ff.
- Side 171. *Juleandagt*: A. C. Gierlews og F. Schmidts Dagbøger (Ny kgl. Saml. 396 c, 8vo). V. Heise, Breve til og fra B. S. Ingemann, 1879, S. 104.
- Side 172. *E. Ringseis*: Erindrungen, II, S. 136 f. (1823). — *Sieveking*: Bilder aus vorangener Zeit, Hamburg 1887, II (Aus Karl Sievekings Leben) 225 (Als Mskr. gedruckt). Explr. i min Eje.
- Side 174. *Brentano*: Udtrykket *caput mortuum*, egentlig Dødningshoved, anvendes i Kemien for Bundfald, her i overført Forstand Bærme. — Ved et Samtæt i Weimar i 1811 kom Bettina Brentano, Goethes fanatiske Beundrerinde, i heftig Disput med Goethes Hustru, mod hvem hun med Hentydning til hendes blodrige Farve, Korpulence og iltre Optræden udslyngede Skældsordet: "Sie wahnsinnige Blutwurst". Sieveking har sikkert sin Viden fra O. L. B. Wolff, Das Büchlein von Goethe (Penig 1832), hvor dette dramatiske Optrin tidligst er skildret. M. H. v. Kügelgen bemærker herom, at Fru Goethe mere end noget andet virkelig skal ligne en Blodpølse. (R. Steig, Bettinas Briefwechsel mit Goethe, Lpz. 1922, S. 366). — *Jenny Lind*: Almanakken Danmark, 1887 (Oplysningen ved Hr. Redaktør T. Vøgel-Jørgensen).
- Side 175. *Bournonville*: C. Bournonville, Erindringer, 1903, S. 277.

BREV FRA THORVALDSEN TIL BARON HERMAN SCHUBART

(Originalen tilhører Hr. Overretssagfører Aage Krenchel.
Brevet omtalt i nærværende Bog Side 66).

Rom d. 22de Juli 1809.

Høi Velbaarne Her Kammerherre!

Jeg blues ved at sette Penen paa Papiret formedels min lange tavshed, men da jeg er overbevist om Deres Excellence tilgivelse og Godhed for mig drister jeg mig til at skrive disse faa Linier. Hvad sal Zoëgas efterladte Sager angaaer er jeg ikke efterladen som i at skrive Breve, det har ikke manglet og skal ej heller mangle paa nogen Maade at opfylde Deres Excellences Befalinger i alle Henseender, jeg synes at man burde oprette et lidet Minde for denne uskatelige Mand eller opsette hans Byste i Panteon hvor han fortjener at staa saa vel som de andre Lærde.

Det er stor skade at Abildgaards arbejder for største Del er gaaet i Aske paa Slotte og han siden den Tiid ikke har bestelt noget, som fra Konstens side er et stor tabt. Alle mine Konstsager, som jeg har samlet har staae hos ham Gud ved hvad ende de vil tage.

Det glæder mig usigelig at Deres Excellence er tilfreds med de Tegninger som Hr. Koch har coperet efter mine arbejder, han er en duglig Konstner, har paa nærværende Tiid endet at bestelle, og for at opholde Livet har han Proponeret at vilde Tegne og Radere i Kober alle mine Arbejder, omkostningerne ere ikke af Betydenhed og ville ved at selge nogle Exemplare let kunde gjøre sig betalt men da Tiiden ikke er meget gunsti og mine Finanser staa paa svage Fødder saa beder jeg ydmydigt at De vilde bidrage til dette lidet Værk fremgaaar, som jeg vilde tage mig den Frihed at tilengne Deres Excellence.

med Deres sedvalige godhed og ømme Hjerte tage Deres Excellence altiid Del i hvad der angaaer mig og mine arbejder føler jeg ogsaa dybt herved at see den entresse for de to Bassrelieue som jeg har modelleret og som nu udføres i marmor for Slottet forrestellende Hercules og Gudinden Hebe som skienkte ham negtar for at gjøre en Gud af Styrken. Esculap Guden for Medecinen og hans Datter Hygea Gudinden for Sundhed, hun carecere Slangen som slynger sig om Esculaps Stok.

Meget maa jeg bede om forladelse formedels Gudinden Vesta langvarighed, jeg har modelleret den engan, men ikke truffet enretningen passende for en Lampe, og gjør den nu paa nye saa jeg haaber den skal blive smuk og smigre mig med at Deres Excellences vil fornøye sig deraaver og haaber selv at bringe den med naar jeg kommer paa det yndige Montenero, jeg føller den Hede og trykkende Luft saaledes her at jeg ikke er istan til at bestille noget retskafen og ønsker mig hverdt Øyeblik hos Dem for at nyde Deres behagelige Selskab og aande den sunde Luft. Jeg beder med dybeste Ærefrygt min Compliment aflagt hos Deres gode naadige Gemalinde, og alle de fortreffelige Mennesker som jeg kjende der nyder Deres værdige Selskab og henlever med sand Højagtelse

Deres Excellences underdanigste Tjener

B. Thorvaldsen.

BOGENS BILLEDER

- Omslaget: *Kærlighedens Aldre*, Relief af Thorvaldsen. Marmor. Modelleret 1824 i Rom. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Smudstitelblad: Silhuet, Selvportræt af Thorvaldsen. Paaskrift: ipse fecit. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Overfor Titelblad: Fanny Caspers. Maleri af Louise Seidler 1819. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 17. Kvinde, der filerer. Blyantstegning med Sepia. Ungdomsarbejde af Thorvaldsen. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 25. Portræt af Sophie Amalie Kurtzhals. Blyantstegning med Vandfarve. Signeret: B. Thorvaldsen 1795. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 26. Thorvaldsens Nytaarshilsen til Sophie Amalie Kurtzhals. Blyantstegning med Vandfarve. Dateret 1. Januar 1794. Underskrift: B. Thorvaldsen. Tilhører Københavns Bymuseum. Deponeret i Thorvaldsens Museum.
- Side 29. Ungdoms-Selvportræt af Thorvaldsen. Blyantstegning med Okker og Vandfarve. Paaskrift paa Bagsiden: "Tegnet 1794 af ham selv i Aabenraa 226." Tilhører Kanmerherre H. J. H. H. Konow, Springforbi.
- Side 33. Kærlighedsscene. Ungdomstegning af Thorvaldsen, udført i Sepia.
- Side 41. Fru Buti og hendes Døtre. Tegninger af Julius Schoppe, udført i Rom. Udaterede. Kun en enkelt af Tegningerne er signeret. Privateje i Berlin. Fotografier af Tegningerne velvilligt stillet til Raadighed af Dr. Käte Gläser, Berlin.
- Side 45. Elena Buti. Maleri af Adolf Senff, 1819. Privateje i Berlin. Fotografi velvilligt stillet til Raadighed af Dr. Käte Gläser, Berlin.
- Side 49. Anna Maria Magnani Uhden. Maleri af C. W. Eckersberg, 1814. Efter Tradition i Eckersbergs Familie er Billedet et Portræt af Anna Maria Magnani Uhden og er som saadant af Eckersbergs Søn, Kobberstikkeren Erling Eckersberg, solgt til Fabrikant Bernhard Hirschsprung. Tilhører Den Hirschsprungske Samling.
- Side 57. Anna Maria Magnani Uhden. Brudstykke af Maleri af C. W. Eckersberg. Formentlig Studie til foranstaaende. Tilhører Den Hirschsprungske Samling.
- Side 65. Thorvaldsen tegner paa den spanske Trappe. — Moder med Barn. Blyantstegninger fra en Side i en af Thorvaldsens Skitsebøger. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 73. Selvportræt af Thorvaldsen. Blyant med Kridt. Signatur: A. Thorvaldsen F. Rom den 8 Sept. 1811.
- Side 75. Caroline von Humboldt. Marmorbuste af Thorvaldsen, Rom 1805. Paa Schloss Tegel ved Berlin.
- Side 79. Elisa Paulsen, født Thorvaldsen. Tegning af Adolf Senff(?). Gengivet efter utydeligt Fotografi paa Thorvaldsens Museum.
- Side 81. Anna Maria Magnani Uhden som ældre. Blyantstegning af J. A. Jerichau, Rom ca. 1840.
- Side 97. Frances Mackenzie. Blyantstegning af Thorvaldsen. Tegningen er i sin Tid revet over paa to Steder. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 101. Fyrstinde Barjatinska. Marmor. Modelleret Rom 1818 af Thorvaldsen. Tilhører Thorvaldsens Museum.
- Side 145. Amor med Sommerfugl. Blyantstegning med Kridt af Thorvaldsen. Replik af Tegning, Thorvaldsen har foræret Fanny Caspers. Tilhører Den kgl. Kobberstiksamling. Deponeret i Thorvaldsens Museum.
- Side 155. Bertel Thorvaldsen, Maleri af C. A. Jensen, ca. 1840. Tilhører Industriforeningen i København.
- Side 165. Facsimile-Gengivelse af Digt af Fanny Caspers til Thorvaldsen. Originalen i Thorvaldsens Museums Arkiv.
- Side 167. *Nyaarets Genius*. Relief af Thorvaldsen, Gips. Modelleret paa Nysø i de sidste Dage af 1840, fuldennt Nytaarsdag 1841. Tilhører Thorvaldsens Museum.

NAVNE-FORTEGNELSE

(omfatter kun den egentlige Tekst ikke Henvisninger m. m.)

- Abildgaard, N. 22, 32, 36.
 Ackermann, Margrethe 26 f.
 Albany, Louise, f. Stolberg, 67.
 Alexander I, Kejsler 158.
 Alfieri, Vittorio 67.
 v. Alvensleben, Albr., 52.
 Andersen, H. C. 9, 26, 174, 75.
 Atterbom, P. A. D. 85, 104, 41.
 Bacciocchi, Elisa 54, 71.
 Baggesen, Jens 58.
 Barjatinska, Maria Wilhelmine Louise, f.
 Keller, 100, 102. — Statue 101.
 Barjatinski, Ivan 100.
 Bay, Rud. 43, 87.
 Becker, Christiane 134.
 Bedford, Lord 139.
 Benvenuti, P. 71.
 Bernstorff, A. P. 28, 31.
 Bissen, H. V. 7.
 v. Bonstetten, K. V. 129.
 Bournonville, A. A. 175.
 — Ch. 176.
 Brandes, Georg 123, 25, 33, 69.
 Bray, Grevinde 143.
 Brockenhuus, F. 48.
 Browne, Giovanni 51.
 Brun, Friederike 68, 69, 89, 100, 28, 29.
 Brøndsted, P. O. 43, 86, 128, 49.
 Buti, Familien 38-47, 89, 91. — Portrætter 41, 45.
 — Anna Maria, f. Atticciati 39 f., 44, 77.
 Portræt 41.
 — Camillo 38 f.
 — Camillo jun. 39.
 — Cesare 46, 47.
 — Elena 39 f., 44. — Portrætter 41, 45.
 — Olympia 39 f., 44. — Portræt 41.
 — Vittoria 39 f., 42, 44. — Portræt 41.
 Bügel, Familien 86.
 — Maria 86.
 Bülow, Conrad 48.
 Canova, Antonio 37, 67, 68.
 Carl August, Hertug 136.
 Carrighan, Arthur 95.
 Caspers, A. C., f. Sartori, 133.
 Caspers, Fanny 85, 110, 11, 32-36. — Portræt: overfor Titelbladet.
 — Louise 134, 64.
 — I. T. 133.
 Charlotte, Prinsesse 78.
 Chiaveri, Luigi 130.
 Christian, Hertug af Augustenborg 87, 112.
 Christian (VIII) Frederik 87, 99, 103, 68, 72.
 Collin, Jonas (Edv.) 77.
 Coudenhoven, Sophia 163.
 Cremaschi, Angelo 70, 71, 72, 74, 76.
 Cumming Gordon, Emily 95, 96.
 Dagnes, Jakob, Degn, 9.
 — Karen, se Thorvaldsen, Karen.
 Dita (Titta) = Giambattista (ukendt) 71, 72, 76.
 Doré, Fanny, se Caspers, Fanny.
 — Maria, se v. Stankievic, Maria.
 — Stanislaus 162, 163.
 Ebbesen, Adam 23.
 Eckersberg, C. W. 39, 83, 86, 170.
 v. Egloffstein, Julie 95.
 Eiriksson, Jón 19.
 Elchingen, Fyrstinde af, se Ney.
 Engelstoft, L. 59.
 Esterhazy, Fyrst 159.
 — Leopoldine, se Grassalkovic, L.
 Estrup, H. 85 f.
 Fenger, L. F. 46, 77.
 Ferraris, Molly Zichy 159.
 Ferrini, Juliane 20.
 — W. T. 20, 26.
 Fich, Lucie, f. Hertz, 18.
 Fisker, L. 31, 35.
 Franz, Kejsler 111.
 Frederik VI 20, 28, 31, 103.
 Frederik, Prins af Nøer 112.
 Freund, H. E. 39.
 Fritzsche, E. D. 19.
 Gierlew, A. C. 90, 102, 10, 71.
 of Glasserton, A. S. 94 f.
 Goethe, Christiane, se Vulpus, Christiane.
 — J. W. 133, 35, 37, 39, 42, 62, 64, 74.
 — K. E., f. Textor, 134, 35, 36.

- Gottskalksson, Thorvald 7, 8.
 Grassalkovič, A., Fyrste 138.
 — Leopoldine, f. Esterhazy, 138, 39, 40, 49, 54, 62.
 Grillparzer, Franz 154.
 Grosch, H. A. 19.
 Grønlund, Anders 10 f.
 — D. 10.
 — Karen, se Thorvaldsen, Karen.
 — Mette Birgitte, f. Aistrup, 10.
 Hamilton, Emma 127.
 Hansen, Hans 23.
 Haste, P. H. 11, 22, 170.
 Hauch, J. C. 5, 39.
 Haugwitz, C. 52.
 Haydn, Joseph 154.
 Heger, Kamma, se Rahbek, Kamma.
 Heger, Stephen 21.
 Heiberg, P. A. 34.
 Hertz, C. 16.
 — J. M. 16.
 Herz, Henriette 85, 90, 91, 93, 96, 104, 27.
 Hjort, Peder 85, 91, 103, 4, 5, 9, 10, 12, 26, 47.
 Holbeck (Holbech), C. F. 78.
 Hood, Samuel 94.
 v. Humboldt, Caroline 39, 53, 69, 70, 76, 85, 89, 90, 92, 93, 96, 100, 24, 26, 44.
 — Portrætbuste 75.
 — Hermann 69.
 — Wilh. 39, 40, 52, 90.
 Høyer, C. F. 12, 39, 68.
 — Cornelius 12.
 Ingemann, B. S. 85, 86, 87, 171.
 Jagemann, Caroline 136.
 Jensen, C. A. 86, 172.
 Jerichau, J. A. 83.
 Jørgensen, A. D. 22.
 Kaunitz-Rietberg, Fyrst 143.
 Klein, Augusta 91, 93, 104, 44.
 Koop, A. L. 171.
 Krarup, N. B. 43.
 v. Krause, Jac. 157, 59.
 Kurtzhals, N. B. 24.
 — Sophie Amalie 24, 27. — Portræt 25.
 Körner, Th. 154.
 Lange, Julius 169.
 Lawrence, Th. 94.
 Leed, Peder Pedersen 8.
 de Lemos, Slægten 90.
 Lengerich, H. 42.
 Lind, Jenny 174 f.
 Ludvig II af Bayern 38, 40, 89, 139, 68.
 Luigi, Rodemester 55.
 Lund, J. L. 86, 157.
 Lunzi, N. C. 86.
 Mackenzie of Kintail, Slægten 93 f.
 Mackenzie, Frances 84-131, 47, 48, 61. —
 — Portræt 97.
 — Francis Humberston 94.
 — Mary, f. Proby, 94.
 — Mary Elizabeth 94.
 — Mary Stewart 108 f., 12.
 — Stewart 108.
 Magnani, Angiola 69, 77, 78.
 Magnani, Anna Maria, se Uhden, Anna Maria.
 Mandix, Lucie 86.
 Mendelssohn, Moses 90.
 Metternich, Cl. 111.
 Miollis, Sextius 66 f.
 Molberg, Amalie 16 ff.
 — C. G. 16 ff.
 — Christine Marie, f. Fuchs, 16.
 — Sylvia 16 ff.
 Moltesen, Erik 167.
 Moltke-Nütschau, M. C., f. Wibel, 56, 58.
 — A. 58.
 Mori, Antonio 72, 74.
 Müller, F., Kansler 162.
 — Sigurd 80.
 — Wilh. 84.
 Ney, Michel, Fyrste af Elchingen, 92.
 Noack, F. 80.
 Oehlenschläger, A. 6, 9, 32.
 Olavsson, Olafur 19.
 Oppermann, Th. 167.
 Overbeck, F. 149.
 Paa, Oluf 6.
 Paulsen, Alberto 70, 77, 78.
 — Elisa, f. Thorvaldsen, 46, 47, 70, 71, 76, 77 ff., 105, 6. — Portræt 79.
 — Fritz 78.
 v. Pereira, Henriette 154, 57, 60.
 Pichler, Caroline 159 f.
 Pilat, J. A. 159.
 Pius VI 50.
 Pius VII 42, 139.
 Potocki, Leon 100.
 Primon, J. C. F. 32, 34.
 Proby, Anne 93, 104, 12.
 — Mary, se Mackenzie, Mary.
 Propsthain, C. D. 19.
 Rahbek, Kamma 21.
 — K. L. 21, 37.
 Regoli, Joseph 31.
 Reventlow, C. D. F. 28, 31.
 — Sybille, f. Schubart, 126.
 Riepenhausen, F. 43.
 v. Ringseis, Friederike 129, 172.
 v. Rohden, J. M. 83.
 Rosenkrantz, Niels 98, 107.
 Rückert, Friedrich 85.
 Rösel, Samuel 153, 54.
 Sartori, A. C., se Caspers, A. C.
 — N. N., Hofmedikus 134.
 Schadow, R. 40.
 — W. 5, 40, 82, 144, 68, 69, 71, 72.
 Schiller, Friedrich 133, 35, 37.
 v. Schimmelmann, Charlotte, f. Schubart, 70.
 — Ernst 54, 103.
 Schinz, Caspar 144.
 Schlegel, Dorothea, f. Mendelssohn, 85, 90, 93, 133, 50, 54, 59, 60, 62.
 — Friedrich 90, 133, 54.
 Schleiermacher, Fr. 91.
 Schmidt, F. 86, 171.
 Schnabel, J. H. 23.
 Schnorr v. Carolsfeld, Julius 91, 149.
 Schouw, J. F. 86.

- Schubart, Elisa 62, 67, 70, 74, 76.
 — Herman 36, 54, 58, 59, 62, 66, 67, 70,
 71, 85, 87, 92, 93, 98, 99, 100, 2, 3,
 4, 5, 6, 7, 26, 61.
 Schubert, Franz 84.
 Schweickle, J. H. 52.
 Scott, Walter 95, 96.
 Seaforth, Lord, se Mackenzie, F. M.
 Seidler, Louise, overfor Titelbladet, 85, 91,
 138, 40, 42, 44, 46, 47, 49.
 Sibbern, G. 22, 91, 127.
 Sieveking, K. H. 172, 73, 74.
 Sirletti, Kapelmester 150.
 Sonmaini, C. M. 51.
 Stampe, Christine 12, 69, 130, 72, 73.
 v. Stankievic, Maria, f. Doré, 162, 63.
 — Major 162.
 Stanley, C. F. 20, 36, 60, 61, 62, 171.
 Stich-Crellinger, Augusta 160.
 Stieler, A. 138.
 Swane, H. J. 47, 78.
 Tenerani, P. 106.
 Thaarup, Th. 20.
 Thiele, J. M. 9, 13 f., 20, 21, 28, 46, 67, 80,
 105, 26, 27, 43, 68.
 Tschiersch, F. 43.
 Thorhallesen, Eigil 19.
 Thorsteinsson, Sigurd 8, 19.
 Thorvaldsdatter, Olöf 8.
 Thorvaldsen, Are 8, 19.
 — Bertel. Portrætter 1, 29, 155.
 — Carlo Alberto 64, 69, 74.
 — Elisa, se Paulsen, Elisa.
 — Gotskalk 8-37, 48.
 — Karen, f. Dagnes, 9, 9-36.
 Thrige, S. B. 18.
 Troschel, J. 42.
 Uhden, Anna Maria, f. Magnani, 46, 48-83,
 100, 5, 6, 10, 28. — Portrætter 50,
 57, 81.
 — Wilh. 50-53.
 Ulstrup, J. 20.
 Veit, Johan 90.
 — Philip 90, 160.
 Wadskiær, C. F. 21.
 Wagner, M. 168.
 West, Elisabeth Nanette, f. Wadskiær, 21.
 — J. C. 10, 21, 35.
 — J. C. E. 21.
 v. Willemer, Marianne 164.
 Willerup, F. 31.
 Wolff, Baron 137.
 Vulpius, Christiane, gift Goethe, 82, 174.
 Zoëga, Federico 66, 71.
 — G. 48, 50, 66.